

DEL Penedès

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

Aspectes polièdrics de l'exili republicà

Lluís Eroles i Benabarre

La història del teatre del Casal La Principal de Vilafranca del Penedès, a través dels seus arquitectes

Pilar Soler i Garcia

Mossèn Trens i Vilafranca

Eloi Miralles i Figueres

**El Dr. Josep Baltà de Cella (1866-1937),
un pedagog prou desconegut a la seva vila**

Jaume Baltà i Moner

El món de les bruixes, els diables i els inferns

Vicenç Carbonell i Virella

DEL PENEDÈS

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

INSTITUT
D'ESTUDIS
PENEDESENCS

Edita: Institut d'Estudis Penedesencs
C/ Ferrers, 54, baixos - Tel./fax 93 892 19 79
08720 Vilafranca del Penedès

C. Major, 18 - 43700 El Vendrell

Carrer de Sant Pau, 13
08800 Vilanova i la Geltrú
iepenedesencs.cat - secretaria@iepenedesencs.org

Apartat de correus 119 - 08800 Vilanova i la Geltrú

Institut d'Estudis Penedesencs,
entitat registrada a la Direcció General de
Dret i Entitats Jurídiques de la Generalitat de
Catalunya, capítol d'Associacions, secció 1ª,
número 3.360 - CIF G-08885311.

ISSN: 1698/3122

Entitat declarada d'interès cultural per acord
de la Generalitat, de 12 de novembre de 1997.

Consell de redacció:
Ramon Arnabat i Mata
Montserrat Comas i Güell
Daniel Garcia i Peris
Núria Jané i Orpí
Íngrid Mercadé i Altés
Àngels Parés i Corretgé
Àngels Santacana i Figuerola
Joan Solé i Bordes
Pilar Tarrada i Gol
Àngels Travé i Ràfols
Albert Tubau i Garcia
Joan Vidal i Urpí

Versió abstract: Josep M. Figueras

Correcció lingüística:
Francesc Llopart i Puignau

Impressió i muntatge:
Gràfiques Llopart
Sant Antoni, 63
08770 Sant Sadurní d'Anoia
Tel. 93 891 03 12
llopart@grafiquesllopart.cat
Dipòsit legal: B-39.107-2002

S U M A R I

DEL Penedès

PORTALADA

Veus del passat, notes per a la història	5
II Festa de la Cultura del Penedès	7

COL·LABORACIONS

Aspectes polièdrics de l'exili republicà	
<i>Lluís Eroles i Benabarre</i>	15
La història del teatre del Casal La Principal de Vilafranca del Penedès, a través dels seus arquitectes	
<i>Pilar Soler i Garcia</i>	23
Mossèn Trens i Vilafranca	
<i>Eloi Miralles i Figueres</i>	42
El Dr. Josep Baltà de Cela (1866-1937), un pedagog prou desconegut a la seva vila	
<i>Jaume Baltà i Moner</i>	52
El món de les bruixes, els diables i els inferns	
<i>Vicenç Carbonell i Virella</i>	80

SECCIONS

La migració internacional al Penedès, una aproximació demogràfica	
<i>Llorenç Casanovas i Eloi Torrens</i>	89
Inventari de toponímia penedesenca	104
25 sortides a peu pel Penedès	105
+ 800 blocaires a la Penedesfera	106

VÀRIA

Una edició de postguerra gairebé desconeguda	
<i>Joan Solé i Bordes</i>	108
35 Anys de Comissions Obreres a Vilafranca del Penedès	
<i>Miguel Ángel González Ayala</i>	115
En el centenari de Tomàs Berdié i Rodolf Llorens	
<i>Joan Cuscó i Clarasó</i>	115

LLIBRES	117
---------------	-----

P O R T A L A D A

VEUS DEL PASSAT, NOTES PER A LA HISTÒRIA

Han vingut a coincidir sobre la taula -allí on un dia rere l'altre s'amunteguen, sortosament, més i més llibres interessants- un seguit de publicacions que ens porten veus, referències i records d'etapes diverses del passat, temps més o menys propers i amb incidència sobre la nostra terra. Potser un dels factors comuns en totes elles és una perspectiva directament o indirectament crítica amb la crònica estricta del passat, amb les veus de l'ahir com a fonts rigoroses de la història, o amb el dret a reinterpretar fets i personatges d'altre temps en nom de la ficció.

Alguns dels vilafranquins que gaudeixen ja de més de mig segle de trajectòria biogràfica potser recordaran encara l'avi Massanell -Antoni Massanell i Casas- a la sala anomenada del rei Pere de Vinseum (l'espai del primer pis del Museu de Vilafranca que donava a la plaça de Jaume I i que durant molts anys va acollir la Col·lecció Bonet de Ceràmica), on mostrava a qui volia escoltar-lo el punt exacte de posició del llit de mort del rei Pere, en base al fet que des d'allí podia veure la façana de Santa Maria i que uns forats a la paret revelaven encara l'indret d'encaix dels travessers que sostenien els cortinatges laterals de l'històric llit. Més enllà de tota la bona voluntat i passió penedesenca que guiava aquesta manera d'interpretar les veus del passat, el darrer treball de professor Cingolani¹ es planteja la veracitat de la crònica de Bernat Desclot sobre la malaltia i mort del rei a Vilafranca la matinada de l'11 de novembre de 1285. En la seva opinió, per al cronista d'aquell temps eren més importants les necessitats modèliques que les de l'estricta veracitat històrica, de manera que no ens hauria d'estranyar que Desclot hagués posat un èmfasi especial en descriure la bona mort del monarca -que, com sabem, tenia entre mans un greu conflicte amb Roma en el moment de caure en la malaltia que li seria mortal- d'acord amb la imatge que d'ell es volia transmetre a la història, emprant, pel que sembla, peces prefabricades extretes de la documentació. A banda que, sempre en opinió del professor Cingolani, l'ordre dels esdeveniments que explica Desclot no és de fiar i fins l'escena de la mort del rei és en la crònica una reconstrucció retòrica.

Més proper ja als nostres dies, el conflicte de la Guerra del Francès ens aporta en el seu segon centenari algunes veus que ens eren desconegudes. És el cas del francès Luis François Gille, de qui el 1892 es van publicar les seves memòries referides al seu pas per la península l'any 1808. La recent traducció del volum² ens permet conèixer un testimoni de primera mà de les grandeses i misèries de la Guerra del Francès observades des de l'altre bàndol, i en concret des de la perspectiva d'un pobre noiet nascut el 1788 que és reclutat obligatòriament el 1807, que participa a la batalla de Bailén i que fins al 1814 passa la major part de la guerra com a presoner de guerra a Cadis i a l'illa de Cabrera.

No és aquest un cas únic. Altres van deixar també escrita la seva crònica d'aquell temps, memòries que habitualment no van ser considerades pels historiadors espanyols. Es tracta del que s'ha anomenat una visió de la història des de baix, amb referències a les misèries i penyalitats de la vida diària. El cert és, però, que va ser el fill del soldat cronista qui finalment va emprar els quaderns de notes del seu pare per reescriure, i potser per distorsionar, determinats esdeveniments

com la batalla de Bailén, on la superioritat numèrica -atribuïda a l'exèrcit espanyol però que no es corresponia amb la realitat- permetia justificar la derrota francesa.

En l'espai de la Guerra Civil, la recent publicació comentada de les memòries del carrabiner Juan Fernández Fernández³ ens ofereix una perspectiva prou interessant d'aspectes i detalls del conflicte però, evidentment, la labor dels historiadors que han fet possible l'edició facilita una perspectiva més àmplia i contrastada d'aspectes o detalls que en la visió del moment, en especial els darrers dies de la guerra i els primers anys de postguerra, dificultaven potser la seva correcta interpretació, més enllà de les valoracions personals del testimoni sobre les actituds dels que tenia més a prop. En aquesta mateixa línia cal situar el diari del sadurninenc Adjutori Vàrias i Gabarró, mort al front, publicat sols de forma molt fragmentària i ara recuperat i estudiat.⁴

Més enllà dels paràmetres de la història, hom observa una certa tendència a aprofitar les referències de la història per a distorsionar en nom de la llibertat creadora de la ficció determinats episodis. Potser cap cas tan cridaner com el darrer d'Eduardo Mendoza⁵ en la narració del que podien haver estat els dies anteriors al 18 de juliol del 1936 a Madrid, amb personatges històrics que sovint esdevenen de la seva mà caricatures tan ridícules com sembla que ho era aquella capital de trapelles i vividors. Les necessitats de la trama porten l'autor a la distorsió de presentar-nos José Antonio Primo de Rivera com a agent comunista. Talment una manera d'estendre la caricatura grotesca que acaba per distorsionar el seu mateix creador. En contrapartida, el darrer treball de Cristina Fernández Cubas,⁶ tot i tenir un caire de crònica memorialística, és especialment curós amb la certesa d'allò que narra, encara que sovint són sols detalls mínims, de manera que el dubte i fins la consulta a altres membres de la família s'hi fa present de forma constant.

De la mateixa manera que la història intenta respondre a la pregunta de com van ser les coses i procura analitzar les dades amb una objectivitat que permeti la seva interpretació, la lectura de les referències de tota mena exigeix la constància en el dubte, la reinterpretació sistemàtica i, si cal, el sempre difícil exercici de la lectura entre línies, del qual tanta pràctica vam haver de fer en els anys del franquisme. A les pàgines que segueixen en podeu fer un bon exercici en l'estudi biogràfic de Jaume Baltà Moner sobre el Dr. Josep Baltà de Cela. Només cal observar els plans d'estudi que va haver de veure canviar l'il·lustre professor penedesenc per entendre com anava l'ensenyament superior a casa nostra, evidentment amb conclusions encara de plena actualitat ara mateix.

-
- 1 Stefano Maria Cingolani, *Pere el Gran. Vida, actes i paraula*. Ed. Museu d'Història de Catalunya. Editorial Base. Barcelona 2010. Especialment el capítol XXXVI.
 - 2 Luis François Gille, *Memorias de un recluta de 1808*. Ed. Junta de Andalucía. Ed. Renacimiento. Sevilla 2010.
 - 3 Josep Clarà i Antoni Gavaldà, *La fractura militar a la Guerra Civil (1936-1939) El cas de Juan Fernández Fernández*. Ed. Andana. Vilafranca 2010.
 - 4 Adjutori Vàrias i Gabarró, *Diari personal en temps de guerra*. Estudi i transcripció de Joan Montserrat Robert. (Pendent d'edició.)
 - 5 Eduardo Mendoza, *Riña de gatos. Madrid 1936*. Ed. Planeta. Barcelona 2010.
 - 6 Cristina Fernández Cubas, *Cosas que ya no existen*. Ed. Tusquets. Barcelona 2011.

II FESTA DE LA CULTURA DEL PENEDÈS

El divendres 13 de maig al vespre es va celebrar al Teatre Principal de Vilanova i la Geltrú la II Festa de la Cultura del Penedès, organitzada per l'Institut d'Estudis Penedesencs amb la col·laboració de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú i Caixa Penedès, i en el marc de la qual es lliuraren els Reconeixements Culturals Collita 2011.

La presència del Conseller de Cultura, sr. Ferran Mascarell, va contribuir a realçar aquest acte i a donar-li una projecció catalana i el reconeixement per part de la Generalitat de Catalunya.

La presentació i conducció de l'acte va anar a càrrec del periodista vilanoví Carles Aparicio.

L'acte comptà amb la participació de la Banda del Conservatori Municipal de Música Mestre Montserrat de Vilanova i la Geltrú, dirigida per Emilio Serrano, amb l'assistència a la direcció de Meritxell Carbonell. La Banda, formada per seixanta músics, interpretà magistralment diverses peces d'arreu del món i d'estils diferents, destacant la seva interpretació de: *Ross Roy, El cant dels ocells, el meu avi, The Blues Brothers Revue, i Gone with the wind.*

El president de l'IEP, sr. Ramon Arnabat, realitzà un vibrant discurs en què reivindicà el paper de l'Institut d'Estudis Penedesencs en la cultura penedesenca al llarg de 34 anys d'història, parlant que rec ollim en aquestes mateixes pàgines.

A continuació Carles Aparicio llegí l'acta del jurat dels Reconeixements Culturals collita 2011, integrat per Ramon Arnabat Mata, president de l'IEP; Joan Martorell, professor i regidor d'Urbanisme de l'Ajuntament de Vilanova; Francesc-Marc Álvaro Vidal, periodista i escriptor; Salvador Butí Papiol, químic, catedràtic de l'Escola Politècnica Superior d'Enginyeria de Vilanova i la Geltrú; Camil·la Pérez Salvà, ceramista; Joan Solé Bordes, filòleg, professor de llengua i literatura; i Núria Jané Orpí, historiadora i arxivera, i secretaria de l'IEP.

Seguidament es procedí al lliurament dels Reconeixements Culturals 2011

Ramon Arnabat, lliurà el Reconeixement Cultural Collita 2011 Teresa Basora de Difusió cultural a l'arbocenc JOSEP M. JANÉ I SAMSÓ. Aquest agrai el premi i tot recordant l'Abat Escarré i el seu compromís amb Catalunya, va voler recordar a totes aquelles persones que en condicions adverses van lluitar per Catalunya i pel Penedès, tot finalitzant amb un emocionat *Visca Catalunya!*

El sr. Josep Colomé, President de Caixa Penedès, realitzà una intervenció recordant la tasca realitzada per l'historiador Emili Giralt i el seu compromís amb el Penedès, i donant ànims a l'IEP en la seva promoció de la cultura al Penedès. Fou l'encarregat de lliurar el Reconeixement Cultural Collita 2011 Emili Giralt de Recerca al vilanoví VICENÇ CARBONELL VIRELLA. Aquest, després d'agrair el premi, volgué recordar la importància del treball en equip, tant a la Secció de Toponímia de l'IEP, com en el grup excursionista de la Talaia, i la necessitat que el coneixement i la recerca es difonguin entre la població.

El sr. Joan Ignasi Elena, Alcalde de Vilanova i la Geltrú, agrai a l'IEP que hagués portat la Festa de la Cultura a la ciutat de Vilanova i la seva llarga tasca en favor del Penedès i la seva Cultura. Fou l'encarregat de lliurar el Reconeixement Cultural Collita 2011 Pau Casals a la

Trajectòria a la SECCIÓ DE CULTURA DE LA TALAIA DE VILANOVA I LA GELTRÚ. La presidenta de la Secció de la Cultura de la Talaia, recordà als fundadors del centre i la tasca desenvolupada al llarg de més de cinquanta anys en la difusió de la cultura en general i la del Penedès en particular, i mostra el desig de seguir col·laborant amb l'IEP.

El sr. Ferran Mascarell, Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, lliurà el **Reconeixement Cultural Collita 2011 Santiago Rusiñol a les Arts** a l'artista vilafranquí FÈLIX PLANTALECH BATLLE. Aquest, agrai aquest reconeixement fet en vida i quan encara era jove, i animà a l'IEP a seguir el seu treball incansable en favor de la cultura i del Penedès.

A continuació, l'honorable Conseller de Cultura, sr. Ferran Mascarell, va prendre la paraula per dir que subscribia completament les paraules del president de l'Institut d'Estudis Penedesencs. Recordà a les persones premiades i als personatges que donen nom als Reconeixements, dient que el poble savi són aquells que saben reconèixer els seus referents culturals, tal i com passava en uns i altres. Destacà la gran activitat de l'Institut d'Estudis Penedesencs i la qualitat de la mateixa, dient que eren un exemple per Catalunya. Finalment, va fer èmfasi en la importància de la cultura en qualsevol societat, i va dir que veient les trajectòries de les persones premiades, no podien ser pessimistes, sinó que, al contrari, tant pel que feia a Catalunya, com a la Cultura, i malgrat les dificultats del present, tenien un gran futur.

Finalment la Banda interpretà les peces: *Concerto d'Amore* i *The Blues Brothers Revue* que feren vibrar al públic, que després compartí una copa de vi i cava amb els premiats.

Intervenció Ramon Arnabat, president de l'IEP

Bona nit a tothom.

Quan, fa dos anys, des de l'Institut d'Estudis Penedesencs varem endegar el **projecte dels Reconeixements Culturals**, teníem molt clar quin era el seu objectiu: "*Retre homenatge públic a aquelles persones, entitats, administracions i empreses, que treballen per la cultura penedesenca*". També teníem clar que calia atorgar aquests Reconeixements en el marc d'una *Festa* que servís de punt de trobada de la cultura penedesenca.

L'èxit de la primera convocatòria, a Calafell l'any 2009, ens ha animat a seguir el camí i a convocar de nou els **Quatre Reconeixements Collita 2011** i als quals s'han presentat 32 propostes.

Vull fer públics **uns agraïments personalitzats**, i alhora extensius a les entitats que representen: la Sra. Isabel Pla, regidora de Cultura de l'Ajuntament de Vilanova; el sr. Josep Colomé i el sr. Josep M. Cortés de Caixa Penedès; el sr. Emilio Serrano director de la Banda que ens acompanya; així com als **membres del jurat** per la seva tasca.

També vull agrair als **representants de les Institucions** que ens acompanyen perquè amb la seva presència contribueixen a donar projecció a aquest acte, i especialment al **Alcalde de Vilanova i la Geltrú**, Sr. Joan Ignasi Elena i a l'honorable **Conseller de Cultura** de la Generalitat de Catalunya Sr. Ferran Mascarell.

Finalment, vull agrair a tots els membres de la **Junta de l'IEP** la tasca desenvolupada per fer possible aquest acte i el dia a dia de la nostra entitat.

Permeti'm, però, que faci un petit recordatori de la tasca que ha desenvolupat, desenvolupa i desenvoluparà l'Institut d'Estudis Penedesencs.

L'IEP té una llarga trajectòria, de fet, l'any que ve fem 35 anys. Pot ser una bona oportunitat per sol·licitar la Creu de Sant Jordi.

Una trajectòria que no hagués estat possible sense l'esforç, la dedicació el treball de tantes i tantes persones. A totes elles, moltes gràcies per la seva tenacitat! Entre tots hem fet possible que avui l'IEP sigui el pal de paller de la cultura penedesenca, en col·laboració franca amb els centres d'estudis locals, amb les biblioteques, arxius i museus, amb els ajuntaments i consells comarcals del Penedès.

L'Institut d'Estudis Penedesencs ha estat, és i vol seguir sent, el Casal que acull totes aquelles persones que volen treballar per la cultura penedesenca. Ho hem demostrat els darrers anys organitzant més d'un centenar d'activitats anuals arreu del territori, de manera que cada setmana hi ha dues o tres activitats de l'IEP en alguns del 47 municipis penedesencs. Però no és tant sols una qüestió de quantitat, sinó també de qualitat: alguns dels projectes de l'IEP han estat capdavanter a Catalunya i serveixen de model a d'altres Centres d'Estudis.

L'Institut d'Estudis Penedesencs es defineix a partir de dues paraules: **Cultura i Penedès** o **Penedès i Cultura**, com vulguin. Ambdós conformen al nostre ADN. El Penedès ens arrela al territori; i la Cultura ens projecta al Món. Pensar globalment i actuar localment, heus ací el vell lema del combat ecològic que fa seu l'IEP en el camp de la cultura.

Nosaltres treballem en l'àmbit de la cultura penedesenca en el present, mirant al futur, sense oblidar al passat. Nosaltres treballem, i seguirem treballant amb els peus a la terra penedesenca, però amb els ulls oberts a Catalunya i al Món. A nosaltres, com al poeta Foix, "*ens enamora el nou i ens exalta el vell*".

Nosaltres treballem per la superació de l'esquarçament provincial i per la unitat del Penedès que ens projecti arreu del país. Per un Penedès amb veu pròpia en el debat sobre el present i el futur de Catalunya.

Nosaltres actuem en tots els àmbits de la cultura i del territori penedesenc, mitjançant la recerca, la formació i la difusió, de manera que l'IEP esdevé cada cop més un **node de coneixement** que interrelaciona el Penedès amb les Universitats, amb els Centres d'Estudis de Parla Catalana i amb l'Institut d'Estudis Catalans. Un node de coneixement que connecta culturalment el Penedès amb Catalunya.

Bé, doncs, si us interessa el Penedès i us interessa la Cultura sigueu ben vinguts a l'Institut d'Estudis Penedesencs. Us hi esperem amb els braços oberts!

L'IEP treballa per i amb **la Cultura**. Per la cultura amb minúscula i amb majúscula. Per la cultura entesa com aquell conjunt d'activitats que ens diferencien de la resta d'animals que poblen el planeta Terra; que ens dóna identitat, que ens permet entendre el món i transformar-lo. Aquelles activitats que ens fan ésser humans.

A la pregunta de que som? Només hi ha una resposta: **som cultura**, cultura local y global, individual i col·lectiva, material i immaterial.

La **cultura** por aportar creació i transformació, però també desenvolupament econòmic i humà, cohesió social, arrelament i identitat, emoció i experiència,

La **cultura** no és la cirereta del pastis, és l'essència del pastis. Allò que li dóna forma i consistència, allò que fa de les diverses parts un producte nou. La cultura no és guarniment, sinó arrelament, creació, formació, transformació, ...

Massa sovint sentim a parlar del que "costa" la cultura, però poques vegades parlem del que "val". Ho deia l'historiador recentment traspassat Tony Judt: "*Sabem el que costen les coses, però no tenim ni idea d'allò que valen*". Sovint se'ns retreu a les entitats culturals el que costa la cultura, però no se'ns valora el que val aquesta cultura, el valor que afegeix a les persones individualment, i a la comunitat socialment. Hem de deixar de parlar de despesa quan parlem de cultura, o de

educació o de recerca, i hem de passar a parlar d'inversió de futur.

Perquè creiem en el valor de la Cultura i del Territori, l'Institut d'Estudis Penedesencs té el ferm propòsit de convocar uns **Estats Generals de la cultura del Penedès** que reunixin les persones, entitats, empreses i administracions que treballen a les nostres comarques en l'àmbit cultural; que reuneixi als creadors, productors, executors i consumidors culturals; que reuneixi l'àmbit privat, el públic, l'associatiu, el professional i l'amateur; amb l'objectiu d'analitzar el present i debatre sobre el futur de la Cultura al Penedès. Uns Estats Generals, complementats amb els estudis tècnics necessaris, que permetin l'elaboració d'un **Llibre blanc de la Cultura al Penedès**.

Ha passat ja el temps de fixar-nos tant sols en el nombre d'**equipaments culturals**, de fixar-nos en els contenidors. Ara ens toca omplir-los de contingut de manera que permetin interrelacionar la creació, la producció, la difusió i el consum cultural.

El futur de la cultura al Penedès està en el treball en xarxa que afavoreixi la cooperació i la complementarietat, que potenciï les singularitats i que garanteixi la viabilitat i projecció de les diverses propostes territorials i sectorials, sobretot en els camps de la creació i la producció. Que afavoreixi la interrelació i la coordinació entre els diversos camps de la cultura, entre els diversos agents culturals, entre els diferents equipaments i equips i entre les diverses realitats territorials.

El futur de la cultura al Penedès està en la creació d'un **sistema cultural penedesenc en xarxa** potent i sostenible que integri el marc local, el comarcal i el veguerial, i que l'insereixi en el marc nacional i internacional. Que ens permeti guanyar identitat penedesenca i projecció a Catalunya i al Món.

Però, tornem al començament, moltes gràcies a tots per la vostra assistència. Moltes felicitats als guanyadors que tot seguit coneixerem, i a tot els candidats que ho podien haver estat.

Acabo amb aquestes precises i precioses paraules del poema que en David Jou i Mirabent ens va regalar amb motiu dels 30 anys de l'IEP, i que resumeixen a la perfecció l'esperit d'aquesta *Festa de la Cultura del Penedès*.

*“El millor del saber
és, de vegades, el goig de retrobar-nos,
rics del que hem après, plens del que hem donat,
i en un caliu d'emoció i complicitat
sentir la força de seguir i la il·lusió de renovar-nos.”*

*“El millor del saber
és que pugui tenir tant de gust d'amistat,*

Moltes gràcies!

* * * * *

ELS PREMIATS

Reconeixement Cultural Collita 2011 Teresa Basora de Difusió cultural a Josep M. Jané i Samsó

Per la seva tasca de difusió de la cultura catalana i penedesenca al llarg de seixanta anys. Pel seu compromís amb el Penedès i amb la Vila de l'Arboç en la qual va crear i mantenir l'Arxiu Arbocenc (1948) amb un important fons de fotografies, segells, manuscrits, revistes i diaris, dibuixos, etc. Per la direcció (entre 1948 i 1966), junt amb Esteve Cruaïnes i Oliver, de la revista clandestina *Fe i Vida*. Per l'impuls dels estudis colombins a Catalunya, i per la campanya comarcal per la supervivència de la llengua catalana durant la dictadura franquista. Pel seu compromís intel·lectual i cívic amb el Penedès i Catalunya, encapçalant i participant en diverses iniciatives, entre elles la de la creació de l'Institut d'Estudis Penedesencs

Reconeixement Cultural Collita 2011 Emili Giralt de Recerca a Vicenç Carbonell Virella

Per la seva silenciosa aportació al coneixement dels noms dels llocs de tot el Penedès. Per la seva constància i capacitat de crear complicitats en la Secció de Toponímia de l'IEP, una de les meves sòlides des de fa molt anys. Perquè el rigor que ha aplicat als seus treballs, ha permès que aquesta secció formi part de la corresponent de l'IEC. Perquè mitjançant la seva total dedicació a la preparació d'excursions de tot ordre (GRs, de regularitat, caminades populars, etc) a la Talaia de Vilanova i arreu del Penedès, ha posat els seus coneixements i els dels seus companys a l'abast de totes les persones que, caminant, volen descobrir el Penedès. Tot plegat el converteix en una de les persones que ha col·laborat més en la pervivència del topònims que identifiquen la història del Penedès.

Reconeixement Cultural Collita 2011 Pau Casals a la Trajectòria a la Secció de Cultura de la Talaia de Vilanova i la Geltrú

Per la tasca ininterrompuda des de fa 54 anys de difusió de la cultura penedesenca a Vilanova i la Geltrú i al Garraf. L'Agrupació Excursionista Talaia va ser fundada l'11 de setembre de l'any 1955. Tan sols dos anys més tard es fundava la Secció de Cultura dins de l'entitat, la qual fins al dia d'avui ha estat molt activa en el camp de la difusió cultural per mitjà de conferències, audiovisuals, sortides, presentacions, taules rodones i tota mena d'actes socials. En nombroses ocasions, aquestes activitats han tingut com a punt de referència el nostre àmbit propi: l'àmbit penedesenc.

Reconeixement Cultural Collita 2011 Santiago Rusiñol a les Arts a Fèlix Plantalech Batlle

Per la seva obra pictòrica i escultòrica que ha plasmat l'essència del Penedès i l'ha donat a conèixer tant a nivell nacional com internacional. També ha apropiat l'art a les entitats de la comarca a través de donacions d'obra per a commemoracions i activitats. La seva obra gaudeix de reconeixement internacional i sempre ha estat vinculada al Penedès, al paisatge de vinyes. En el seu art pretén desvetllar sentiments i inquietuds i sobretot intenta que neixi una complicitat entre l'artista i l'observador. Autor de diverses col·leccions com "Terra de pàmpols", "Paisatge Endins" i "Vinyes que diuen adéu". Es tracte, doncs, d'obres amb un profund i elaborat treball sobre elements d'identitat del paisatge penedesenc.

Imatge general de la celebració amb l'actuació de la **Banda del Conservatori Municipal de Música Mestre Montserrat** de Vilanova i la Geltrú.

Un moment de la intervenció de Ramon Arnabat, president de l'IEP.

Foto de família dels guardonats, d'esquerra a dreta: Joan Ignasi Elena, alcalde de Vilanova i la Geltrú; Carme Barceló, presidenta de la Secció de Cultura de la Talaia; Vicenç Carbonell i Virella; Fèlix Plantalech Batlle; Ferran Mascarell, conseller de Cultura de la Generalitat; Ramon Arnabat Mata, president de l'IEP; Josep Maria Jané Samsó; i Josep Colomer, president de Caixa Penedès.

Reconeixement Cultural Collita 2011 Teresa Basora de Difusió cultural a l'arbocenc Josep M. Jané i Samsó.

Reconeixement Cultural Collita 2011 Emili Giralt de Recerca al vilanovi Vicenç Carbonell Virella.

Reconeixement Cultural Collita 2011 Pau Casals a la Trajectòria a la Secció de Cultura de la Talaia de Vilanova i la Geltrú. La presidenta de la Secció de la Cultura de la Talaia, Carme Barceló recull el guardó.

Reconeixement Cultural Collita 2011 Santiago Rusiñol a les Arts a l'artista vilafranquí Fèlix Plantalech Batlle.

COL·LABORACIONS

ASPECTES POLIÈDRICS DE L'EXILI REPUBLICÀ

RESUM

Quan va tenir lloc el canvi polític que propicià la restauració de la democràcia a Espanya, ningú va pensar en les limitacions que el pacte que el va fer possible podria tenir implícitament incloses. Les presses pel retorn a la “normalitat” van posar al descobert, després, certes llacunes en l'anàlisi de la lletra menuda, i això comportà caure en la lleugeresa de donar-ho tot com a bo. En els anys posteriors s'ha posat, doncs, de relleu la manca de clarividència sobre aspectes que han demostrat l'existència, almenys, d'una dualitat interpretativa en certs apartats.

El Memorial Democràtic, o llei de la memòria històrica, i especialment aquí el projecte conegut per “Tots els noms”, posa sovint sobre la taula la voluntat de molta gent de recuperar, fins on sigui possible, la memòria i el record a les víctimes del darrer conflicte, recordant fets i vivències humanes que havien quedat enrere sense que mai ningú se n'arribés a fer ressò.

ABSTRACT

When the political change which brought about the restoration of democracy in Spain took place, nobody thought of the limitations involved in the agreement that made it possible. The haste to return to “normality” later revealed a series of gaps when small print was analysed and this led to be thoughtless enough to validate anything. The years that were to come emphasized the lack of discernment on aspects that have proved the existence of, at least, a dual interpretation in certain areas.

The Democratic Memorial or Historical Memory Law, and particularly the project known here as “All names”, often raises many people's will to recuperate, as far as possible, the memory and recall to the victims of our last war, remembering things that happened and human experiences that had remained forgotten and which nobody had really echoed.

Lectura de llibres que tracten sobre la guerra de 1936-1939, en començar el període de més llibertats, i el coneixement de narratives de l'exili, ha estat per a molts una de les descobertes impactants d'aquests darrers anys. Una descoberta tan sorprenent com colpidora, i no sols en la reinterpretació dels estereotips amb què anteriorment s'havia presentat el conflicte, equiparant-lo a una pel·lícula de bons i dolents, sinó en rerefons d'una altra cara, que mostrava l'exili en forma deshumanitzada sobre tants éssers innocents que s'hi trobaren abocats.

Les obres publicades sobre la desfeta republicana parlen de l'exili com el final d'un malson, i tot i ésser així per a un nombre dels qui es veieren obligats a traspasar la frontera,¹ per a altres

1 Díaz Esculies, xifra en 361 el nombre de morts els primers dies d'entrar al país veí, fent-se ressò d'un estudi del Dr. Michael Fàbregas-Real sobre el servei sanitari a la Catalunya Nord. Afegeix, però, que el nombre contrasta amb el de 890 que dona el català Joan Nicola, probablement més fiable. Daniel Díaz Esculies, *Entre filferades, un aspecte de l'emigració republicana dels països catalans (1936-1939)*, edicions de la Magrana, SA, Barcelona 1993, pàg. 51.

El mateix Josep Dencàs, metge i exconseller de Governació de la Generalitat, calculava en uns 900 els refugiats que van morir de dissenteria als camps de concentració. Ferran Soldevila, *Dietaris de l'exode i del retorn*, vol.I, pàg 88, edicions 3, 4 Eliseu Climent. Valencia 1995.

la vida va transcórrer dins els camps francesos, malvivint enmig de privacions i penúries de tota mena, cercant la forma de poder-ne sortir dignament.

Ultra els grups de famílies completes distribuïdes per separat en diferents camps de la Catalunya Nord, hi havia els qui marxaren amb el gruix de l'exèrcit republicà en retirada. Això va comportar que els familiars que van quedar als pobles i viles perdessin el contacte i desconeguessin, en molts casos, la seva sort.

Alguns testimonis recuperats els darrers anys confirmen la incertesa i desconeixement de moltes famílies, a través dels interrogatoris que practicaven la Guardia Civil i les autoritats franquistes de cada localitat, per saber on es trobaven fills o parents, dels quals es tenia notícia que havien estat a l'exèrcit popular o a les milícies republicanes, o en molts altres casos per que havien estat denunciats per raó d'ideologies contràries a la del "movimiento": "Ha comparecido su padre que manifiesta ignorar el paradero de su hijo", o bé "comparece su madre F. B. y manifiesta que ignora donde se encuentra actualmente su hijo, las últimas noticias que se tienen de él son que se halla en Francia."²

Testimonis com aquests són els que mantenien encara viva l'esperança d'algunes famílies; una esperança que per a alguns hauria de quedar frustrada poc temps després, quan algunes notícies començaven a córrer de boca en boca sobre el desenllaç fatal d'alguns d'ells.

Al principi, la instal·lació improvisada de la gent immigrada va crear un trasbals considerable a les autoritats del país veí. Els camps d'Argelers i Saint Cyprien, tot i la seva grandària, van quedar aviat plens, i això va obligar a crear-ne de nous a la mateixa zona costanera.

Agde va ser un dels indrets triats i un dels que n'ha quedat més grata memòria. Obert el mes de maig de 1939 per descongestionar la superpoblació dels d'Argelers i Saint Cyprien, aquest camp acollia aproximadament uns 24.000 refugiats. La seva gran extensió va permetre subdividir-la en tres espais, cadascun delimitat com a camp independent. El primer i el segon, l'ocuparen espanyols en la seva totalitat, i en el tercer s'hi aplegaren catalans en un 90%.

L'establiment d'aquest camp i la seva configuració s'atribueix a la gestió d'alguns exconsellers de la Generalitat, amb la finalitat d'aconseguir aplegar-hi el major nombre de catalans per tal de preservar així la cohesió col·lectiva i l'esperit d'unitat nacional catalana.

Pel que fa a l'exili català, s'han de considerar tres aspectes, tots ells coneguts, si bé potser poc tractats: l'exili de la classe política, en el qual es troba el mateix Govern de la Generalitat; l'exili de l'elit de d'intel·lectualisme català més consolidat, en el qual caldria considerar els beneficiaris de la Fundació Ramon Llull, i la resta de catalans, àmplia i heterogènia, una part de la qual reeixiria a obrir-se camí deixant petja, i una altra, amb més o menys fortuna, aconseguiria sobreviure dins la incertesa d'un atzarós destí.

Als darrers anys he viscut en una mena de neguit per llegir i recercar d'aquelles fonts informatives que tractessin de la vida i obra d'alguns dels exiliats que formaren part d'aquella resta heterogènia que apuntava abans. Algunes n'he trobat, i tot i la distància del temps planant damunt, em considero satisfet de descobrir, en alguns casos, la petja de valors artístics i culturals d'un humanisme que el liberalisme democràtic ha acabat posant de relleu.

Les fonts d'informació conegudes donen compte del que podria considerar-se en una primera etapa l'experiència atresorada al mateix camp de refugiats d'Agde, que va sorprendre i captivar fins i tot les autoritats civils i militars del departament francès de l'Hèrault.

2 Recasens Bel Jaume, *Vides en temps difícils*. editat per El 3 de Vuit, 2003, pàg. 311-319.

*D'Agde a Saint-Cyprien
passant per les veremes*

17

El poble català va ser un periòdic que informava de la vida als camps. Estava redactat per catalans i imprès a París, lloc on hi havia també l'administració i el centre de distribució. De les seves pàgines transcrivim les primeres notícies que hi dóna Joan Noguera:

Fa tres mesos que hem passat la frontera. I en aquesta commemoració comença a tenir realitat la idea que al llarg dels dies i les setmanes viscudes als sorrals de Saint Cyprien, Argelès i Barcarès s'ha anat dibuixant i prenent forma: la creació d'un camp de catalans, d'un lloc on, malgrat continuar essent un camp de concentració, hom pugui pensar lliurement en Catalunya, en l'esdevenidor de la Pàtria i, ensems, junt amb companys tots ells catalans, constituir lluny de la nostra Nació l'agrupament de voluntats que faci, el dia de demà, el fet predominant del recobriment de la Catalunya lliure.

I aquest pensament té realitat en el Camp número 3 d'Agde, camp que durant tres mesos és Camp de Catalans...

En un exemplar del mes de novembre hi podem trobar un ampli resum de les activitats que es portaren a terme a Agde i que els mateixos responsables de la gestió concentracionària de Saint Cyprien volien que es repetís en altres camps del Rosselló, i en concret allí.

[...] enmig de l'aglomeració natural, un comandant francès gambava pel mig de la nostra expedició (era un grup que havia retornat de la verema i ara havia estat conduït al camp de Saint Cyprien en comptes d'Agde), reclamant "los artísticos", tot cercant cares conegudes entre nosaltres.

Arribà a posar-se en contacte amb els qui a Agde havia conegut treballant desinteressadament per procurar que les activitats artístiques esmorteïssin en el possible l'enyorament, i ens féu entrar a les barraques on sabia que ens trobaria, si no a tots, aquells que poguéssim informar-lo sobre la manera de reorganitzar altra vegada a Saint Cyprien allò tan nostre que els havia captivat quan ho havien vist a Agde.

Com a font d'informació del notable impuls que els dirigents catalans van aconseguir donar a la població reclosa, i a l'ensem projectar-ho fora, l'edició d'aquest diari i la seva distribució té un valor històricament molt valuós.

Vegem-ne encara alguns altres aspectes ressenyats:

La primera actuació de la Massa Coral es produí al cap de pocs dies de la nostra arribada al camp, amb motiu de la visita del general de la Sisena Regió Militar francesa, a qui sorprengueren en entrar [...] les notes vibrants de la Marsellesa [...].

[...] entre els castellers n'hi ha que passen la quarantena. Resolts i segurs, munten un castell de 4 per 6, un 3 per 6, un pilar de 4 i altres dos pilars movibles de 4 amb una bandereta francesa a cada cim [...].

[...] els dansaires han pogut presentar-se aquest matí acompanyats de la seva parella gràcies a l'aixecament circumstancial de la interdicció severa que hi ha per alternar els homes i les dones dels camps de Saint Cyprien. La veu de la tenora recull la sang al cor i encén les galtes. Els primers compassos netegen els rostres de mirades desviades. El ritme del Galop de Cortesia s'imposa. Les inclinacions de correcció perfecta palesen el culte d'un poble educat pels bons costums [...]

El grup de bastoners va participar també amb un ball que posava a prova no solament l'habilitat dels seus components sinó que evidenciava la riquesa folklòrica catalana. Tot succeïa mentre

[...] l'aigua posa sordina a les crecades dels bastons i repuja el color de la fusta nova, però el mateix esperit dels altres guia el ritme dels passos i dels cops. La pluja rebot als bastons i mulla cossos i rostres, però el ritme segueix en forma impecable, sense un gest de protesta ni de defalliment, fins a la fi.

Tot i que la programació preveia encara d'altres actuacions, la pluja fina anava enterbolint l'esperit de festa.

[...] el Cap del Camp considera que malgrat el plaer visible que li produeix d'escoltar-los no pot permetre més sacrificis, i fent constar que estimava llur bona voluntat i disciplina, indica que espera poder sentir-los novament en dies de temps millor [...].

[...] a la sortida fou saludat novament amb el cant de la sardana "La dansa de l'amor", que escoltà fins a l'última nota i elogià novament l'actuació dels cantaires.

Aquesta fou la primera manifestació catalana a Saint Cyprien [...].³

Per conèixer una mica millor l'interés amb què s'havia planejat la dinàmica del camp dels catalans, així com alguns dels esculls que es van haver de salvar per lliurar-se dels controls que hi volien imposar els comunistes, és interessant llegir *L'avenç*, número 322, de març de 2007, en la part que parla dels camps de refugiats.

En el d'Agde hi podem veure alguns fragments de cartes adreçades a Carles Pi Sunyer.⁴ La selecció que s'hi transcriu d'algunes ens permet conèixer amb fidelitat el treball persistent que s'estava impulsant des del mateix camp.

El poble català era un periòdic setmanal que gaudia d'un bon acolliment entre els catalans de França. Tenia una versió en francès, *Le Peuple Catalan*, i el seu preu era d'un franc.

Sovint inseria anuncis i notes de famílies catalanes que cercaven informació dels seus. Naturalment, les notes que es publicaven i la informació que s'obtenia era canalitzada a través dels serveis de redacció. Resulta curiós conèixer el com i el què d'aquestes notes, que, si bé no arribaven sempre directament a les persones interessades, podien acabar-ho fent a través del sistema del boca-orella.

Alguns exemples d'anuncis:

Núm. 8, desembre 1939

En Pere Mitjans i Arnó, ex-jutge de Vilafranca del Penedès. Fou vist malalt a La Jonquera i sembla que va ingressar al camp del Barcarés o Argelès. La família reclama noves, o orientacions que agrairà a qui pugui facilitar-ne.

3 "Catalans a França, d'Agde a Saint Cyprien passant per les veremes." Article periodístic aparegut a *El poble català*, signat per A. Carbó – Saint Cyprien 18-XI-39

4 Les cartes de que tracta es conserven a l'Arxiu Històric de la Fundació Carles Pi i Sunyer, del qual Mireia Capdevila i Cantell és coordinadora.

Núm. 12 , divendres 12 gener 1940

Es desitgen noves del tinent d'infanteria Vicenç Martínez Badó, de 25 anys, natural de Barcelona. Han dit a la seva mare que l'havien vist en un camp de concentració de França però fins el present no s'ha sabut cap nova seva ni ha pogut aclarir-se on es troba.

Qui pugui donar-ne alguna raó, per dolenta que sigui, és pregat de trametre uns mots a C.N.M., rue Bernard de Trevien, Ville "Rose Moure" Palavas-les-Flots (Herault).

Batista Xuriguera, 37 rue Delcasse Montauban (Tarn et Garonne) demana notícies de Pau Xuriguera Parramona, tinent de la 60 Divisió, 84 Brigada Mòbil, 335 Batalló. Les darreres noves del qual daten de l'octubre de 1938, i de Pere Xuriguera, de la 45 Divisió, la darrera adreça coneguda del qual era Base Postal Militar, núm. 6 Plaça Altozano.

Núm. 16, divendres 9 de febrer 1940

Adreceu, si us plau, a aquesta Redacció 16 Av. Hauche, Paris, les noves que tingueu de Josep Farré Pascual, de La Granada del Penedès, de 29 anys d'edat que, segons la Creu Roja, ha estat al camp de Le Vernet (Ariege); Josep Ayats Ametller, invàlid de guerra, el qual entrà a França per febrer de l'any passat; Enric i Ricard Escudé Ventura, el primer carrabiner i el segon soldat, naturals de Barcelona; Josep Cots Delclós, de Barcelona, pertanyent a l'exercit republicà.

Les cares polièdriques de l'exili no es mostren encara en la seva totalitat.

Hi ha molts altres aspectes en què l'exili va aixecar crits d'angoixa i neguits d'incertesa, i no tots els clans tenien el seu ressò mediàtic a les planes de periòdics i revistes.

Pensem en el silenci dels qui escolliren el retorn. Pensem en els vaixells que salparen dels ports francesos: *Sinaia*,⁵ *Nyassa*, *Flandre*, *Ipanema*, *De Grasse*, *Méxique* o *Winnipeg*, per no exhaurir la relació dels que foren noliejats per agrupacions benefactores, entre les quals es trobava la dels quàquers.

La literatura de postguerra ens ha aportat, principalment des dels inicis dels anys setanta, un renovellament de formes i estils. S'obrí tot un ventall de possibilitats que han enriquit i farcit les nostres biblioteques amb obres autobiogràfiques d'autors que tot just començaven a obrir-se camí en el període previ a la contesa, obres memorialístiques, diaris personals i novel·les on l'autor encarna el personatge que condueix el fil de l'entramat que discorre entre la realitat i la ficció.

Els grans autors de la lírica han teixit en els seus versos tot un món de sentiments en què la psicologia de l'home és capaç de trobar paraules noves i fer-nos sentir records i sentiments saturats d'emocions recòndites i moltes vegades oblidades en el rerefons dels nostres sentiments humans.

5 *Sinaia*, vaixell transatlàntic francès, amb possibilitat de càrrega de 8.567 tones de desplaçament. Havia estat concebut per transportar 132 passatgers en cabina i un total de 522 persones en tercera classe. Salpà del port de Seta el 26 de maig de 1939 transportant 1.800 refugiats. Va atracar al port de Veracruz (Mèxic) el 13 de juny. A bord, els passatgers editaren el *Diario del Sinaia*, en el qual pregueren part el fotògraf gallec Francisco Souza, que amb la seva màquina Laica en registrà escenes inol·ludables, el poeta Pedro Garfias i el pintor Arthur Couto. *El Diario del Sinaia* resta com a un document importantíssim d'aquesta faceta de l'exili.

Tot és fruit d'una aportació nova, una aportació amb què l'anomenada literatura de l'exili ens regracia amb allò que només és capaç de concebre's sota el prisma de les emocions que genera el patiment i l'enyorança d'allò que queda enrere en endinsar-se en la incertesa del futur.

Penso que, per cloure el recorregut que hem fet seria bo l'anàlisi d'un dels textos que formen part de la tetralogia amb què Agustí Bartrà ens presentava la seva novel·la més reeixida: *Crist dels 200.000 braços*⁶

Ciutat de derrota. Haver estat vençut no era prou. no hi ha fusta. Però cal fer quelcom contra els dies ventosos i les nit fredes. Amb quatre o cinc mantes és possible de bastir una xabola, si els canyissars no han estat arrasats. Què hi fa que les xaboles hagin d'ésser tan baixes de sostres que només sigui possible de romandre-hi estès o assegut!

Fa fred, fa vent. Que no ploqui!

Allà dins, arrupits o arrambats els uns als altres, se senten més o menys protegits. Que no ploqui!

La sorra no necessita aigua. La sorra no retorna res. La sorra no és com la terra que es beu l'aigua lentament i més tard alça primaveres. Que no ploqui!

Els sostres de manta deixen passar aviat l'aigua, i mentre la pluja duri hom tremolarà i petarà de dents.

El llit de cada home és l'empremta que el seu cos ajagut deixa a la sorra.

6 L'obra començà a escriure-la el 1940 a la República Dominicana i fou enllestida a Mèxic dos anys després. En la seva primera versió portava per títol *Xabola* i guanyà el premi Fastenrath als Jocs Florals de 1942. 15 anys després l'editorial mexicana Novaro en féu una versió en castellà: *Cristo de 200.000 brazos* (amb un tiratge de 15.000 exemplars). També Plaza Janés en va treure una edició en castellà. La versió consultada és en català i editada per Edicions Proa, any 1974.

LA HISTÒRIA DEL TEATRE DEL CASAL LA PRINCIPAL DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS, A TRAVÉS DELS SEUS ARQUITECTES

RESUM

Vilafranca celebra aquest any els 90 anys de la construcció d'un teatre, el teatre del Casal la Principal. Aquesta construcció va ser fruit de la il·lusió i l'esforç d'un grup de joves vilafranquins. La història creiem que cal explicar-la, ja que d'aquell esforç, en va néixer una entitat prou viva, i podríem dir-ne necessària, que ha perdurat fins als nostres dies. No només ha subsistit, sinó que continua oferint als seus socis lleure i cultura, els dos eixos pels quals va ser creat el Casal. Una altra cosa a destacar és que la seva sala d'espectacles, on tanta gent de Vilafranca i la seva comarca ha ballat, ha vist cinema, teatre, exposicions, festes i celebracions de tota mena, aquesta mateixa sala, continua sent exactament la sala que es va inaugurar l'estiu de l'any 1921.

És per aquest motiu, per donar a conèixer un fet bastant insòlit, que s'ha preparat aquest treball, que intentarà situar en el moment històric els fets que envoltaren aquesta aventura i podrà aportar alguns documents inèdits, gràcies a la iniciativa de la direcció del Casal, que ha començat una recerca en els seus arxius per ordenar-los, de manera, que siguin consultables per a tothom que hi estigui interessat.

ABSTRACT

This year Vilafranca commemorates the 90th anniversary of one of its theatres: the Casal la Principal. This building was erected after the enthusiasm and efforts made by a group of young people in town. We believe the story must be told as, from that initial effort, a remarkably active –and necessary, should we add– club was born. This club has not just succeeded in being still in operation but it continues offering its members leisure and cultural activities, which were the two pillars on which the Casal was created. On the other hand, it must be pointed out that its hall, where a great deal of people from Vilafranca and its county have danced, seen films, plays, exhibitions and attended parties and celebrations of all kind, continues to be exactly the same one that was inaugurated in Summer 1921.

This is why –to make this rather unusual fact known– the present study has been prepared in an attempt to place the facts relating this adventure in their historical context. The study will also aim at providing some unpublished documents, thanks to the initiative of Casal's current leaders who have started a research in their own archives so as to put them in order and make that anyone interested can look them up.

CONTEXT HISTÒRIC

La història del Casal s'inicia en uns moments que a tot Catalunya ja s'havia anat consolidant l'esperit de la Renaixença iniciada al segle XIX, quan els fills i néts d'aquells primers inspiradors del catalanisme modern busquen fórmules per fer de Catalunya una societat cohesionada i amb caràcter propi.

Aquesta recerca d'identitat es dona en tots els camps: l'art, la literatura, el teatre.... D'aquest esperit neix el modernisme, que es troba en tot el seu esplendor en el moment de la fundació de la Societat La Principal, i d'aquí neix també el noucentisme, com una conseqüència del rebuig que, en una part de la societat, inspira el modernisme, al qual consideren una còpia de *l'Art nouveau* francès.

Amb el noucentisme s'intenta fer un pas endavant en la formació d'aquesta identitat catalana. Eugeni d'Ors, vilafranquí d'adopció, n'és el capdavanter i, juntament amb altres intel·lectuals, l'any 1911 publica l'*Almanac dels noucentistes*, amb el qual es dona per acabat el modernisme.

El noucentisme neix com a moviment cultural i polític, amb uns trets determinats: mediterranisme, civilitat, ordre, cultura per a tothom i bon govern. És el regeneracionisme.

Quan llegeixo les paraules del Dr. Estalella que diuen "m'he proposat fer homes bons, si són sans millor, i si, a més a més, són savis, encara millor"..., penso que resumeixen molt bé una filosofia que tenia molt a veure amb el moment que es vivia.

Que era una època de gran activitat social es demostra només amb uns quants fets: l'any 1906 té lloc el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el 1913 neix l'Institut d'Estudis Catalans, el 1914 es crea la Mancomunitat de Catalunya, el 1915 té lloc a Montserrat el I Congrés Litúrgic Internacional, es creen escoles d'oficis, biblioteques, etc. Esperit de renovació en tots els àmbits.

Aquest podríem dir que era el programa de la classe benestant, hem de reconèixer que un punt paternalista, però què passava mentrestant amb la classe obrera? Doncs passava que s'anava organitzant, i en les zones més industrialitzades cada vegada hi havia més tensions i conflictes. L'esclat de la Gran Guerra (1914-1917) va fer que es donés una situació mai vista en el país. Espanya no va participar en la guerra i això va fer possible un fort creixement industrial i econòmic, ja que s'exportava tant com es volia i al mateix temps la falta d'importacions va fer néixer noves empreses, ja que calia proveir també l'interior. Els preus pujaven, els patrons s'enriquien i els obrers, per primera vegada, s'adonaven del valor de la seva força de treball. Els sindicats prenen volada.

La situació a Vilafranca era una mica diferent, ja que no tenia grans indústries i les empreses, en la majoria dels casos, eren de caire familiar o tenien quatre o cinc treballadors. De tota manera, alguna cosa hi arribava perquè, per exemple, els treballadors del gremi de paletes van poder traslladar la fusta de cal Jardiner, per poder començar les obres del Casal, i això fou possible perquè estaven fent vaga.

Vilafranca era una població dedicada al comerç i a les indústries del vi. Les coses anaven bastant a poc a poc, però sí que, durant aquests anys vint, tenia un grup de gent que era culturalment activa i que creava entitats, editava revistes i diaris, organitzava exposicions d'art....

El Casal, de fet, no neix com una excentricitat. La Societat La Principal és un fenomen de l'època. Un fenomen que no ens ha d'estranyar, ja que a nivell social es reben, en general, impulsos que fan que s'aspiri a una vida millor: millor formació, augment dels mitjans de comunicació com

el telèfon, l'automòbil i, principalment, el cinema, que els donen la possibilitat de somniar en un altre món, en una altra manera de viure.

PRIMERA ÈPOCA: UNA ENTITAT ITINERANT

Un grup de joves de Vilafranca que sovint organitzaven balls i festes i que, per poder-ho fer, llogaven el teatre del Tívoli o el teatre Principal, un 24 de setembre de 1904 decideixen crear una entitat per organitzar-se millor. Buscaven una situació en la qual no fos necessària l'adscripció social, oberta a tothom i independent. Una vegada decidits, nomenen una comissió organitzadora perquè redacti els estatuts. Només un mes més tard, el 27 d'octubre, es reuneixen al Cafè Nou de la Rambla de Nostra Senyora, on es llegeixen els estatuts i són aprovats. Abans d'acabar l'any també els aprova el Govern Civil.

Formaven part de la primera junta Ramon Cuyàs, Joan Trens, Pelegrí Soler, Josep Valls, Jaume Carbonell, Antoni Janer, Josep Galofré i Pere Bertran.

Només cal fixar-se en unes quantes dades dels estatuts per veure una mica el tipus de societat que s'acabava de crear. A més a més dels drets i obligacions que comportava fer-se soci de l'entitat, es contemplava l'existència de tres tipus de socis, això sí, només homes: solters, casats i transeünts; els solters pagaven la quota més alta, la quota d'ingrés era de 5 pessetes, la de soci de nombre, 2 pessetes, i la de soci protector 1 pesseta. La junta directiva s'havia de canviar cada any en assemblea general.

Des del moment de la seva creació fins a l'any 1920, o sigui, per un període de setze anys, la societat havia anat llogant a temporades les diferents sales de les quals disposava Vilafranca: la del Tívoli, la del Centre Agrícola i el teatre Principal, partint sempre de la seva independència social o política. Pel seu caràcter no classista, va ser a Vilafranca la primera entitat que es podria anomenar "moderna".

De fet, el motiu principal de la creació d'aquesta societat era el lleure i, principalment, el ball. D'entrada, Joan Aixelà, propietari del teatre Principal, els va cedir de franc el teatre fins al mes de febrer de 1905, i després els el va llogar fins al febrer de 1906. El grup havia crescut, per la qual cosa a partir del març de 1906 es va canviar de local i es llogà el saló del Tívoli, que era més gran. L'entusiasme era tal que es va contractar per al ball d'aquell Nadal l'orquestra Principal de Sant Sadurní d'Anoia, així com per als sis balls del Carnaval següent, tot plegat pel preu de 750 pessetes.

Arribat l'any 1907, les coses es van complicar per la forta demanda que hi havia de cinema, de manera es van veure en l'obligació de compartir la sala i celebrar els balls després de les sessions de cinema. Els balls eren habitualment amb quintet o amb la banda Penedès, però quan eren festes més rellevants es contractaven orquestres com la Catalana, l'Antiga Unió, la Filharmònica, els Escolans o la Principal. També es contractaven bandes militars. De l'adequació de la sala n'estava encarregat en Joan Trens, que sembla que tenia força imaginació i bon gust.

S'anava trampejant la situació entre el teatre Principal i el Tívoli, amb la idea de restar a l'estiu al Tívoli i a l'hivern al teatre Principal. És durant l'any 1908 quan realment es compliquen les coses: apareix en Pepito Bolet, home emprenedor, que a partir d'aquell moment regenta les dues sales amb criteris empresarials, és a dir, vol treure més rendiment de les sales i exigeix cada vegada més en les condicions dels contractes. La Societat lloga el saló del Centre Agrícola, on tampoc acaba de trobar les condicions a què aspira.

Tot plegat, de mica en mica, fa que comenci a germinar entre alguns socis la idea de la creació d'un casal propi.

Passaren deu anys de constants canvis i inquietuds i el 1918, quan tenien llogada la sala de l'Agrícola, aquesta societat la reclamà per al seu ús i la nostra entitat s'hagué de traslladar altra vegada al Tívoli. És en aquesta etapa quan s'adonen que, si no fan un pensament, la societat corre el risc de desintegrar-se.

En la reunió general ordinària que té lloc al desembre de 1919 es posa en coneixement de l'assemblea que s'han realitzat set balls amb banda, 89 amb quintet, un amb piano i quinze funcions de teatre. Però l'important d'aquesta reunió és una proposta rebuda, firmada per uns quants socis, en la qual posen de manifest la seva preocupació davant les elevades despeses que suporten amb els lloguers i les dificultats contínues amb el Sr. Bolet, que compliquen molt la programació de les activitats. A causa de tot això, presenten una proposta que pensen que farà possible adquirir un terreny, en el qual voldrien poder edificar el propi casal. La proposta consistia en un augment de 0,50 cèntims en les quotes socials, diners que s'anirien dipositant en un compte bancari mentre que, al seu torn, la Junta, mensualment, hauria d'aportar a aquest compte la quantitat de 50 pessetes. D'aquests diners se n'havia de fer responsable una Junta permanent, de manera que, per precària que fos la situació de la caixa general, mai es pogués fer ús d'aquests cabals sinó per a l'adquisició d'un terreny, excepte que hi estiguessin d'acord dues terceres parts de la totalitat dels socis.

Els socis firmants eren: Domènech Soler, Ramon Sala, J. Sellarès Parés, Lluís Hill, J. Carbonell, Joan Trens Ribas, J. Ferrer Peralta, Jaume Carbonell, Antoni Garriga, Ramon Claramunt, Lluís Fabré i Josep Masachs. L'entusiasme davant del nou projecte va ser gran i s'aprovà per unanimitat. La Junta es compromet a aportar-hi tot el que pugui i queda nomenada la Junta permanent, formada pels expresidents. S'acordà la imposició dels fons de reserva a la Banca Miró, ja que els dos germans eren socis de l'entitat.

LA SALA D'ESPECTACLES DEL CASAL: LLUMS I OMBRES

En una reunió general extraordinària que es va celebrar el dia 7 d'agost de 1920, els membres de la Societat La Principal van creure arribada l'hora de fer realitat el projecte. La idea, tot i les dificultats de caràcter econòmic que sabien que tindrien, entusiasma a tothom. Per això, tan bon punt es va pactar la fórmula que ho havia de permetre –aportacions dels socis i préstecs–, es va decidir adquirir un local amb façana al carrer Migdia, fent cantonada amb el passatge Alcover, local anomenat cal Jardiner, que era propietat de Joan Alcover, i que semblava el més idoni entre els que s'havien mirat.

Aquest pati de boters es va considerar el més avantatjós per a la seva ubicació, molt propera a la Rambla i als altres centres d'esbarjo de la vila. D'altra banda, el preu de 70.000 pessetes es considerava assolible. El solar va ser adquirit de manera immediata.

Es van posar en coneixement dels socis les condicions d'adquisició, que eren: a) El solar comprèn tota l'extensió que dona façana al carrer Migdia, al fons, des d'aquest carrer fins a les cases que el limiten, situades a la Rambla, menys una faixa de sis o set metres d'amplada i al llarg de la casa veïna, de D. Josefa Martí, que queda del Sr. Alcover, i exceptuant també una parcel·la de tres metres de llarg que correspon al darrere de la casa del dit Sr. Alcover. b) El preu del solar és de 70.000 pessetes, el pagament del qual quedarà ajornat, satisfent-se en concepte d'interessos 3.000 pessetes l'any. Serà amortitzable a voluntat de la societat compradora, en terminis no inferiors a 5.000 pessetes cada un. c) Per garantir les obligacions que la societat contrau amb motiu d'aquest contracte, es lliurarà al Sr. Alcover la quantitat de 15.000 pessetes, en concepte de dipòsit, que no reportaran interessos i que seran retornades a la Societat així que s'hagi invertit en obres de

construcció la quantitat de 25.000 pessetes, i, a més a més, es constituirà hipoteca especial sobre la mateixa finca per respondre del preu ajornat. *d)* La societat adquirent s'obligarà a construir un terrat en tota la façana que correspon al passatge Alcover, a l'alçada del pla del primer pis de la casa del dit Sr. Alcover, quedant del terrat en amunt de la seva d'utilitat, i es continuarà la prohibició d'aixecar edifici de cap mena a major alçada del primer pis en un espai que es determinarà.

Decidida la compra de cal Jardiner, mentre els passos legals segueixen el seu curs, la Societat La Principal autoritza la creació de 2.000 accions de 50 pessetes cada una, sèrie A, sense interès, i 100 obligacions preferents de 1.000 pessetes, a l'interès del 4 per cent, intransferibles i amortitzables en la millor forma a judici de la Directiva, conjuntament amb el Consell d'Administració.

Es tracta de fer que tots els socis numeraris i casats tinguin l'obligació de subscriure una acció, com a mínim, al comptat o, com a molt, en un termini que no excedeixi els deu mesos, posant aquests diners recaptats en custòdia de la comissió dels fons de reserva. També s'augmentaren transitòriament les quotes en una pesseta.

Es nomenà una Comissió Gestora i un Consell d'Administració per portar a terme la implantació del local i perquè es redactin uns nous estatuts que s'adaptin a la nova situació. Els socis casats adquirien veu i vot. Alhora, s'acordà que, una vegada construït l'edifici de propietat, els nous socis haurien de pagar de dret d'entrada 50 pessetes. Els socis que havent sortit volguessin reingressar haurien d'abonar 100 pessetes. Tots aquests acords s'aprovaren per unanimitat.

Cal dir que la resposta va ser bona i, encara que no es va cobrir del tot l'emissió de les 2.000 accions, la recaptació fins al desembre de 1920 era de 36.115,70 pessetes.

De seguida es posa fil a l'agulla i es sol·liciten els serveis de l'arquitecte vilafranquí Santiago Güell perquè planifiqui i dirigeixi l'obra. Santiago Güell no pot fer-se càrrec de l'empresa per haver d'absentar-se de Vilafranca, però s'ofereix a posar-los en contacte amb la casa Miró i Trepà, de Barcelona, on ell pensa que podrien trobar informació i assessorament sobre la construcció del nou local. A principis de setembre del mateix any 1920, el president Albert Roig i J. Ferrer Güell, acompanyats per l'arquitecte Santiago Güell com a assessor, tenen una entrevista amb aquesta empresa, de la qual surten molt preocupats, ja que la seva proposta consisteix a fer l'obra de ciment armat i aquest tipus de construcció resulta massa cara per a les possibilitats de l'entitat. És en aquestes circumstàncies que Santiago Güell proposa als dirigents de la Societat La Principal posar-los en contacte amb l'arquitecte barceloní Andreu Audet, que s'havia especialitzat en la construcció de diferents teatres i locals d'esbarjo, principalment a l'avinguda del Paral·lel de Barcelona. Santiago Güell pensa que aquest arquitecte, per la seva experiència, podrà resoldre el problema de manera més econòmica.

Andreu Audet acceptà l'encàrrec i va projectar la sala d'espectacles per realitzar-la en fusta, de la mateixa manera que havia dirigit les obres de diferents teatres de Barcelona. El seu cost era bastant més econòmic que no el de la construcció amb ciment armat. A més a més, es procurava estalviar en la construcció de diferents maneres, comptant amb l'ajut desinteressat de socis voluntaris per a algunes feines i encarregant els diferents treballs de l'obra a industrials que eren socis de l'entitat, procurant sempre el millor preu i també una certa tolerància amb els terminis dels pagaments.

El president de l'entitat era, en aquell moment, el Sr. Josep Senabre Giralt, que, amb data 24 de gener de 1921 demanà permís a l'Ajuntament per reformar la façana del carrer del Migdia i per obrir un portal al passatge Alcover. Presentava el plànol de la façana realitzat per Andreu Audet, que portava data del 18 de gener; el plànol dels accessos porta data de març de 1921.

A partir d'aquell moment, totes les activitats proposades per la Junta estaven encaminades a la recaptació de fons per poder tirar endavant l'ambiciós projecte que havien emprès. Com que des del primer dia es van haver d'optimitzar els recursos de què es disposava, el local del Casal es va cobrir, en principi, amb peces d'uralita, alhora que també s'instal·laren una sèrie de parallamps.

Veiem uns quants exemples d'actuacions que es portaven a terme per recollir diners: l'obra, com ja és sabut, la va aixecar el gremi de paletes de la vila, amb l'ajut desinteressat d'alguns socis com a ajudants de paleta; es venien rams als balls a benefici dels fons de reserva, es comprava loteria i es venia als socis carregant-hi 0,50 cèntims, a benefici de les obres; es van enviar cartes a vilafranquins residents a Cuba demanant-los aportacions al fons de l'obra; es feien funcions teatrals a benefici dels fons de reserva...

Les obres van ser portades a terme amb celeritat i, amb data de 23 de març de 1921, la direcció del Casal va sol·licitar permís a l'Ajuntament per celebrar una festa pels socis el dia 27 de març en el nou local, ja gairebé acabat. S'adjuntà a la petició una certificació de l'arquitecte Andreu Audet, on manifestava que l'edifici estava en perfectes condicions de seguretat i solidesa i que s'ajustava a les lleis en vigor per als locals destinats a espectacles i lleure, tal com el Casal necessitava. L'autorització va ser concedida, una vegada la va haver revisat l'arquitecte municipal, Antoni Pons Domínguez.

La construcció del Casal (Arxiu Casal)

Amb data de 20 de juny de 1921, l'arquitecte del Govern Civil de la Província, José Plantada i Artigas, autoritzava el funcionament del local per a representacions cinematogràfiques, sense utilitzar l'escenari fins que les obres estiguessin del tot acabades.

Una altra de les activitats que, tot just inaugurada la sala, l'any 1921, es va iniciar, va ser la programació cinematogràfica; es nomenà maquinista el soci Francesc Soterres. Aquesta nova

activitat, que organitzava una empresa especialitzada de Barcelona, va anar evolucionant amb els temps. Avenços en la tecnologia, primer amb el cine mut, més tard amb el cine sonor, el color... Sovint hi havia conflictes amb l'empresa, es discutia pel preu de les entrades o per l'ús de la sala, ja que es compartien algunes despeses i també beneficis.

Tot i una acurada previsió de despeses, el degoteig de necessitats era constant: es comprà un piano per 4.500 pessetes, a pagar en tres vegades; s'adquirí una remesa de 400 butaques a 10,50 pessetes cada una, a pagar també en tres terminis (aquestes butaques van estar a la platea fins a principis dels anys seixanta, quan es van traslladar als pisos superiors); la cortina davantera de l'escenari costava 2.720,25 pessetes, de les quals 1.200 les aportaren les senyoretes que assistien als balls, per decisió pròpia...

Al juny de 1921 calgué demanar un préstec de 30.000 pessetes al Banc del Penedès, per cobrir algunes factures de l'obra. El mateix estiu d'aquest 1921 es construeix al pati un quiosc de begudes. Es confecciona un teló d'anuncis al preu de 144 pessetes el metre; cal encarregar talonaris per al taquillatge, cal comprar estufes per al saló d'espectacles...

Calen més diners i es notifica als socis que és urgent posar-se al corrent en els pagaments, si no volen perdre els seus drets. Josep Guardabens proporciona un préstec de 10.000 pessetes a la Societat. Cal renovar el crèdit amb el Banc del Penedès, s'acudeix al Banc Hispanoamericà per a l'emissió d'un emprèstit de 150.000 pessetes, s'apugen una pesseta les quotes a tothom; al setembre de 1922 es contracta un préstec de 17.000 pessetes amb la Caixa d'Estalvis del Penedès i es reconeix el deute de 20.000 pessetes avalat per Ignasi Quinquer.

És a dir, el ritme era trepidant i l'entusiasme no s'apagava. El Casal va tenir des de un primer moment "El cafè" al qual s'accedia des del passatge Alcover, per una vidriera. Ben aviat, a finals de 1922, es llogaren al Sr. Alcover els baixos de la casa del passatge, per procedir a fer-hi obres i muntar un cafè amb cara i ulls, que substituiria al primitiu cafè i que havia de servir de punt de trobada i esbarjo dels socis de l'entitat, amb entrada per la Rambla. Per a les obres de l'interior del cafè van avançar els diners uns quants socis, i de les despeses de la façana se'n va fer càrrec el cafeter Sr. Llorens, a canvi de la concessió del subarrendament del cafè.

Interior del Casal, Carnaval del 1927 (Fons Josep Durich A.C.A.P.).

Es van tapant forats com es pot, mentre per altra banda no es para d'invertir en l'estatge social. Alguns socis, quan les coses es compliquen, fan préstecs particulars (Pelegrí Soler). També s'ajornen els venciments als bancs.

El març de l'any 1925, en plena crisi econòmica de l'entitat, un nou projecte engresca al personal de la casa: volen tenir una biblioteca. No hi ha diners, s'ha de buscar la manera d'omplir aquesta biblioteca i es troba: Santiago Güell era diputat provincial durant la Dictadura de Primo de Rivera. Se li demana, i ell gestiona una donació d'obres de la Diputació per a la biblioteca del Casal; es recullen donatius per aquesta activitat com els d'en Joan Sabaté, Jaume Rafecas o Manuel Feliu; s'accepta l'oferta de Joan Ribera d'un armari-llibreria, ple amb 209 volums per un total de 850 pessetes; també es va al negociat de cultura de l'Ajuntament de Barcelona que concedeix obres per a la biblioteca. Cal habilitar un espai, comprar llums i cadires per a la sala de lectura... i així podríem seguir força estona explicant els afanys, tant per fer créixer l'entitat en tots els àmbits, com per trobar la manera de resoldre les dificultats monetàries.

També va ser a la primavera de 1925 quan el Sr. Xavier Bayer sol·licità posar una vitrina al vestibul per exposar el gènere del seu negoci. S'acceptà i es decidí estendre la idea a altres socis. S'acordaren mides i condicions per aquestes vitrines: quota de 5 pessetes mensuals per vitrina. Les vitrines- expositors encara formen part del vestibul del Casal.

Però va ser la sort de treure la rifa de Nadal l'any 1928 que va fer possible comprar la casa del número 39 (avui 35), de la Rambla de Nostra Senyora. Aquesta casa, adquirida la primavera de 1929, faria possible l'entrada del Casal per la via més elegant de la vila. Només un any més tard s'inicien les obres en aquest immoble de la Rambla, segons plànols de l'arquitecte Santiago Güell.

Les obres s'adjudicaren per sorteig entre els socis industrials que s'hi van oferir. Entre els paletes va ser afavorit Joan Socias, que es va encarregar de la seva execució, conjuntament amb Ramon Gelida que la coordinava. Les bigues s'adjudicaren a Pere Busquet; les 4 vidrieres que havien de tancar la nova sala s'encarregaren a quatre industrials: Rossend Montané, Fèlix Bertran, Lluís Fabrè i Jacint Torné; les baranes dels balcons que donaven al saló s'encarregaren a Melcior Baltà i R. Català; s'encarregà a la casa Granell i Cia. de Barcelona una claraboia de vidres de colors, també projectada per Santiago Güell i la feina de guixaire a Magí Fraixedas.

A més a més, els guanys de la rifa també van ajudar a finalitzar bona part del projecte del saló d'espectacles que encara no s'havia pogut acabar, en concret moltes de les parts menys necessàries o ornamentals. Per exemple, s'encarregà el teló de metall o acer per a l'escenari al soci Melcior Baltà, per un import de 7.625 pessetes; s'encarregaren a la casa Soteras els pedestals per a les columnes del saló; les portes vidrieres del pati a Josep Ferret i Fèlix Ventura, al mateix temps que es procedí a amortitzar els bons de les butaques. També es compraren 20 aplics de sis llums pel nou saló, que s'anomenaria de conferències, i altres detalls complementaris.

Situats en tot això, es proclama la II República i aquesta troba la Societat La Principal, "El Casal", en un moment àlgid de la seva existència, amb el local més gran de la població, apte per a tota mena d'espectacles i esdeveniments. La República, amb els canvis polítics i socials que tots coneixem, va propiciar totes aquelles aspiracions culturals que la gent del Casal ja havia començat a desenvolupar, acollint diferents entitats socials en el seu sí; tot i preservant la seva independència, la Societat aprofità l'embranchida de la nova situació i va viure una de les èpoques més actives de tota la seva llarga història.

Formaven part del Casal el Patronat de Cultura, amb activitats encaminades als adults, la secció de Cultura de la Dona, amb gran quantitat d'activitats adreçades a aixecar el nivell cultural

d'aquesta part de la societat. També s'hi acollia una secció de Cultura Física amb esports com l'atletisme i l'excursionisme, hi havia una secció d'Escacs on es practicava i s'organitzaven activitats i concursos o l'entitat de Socors Mutus que havia de servir d'ajut als socis en cas de malaltia.

Però arriben els fet d'octubre de 1934 i, a partir d'aquell moment cada vegada es fa més difícil a l'entitat com a tal mantenir-se al marge del que passa al seu voltant, ja que alguns dels seus socis sí que estaven compromesos políticament.

En el dia a dia les activitats segueixen, s'inicien les sessions de cinema sonor, es posa la calefacció al cafè, es construeix una nova escala.... i esclata la Guerra Civil que ho havia de transformar tot.

El Casal continua trampejant la situació com pot, però tira endavant. Cal demanar permís per tot, s'ha de reconstituir la Junta, molta gent ha de marxar, el nombre de socis baixa de 1.600 a 900... Tot passa, la guerra també s'acaba i cal mirar al futur. Si fins llavors el Casal moltes vegades ha hagut de nedar i guardar la roba, mai com en la postguerra. Tot en castellà, nous estatuts, nova Junta, tensions, etc., però el projecte continua i, mica en mica, la Societat La Principal comença a prosperar altra vegada, i l'any 1959 compra una segona casa a la Rambla de Nostra Senyora n. 37.

L'any 1963 es reformen la façana i el vestíbul. La reforma és important i suposa una transformació de l'exterior i de l'interior, amb la construcció de la sala polivalent Ramon Cuyàs, que fa desaparèixer la lluernia i els balcons de la sala de Conferències. Pel que fa a l'exterior, es plantegen dues solucions i al final l'opció es decanta per la més conservadora, la qual cosa ha permès que aquell tros de la Rambla segueixi mantenint l'aspecte de quan es va formar.

ELS ARQUITECTES DEL CASAL

En la configuració de la sala del Casal, des del seu naixement fins a la seva realitat actual, hi han intervingut, en més o menys mesura, tres arquitectes: Andreu Audet i Puig, Santiago Güell Grau, i Josep Brugal i Fortuny.

Andreu Audet va ser introduït en el projecte precisament per l'arquitecte Santiago Güell, per la seva experiència en la construcció d'edificis dedicats a teatres i espais de lleure, que no cal dir que tenen unes necessitats específiques. Santiago Güell va intervenir en la construcció de la façana del cafè de la Rambla, i també en l'arranjament del vestíbul quan es va comprar la casa de la Rambla Nostra Senyora. Josep Brugal va ser l'arquitecte del Casal a partir de la Guerra Civil, i les seves intervencions són les que van acabar de configurar el teatre tal i com avui es pot veure.

ANDREU AUDET I PUIG, ARQUITECTE. Barcelona (1868-1938).
Fotografia publicada a *Arquitectura catalana*.

Aquest arquitecte va ser qui va realitzar el projecte que va servir per portar a terme la sala d'espectacles del Casal de La Principal. Va obtenir el títol l'any 1891. L'any 1900 era membre de la Junta Directiva de l'Ateneu Gracienc, i va formar part de la Junta directiva de la "Asociación de Arquitectos de Cataluña" (1901). Va ser arquitecte municipal de Barcelona i cap del Cos de Bombers d'aquesta ciutat entre 1917 i 1924, i en una altra faceta va ser autor d'un llibre, *Tratado de carpintería moderna*, en el qual demostrava la seva extraordinària capacitat per al dibuix.

Era persona vinculada a les idees reformistes de la Mancomunitat de Catalunya, fet que va perjudicar-lo durant el període de la dictadura de Primo de Rivera, durant la qual va ser depurat del Cos de Bombers.

Va ser molt important la seva producció en l'etapa modernista. Només per anomenar les seves obres més prestigioses, direm que, entre altres projectes, va bastir edificis tan interessants com el Gran Casino de la Rabassada (1911), mostra del creixement econòmic i de l'expansió de Barcelona a la zona del Tibidabo; l'Hotel Colón (1902), que va ser el més emblemàtic de la ciutat pel seu emplaçament i majestuositat, com també per la seva concepció d'hotel modern, amb serveis que fins llavors no s'acostumaven a oferir; o l'Editorial Seguí (1912), edifici amb el qual va obtenir el tercer premi al concurs anual d'edificis artístics de l'Ajuntament de Barcelona. També tenen interès Villa Esperanza (1893), la Casa Rovira (1899) i el Sanatori (1922). També va ser l'arquitecte de diferents teatres i sales d'espectacles a Barcelona, tot i que per diverses circumstàncies es conserva molt poc de la seva obra, tot i ser considerat un arquitecte de molt prestigi.

No va ser casualitat, doncs, que la persona encarregada de preparar aquests plànols fos Andreu Audet, ja que, només al Paral·lel barceloní, hi va construir cinc teatres: l'Apolo en una primera construcció (1901) i en una segona versió quan es va reconstruir (1904). El Saló Arnau (1903) i en una segona construcció (1905), en la qual es va ampliar tal com és encara avui, l'Onofri-Condal (1903), el Pavelló Soriano, que també es va fer dues vegades (1900 i 1905), fins que el 1916 els Soriano es van vendre el teatre i el nou propietari va donar-li el nom de Teatro Victoria, i el Teatre Gayarre (1908) que amb el temps va passar a ser el Teatre Pompeya. Alguns d'aquests teatres avui han desaparegut, d'altres encara es conserven, però del tot remodelats, a vegades en diferents versions. També va ser l'arquitecte de la reconstrucció de l'Edén Concert i el cafè La Buena Sombra, ambdós desapareguts.

Fins i tot un personatge com Antoni Gaudí anava a passejar pel creixent Paral·lel amb curiositat per veure les transformacions que s'anaven produint en un barri que va passar de barri obrer a lloc d'esbarjo popular de la ciutat en molt pocs anys. Sembla que Gaudí admirava la capacitat d'Audet per adaptar l'arquitectura a les necessitats del món de la faràndula i, en una ocasió va dir: "Audet canviarà el Paral·lel."

Andreu Audet era una persona molt estimada en aquella naixent avinguda, fins i tot tenia un motiu a causa de les seves característiques físiques, per les quals se'l coneixia en el barri com "el de la barba roja". Era persona de tracte afable que, a més a més de construir teatres, també en gaudia i tenia molts amics entre la gent que es dedicava al món de l'espectacle. Segons Miquel Badenas:

"Sempre es va moure com un peix a l'aigua entre el gènere femení, que ell va admirar i gaudir-ne al màxim, i en el nostre Paral·lel va trobar plena satisfacció per satisfer tan baronívola afecció."

La continuada producció d'espais teatrals i de lleure va convertir Audet en un especialista en aquest tipus de construccions, que per les seves dimensions i necessitats específiques no estaven a l'abast de qualsevol.

Andreu Audet va projectar la sala d'espectacles del Casal una mica més tard que les de la ciutat, com sempre ha passat entre Barcelona i comarques. La sala era apta per a 2.500 persones. Però el que realment és important del nostre teatre és el fet que es conserva, tant en l'esperit com en la forma, tal com el van desitjar els socis fundadors i com el va projectar el seu arquitecte. És possible que sigui l'únic cas a Catalunya.

La Sala del Casal té una gran semblança amb l'Onofri-Condal, cosa que es pot apreciar en la fotografia del Condal en la seva inauguració com a tal. Quan se'n fa la descripció podríem pensar que s'està parlant del nostre teatre: "A la platea,(...) hi havia 32 llotges i 580 butaques. Tenia dos pisos. El primer, als costats era de llotges i al fons l'amfiteatre, i el segon pis estava destinat a l'entrada general. Als costats, hi havia passadissos d'accés a la platea..."

Teatre Condal
(Arxiu Fotogràfic de Barcelona)

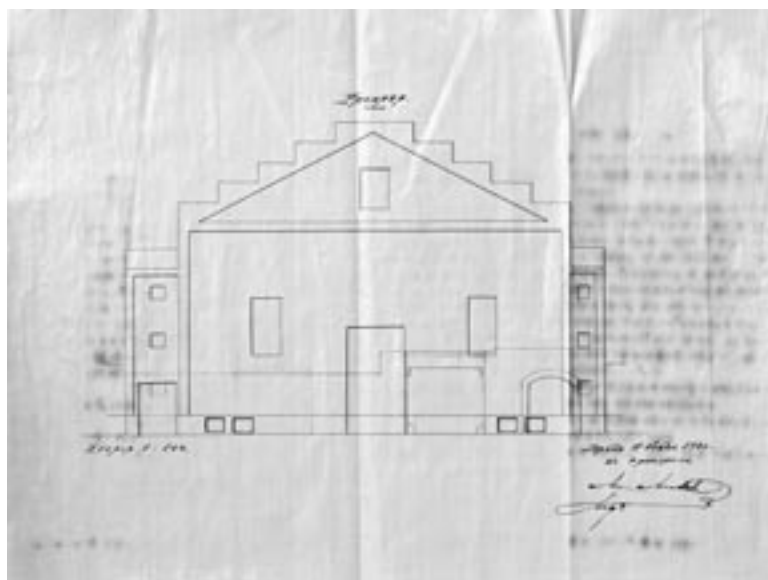

Teatre Condal, àpat.
(Arxiu Fotogràfic de Barcelona)

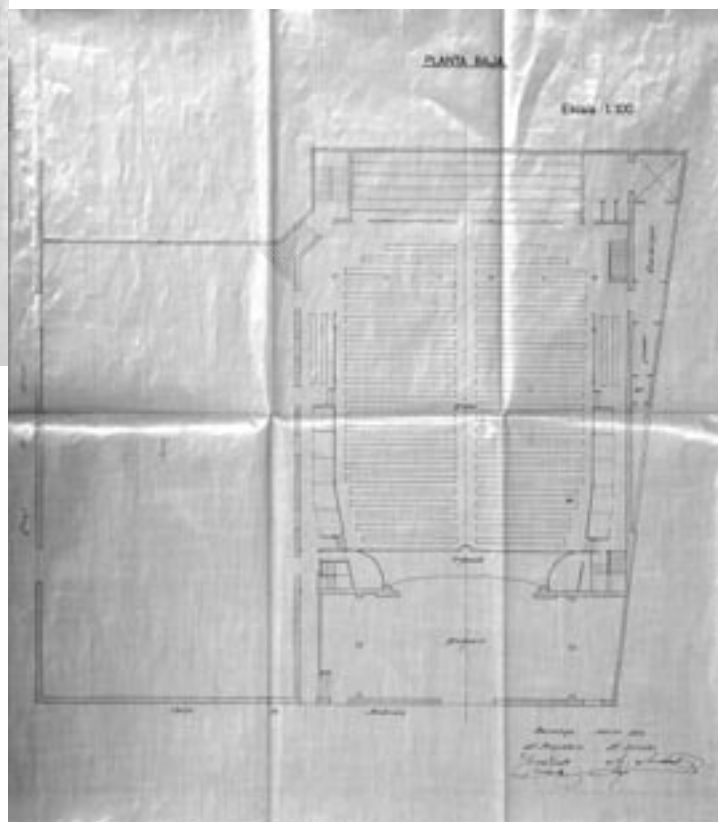

Teatre Condal, públic (Arxiu Fotogràfic de Barcelona)

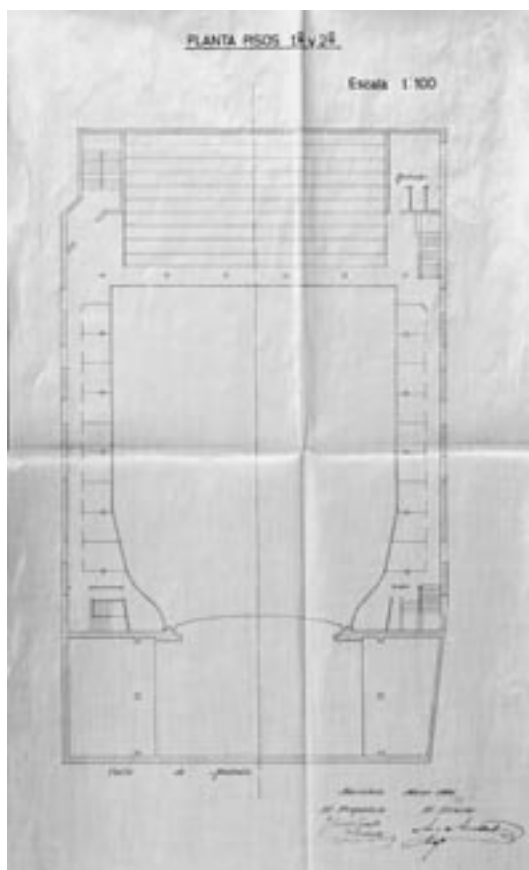
Entre els plànols que s'han trobat en la recerca efectuada en els arxius del Casal La Principal hi ha el de la primera façana del carrer Migdia, i la disposició interior del teatre amb els seus corresponents accessos. No sabem si aquests són tots els plànols, però són suficients per adonar-nos que aquest teatre naixia amb vertadera il·lusió, amb ganes de ser quelcom d'important a la vila, per part dels socis i la directiva que van posar en marxa el projecte.

Projecte d'Andreu Audet (1921).
Façana del carrer Migdia (realitzat). A.C.A.P.

Projecte d'Andreu Audet (1921).
Planta baixa i accessos (realitzat) A.C.A.P.

Projecte d'Andreu Audet (1921).
Plantes 1ª i 2ª (realitzat) A.C.A.P.

Les dificultats econòmiques van fer endarrerir moltes vegades alguns pagaments i, fins i tot, a principis de l'any 1925 es va haver d'atendre una reclamació de l'arquitecte Andreu Audet, a qui encara se li devien diners. Després d'una entrevista, Audet, que declarà una gran simpatia pel projecte del Casal, s'avingué a cobrar només 4.000 pessetes de les 7.500 pessetes que se li devien, quedant així saldat el deute.

SANTIAGO GÜELL I GRAU, ARQUITECTE
(Vilafranca del Penedès 1869-Barcelona 1955).
Fotografia cedida per la família, c.1945.

Santiago Güell va néixer a Vilafranca i aquí va transcórrer la seva infància i joventut. No se sap si la seva família era originària de Vilafranca, però el cert és que el seu pare, Wenceslao Güell, va ser empleat dels Ferrocarrils M. Z. A. com a Cap de Via i Obres de l'Estació de Vilafranca.

Va estudiar a Barcelona i obtingué el títol d'arquitecte l'any 1892. Era persona de tarannà tranquil, extremadament ordenat, i els seus dibuixos eren d'una gran perfecció. Sempre volia que les seves obres fossin realitzades amb materials de la millor qualitat i acostumava a controlar els treballs directament.

En les seves obres modernistes es poden apreciar aquests trets del seu caràcter, sobretot si es comparen amb els edificis aixecats en la mateixa època per Eugeni Campllonch, molt més atrevit i expressiu en les

seves obres. De fet, a partir de l'any 1910, els edificis de Santiago Güell van deixar de lluir els trets més característics del modernisme, tot i que tampoc va ser un arquitecte obertament noucentista, sinó que va anar combinant els dos estils.

En iniciar la seva obra, seguint els canons establerts en l'època, les seves produccions tenien un caràcter historicista i eclèctic, que va desembocar en el ple modernisme entre 1901 i 1910.

Va realitzar molts projectes i la seva contribució a l'ennobliment de la població va ser molt important. Podríem destacar l'escorxador municipal, l'asil Inglada Via, el convent i la capella de les Germanes de la Vetlla, la casa Sardà i Ros o la casa Artur Inglada, el panteó de la família Jané al cementiri de Vilafranca, els magatzems de Magí Figueras, la casa de Josep Guasch i Estalella o la casa Fortuny, entre moltes altres. També havia participat com a arquitecte municipal en treballs urbanístics, com el projecte d'alineació de les cases de la plaça de l'Oli i el de la plaça de la Constitució, projectes per a clavegueram, etc. Durant anys va ser l'arquitecte de les parròquies de Vilafranca, on va realitzar diverses intervencions.

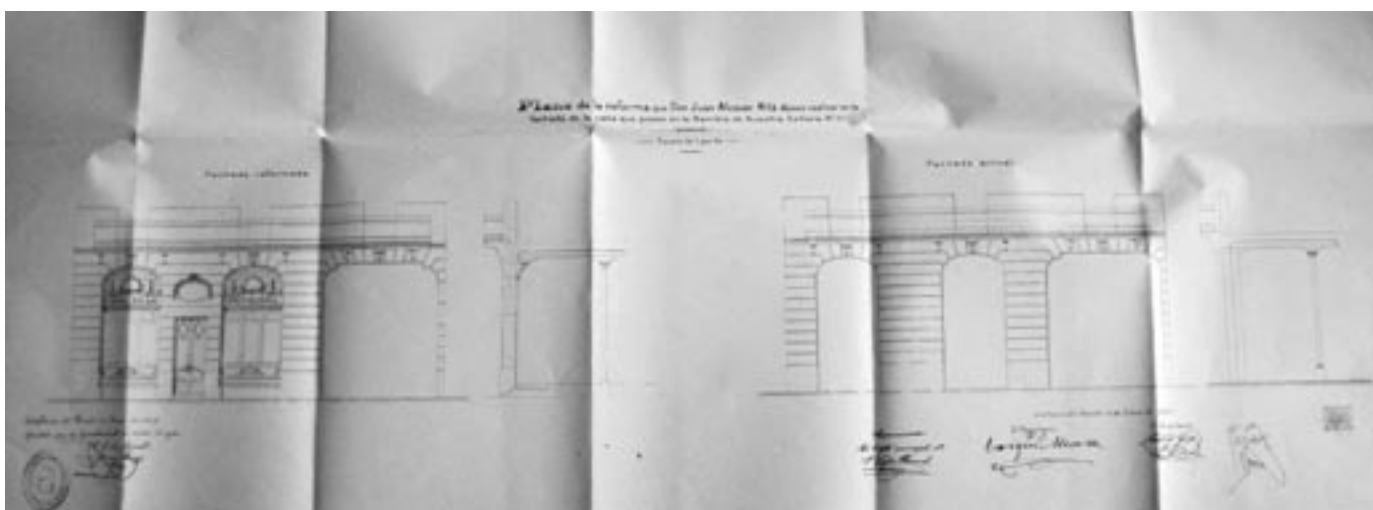
Era políticament d'idees conservadores i va participar activament en la vida política vilatana durant el primer quart del segle XX. A començaments de l'any 1909 és escollit batlle de la vila; només ostenta el càrrec fins al mes de juliol del mateix any, quan presenta la dimissió en canviar el Govern a causa dels fets de la Setmana Tràgica. Durant la Dictadura de Primo de Rivera va ser diputat provincial. Va ser arquitecte municipal en diferents etapes i era una persona molt apreciada a la vila. Va residir a la casa d'estil modernista –curiosament obra no pas seva sinó

d'Eugeni Campllonch- del número 8 de l'avinguda de Barcelona, inicialment construïda per a un dels membres de la família Torres. Tenia el despatx a la planta baixa i l'estudi al segon pis, en una galeria coberta projectada per ell mateix. Home molt religiós, vivia sol, amb dues minyones, es guanyava bé la vida, havia viatjat força i va jubilar-se relativament jove.

Va exercir la seva professió d'arquitecte a Vilafranca de 1893 fins a l'any 1933. Fins a la Guerra Civil va viure a Vilafranca, i a partir de 1936 va anar a viure a Barcelona, a casa d'una germana. Durant la Guerra Civil la casa del número 8 de l'avinguda de Barcelona va ser incautada i s'hi instal·là un organisme revolucionari –a la façana hi van situar uns grans retrats de Marx i Lenin- i seva biblioteca va ser cremada i va desaparèixer.

El vilafranquí Santiago Güell era coetani d'Andreu Audet i, com ja s'ha esmentat, va ser qui va recomanar l'arquitecte de Barcelona per portar a terme el teatre del Casal. També va participar com a arquitecte en el desenvolupament del Casal de La Principal. Al gener de 1923 presentà un projecte per a reformar la façana de la rambla de Nostra Senyora, 41. Es tractava de la façana que havia de donar entrada al cafè. Aquesta façana, una barreja de noucentisme amb reminiscències modernistes, seria durant molts anys la cara del Casal a la Rambla.

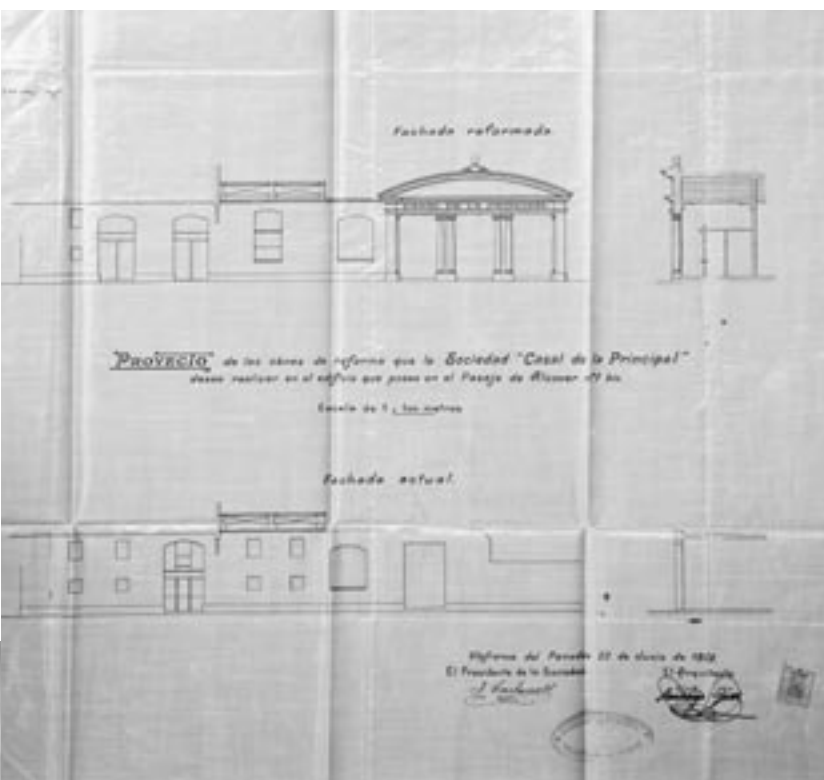
Recentment s'han localitzat uns plànols rubricats per l'arquitecte Santiago Güell, que porten data del 22 de juny de 1929. En el cas d'haver-se realitzat aquest projecte, hauria canviat de manera important la imatge del passatge Alcover, ja que es tractava d'una entrada monumental de tipus classicista, amb un gran portal amb dobles columnes de capitell jònic, que li haurien donat un aire majestuós. Amb data 30 d'octubre de 1929, Jaume Carbonell Juliachs, en aquell moment president de la Societat La Principal, sol·licitava permís per tirar endavant aquesta millora, permís que se li concedí amb data 22 de març de 1930. Al mes d'agost del mateix any 1930, Jaume Carbonell en nom de l'entitat que representava, sol·licità la derogació d'aquest permís, ja que deia que no era possible executar l'obra en aquell moment. No s'ha trobat documentació que justifiqui aquest canvi tan sobtat, però tot fa pensar que hi va tenir a veure la compra de la casa que donaria sortida a la rambla de Nostra Senyora, que va poder ser adquirida gràcies a la loteria del Nadal de 1929 i que, de ben segur, va fer pensar que seria més interessant obrir el portal principal de l'entitat per la Rambla.

Projecte de Santiago Güell (1923). Façana del cafè de la Rambla. (realitzat). Arxiu Casal

Projecte de Santiago Güell (1923).
Façana del cafè de la Rambla
(realitzat). Arxiu Casal

Projecte de Santiago Güell (1929).
Entrada classicista pel passatge Alcover
(no realitzat) ACAP.

Projecte de Santiago Güell (1929).
Reforma interior incorporant un vestíbul
(no realitzat). ACAP.

Es dóna el fet curiós que s'han trobat projectes d'aquest arquitecte que no es van arribar a realitzar, mentre que, per la documentació de la Societat, s'ha pogut saber que les obres de la casa de la rambla de Nostra Senyora, número 35, es van realitzar sobre plànols de Santiago Güell, i aquests no s'han pogut trobar fins al moment.

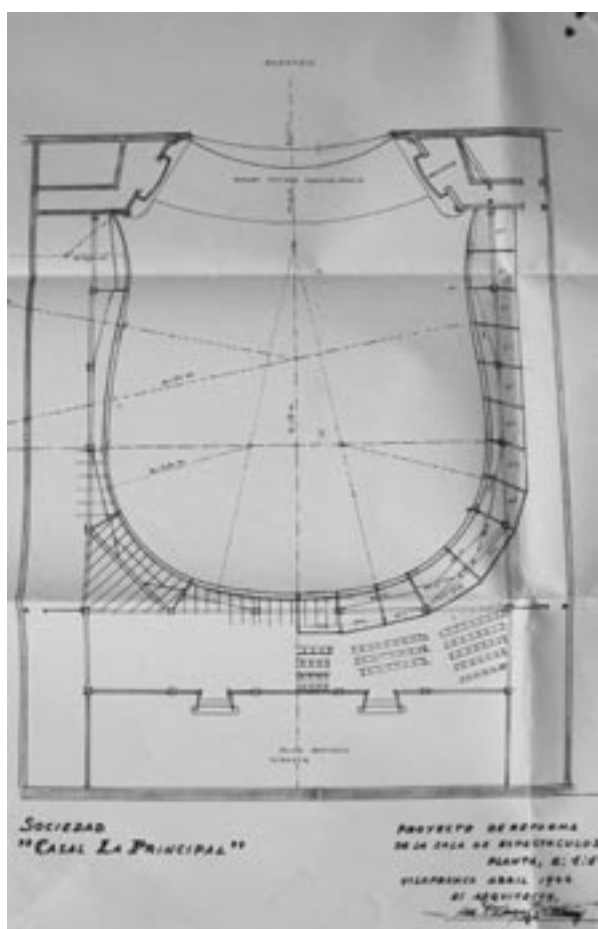

JOSEP BRUGAL I FORTUNY, ARQUITECTE.
(1911-1999). Fotografia publicada a *El 3 de vuit*.

Josep Brugal va participar en moltes de les construccions importants que van tenir lloc a Vilafranca després de la Guerra Civil. Per posar-ne un exemple, va ser l'arquitecte, de manera parcial, del Museu del Vi, i va dirigir la instal·lació del monument al vi, a la carretera de Tarragona. En relació al seu càrrec d'arquitecte del Museu, és nomenat "Chevalier de Chantepleure" l'any 1952. També va dirigir moltes obres en altres indrets de Catalunya.

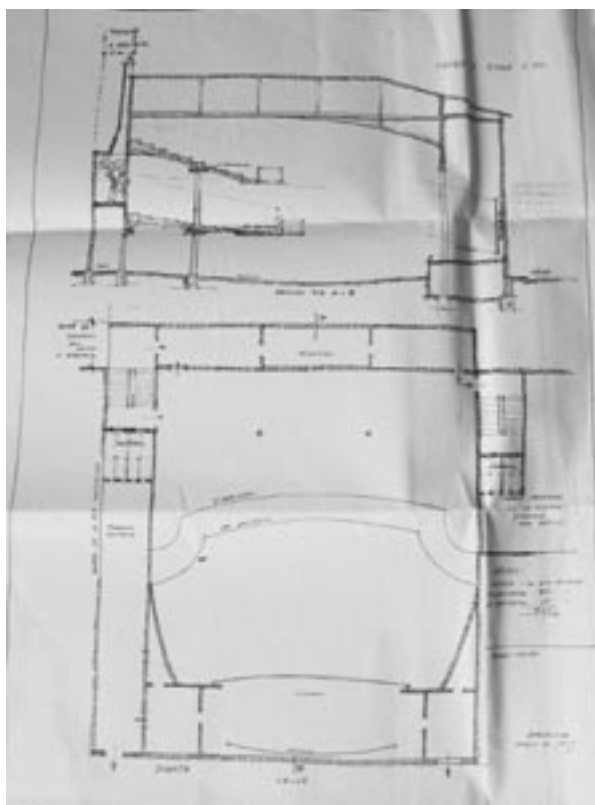
Havia col·laborat amb articles de divulgació artística a la premsa local i també havia impartit conferències. Com la gran majoria d'arquitectes de l'època va prendre part en la reconstrucció d'esglésies, malmeses durant la Guerra Civil, entre elles la basílica de Santa Maria.

L'inici de la relació professional d'aquest arquitecte amb el Casal La Principal té lloc una vegada finalitzada la Guerra Civil. Va ser l'arquitecte del Casal durant molts anys i a ell es deuen els edificis on estan ubicades les diferents seccions i també la pista i el cafè. Però també comptem amb projectes de Josep Brugal no realitzats. En concret, una reforma integral de la sala d'espectacles que hauria canviat de manera substancial l'aspecte de la sala tal com ara la coneixem. El projecte hauria reconvertit el teatre en un espai molt més "coquetó", en la línia d'altres teatres de Catalunya, molt més d'acord amb els models italians de formes arrodonides, on els pisos superiors s'avançaven molt més endavant. Això hauria canviat tot l'aire del Casal de formes rectes i senzilles, que deixen el centre de la sala totalment lliure en alçada. Josep Brugal va presentar aquest plànol per a la reforma de la sala d'espectacles l'abril de l'any 1944, però mai no es va portar a terme.

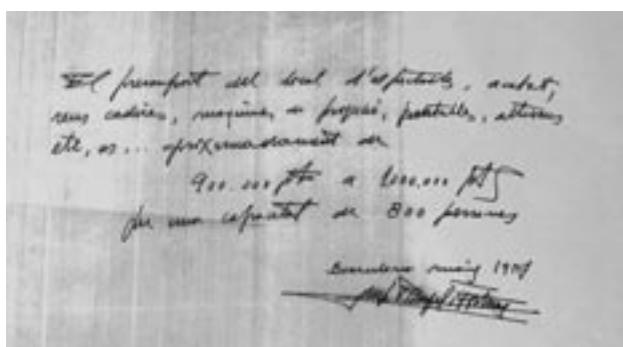

Projecte de Josep Brugal (1944). Reforma integral del saló d'espectacles (no realitzada). Arxiu Casal.

Uns anys més tard, el 1957, l'arquitecte va presentar un croquis per a la construcció d'una sala de cinema que s'hauria d'ubicar en el pati, amb un aforament per a 800 butaques: platea 400, primer amfiteatre 250 i segon amfiteatre 150. S'acompanyava d'un pressupost que incloïa butaques, pantalles, altaveus, etc., per un total aproximat de 1.000.000 de pessetes. És a dir, el projecte semblava avançat i pensat en tots els detalls, però tampoc es va realitzar.

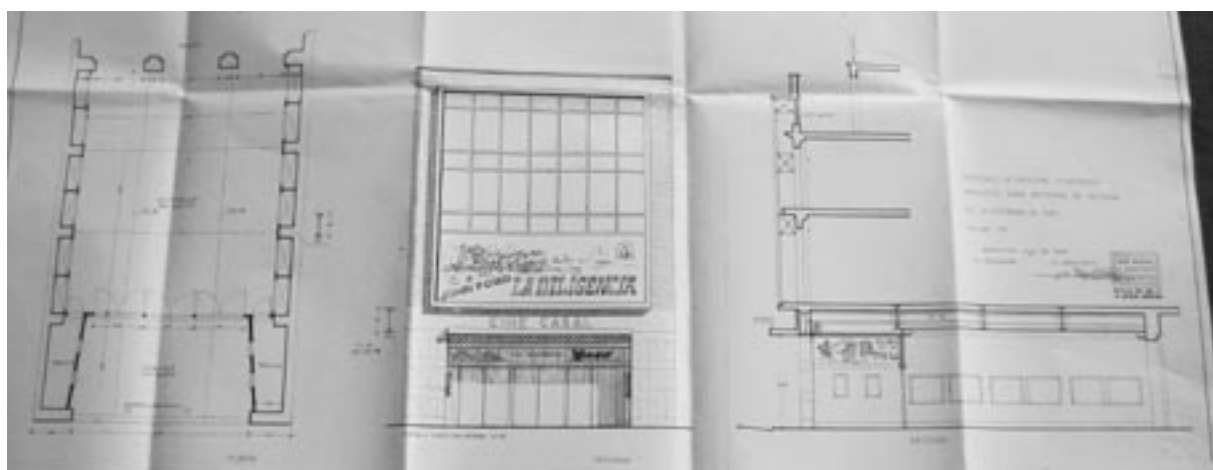

Esbós de Josep Brugal (1957). Sala de cinema per ser construïda al pati (no realitzat). Arxiu Casal.

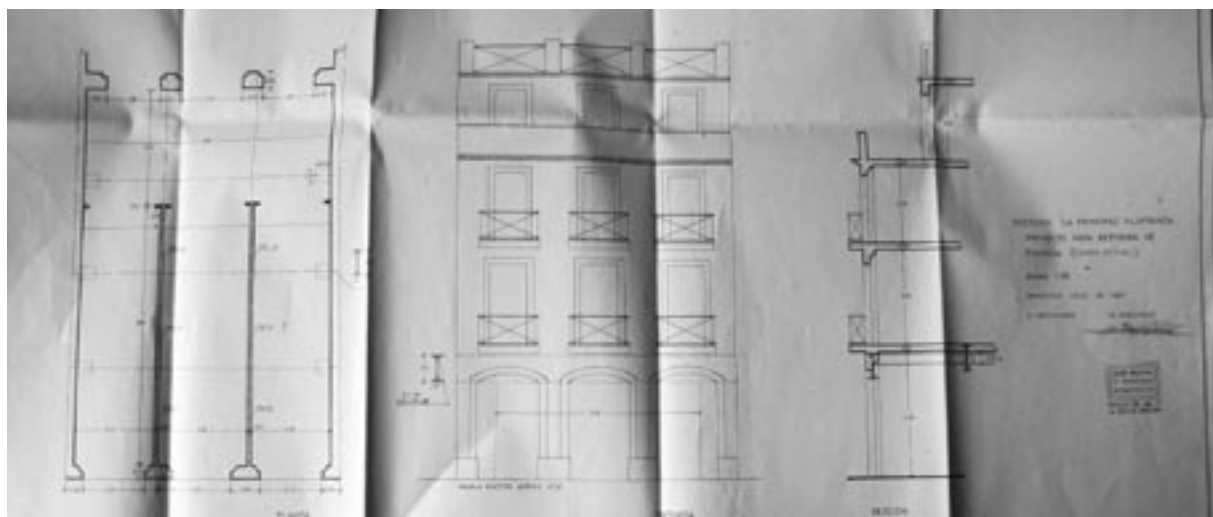

Document signat Josep Brugal (1957). Pressupost corresponent a la sala projectada per al cinema al pati. Arxiu Casal.

L'estiu del 1963, Josep Brugal presentà dos projectes diferents per a la façana de la Rambla. Era el gran moment del cinema, i un d'aquests presentava una façana molt característica de l'època. Perfils metàl·lics i completament rectilínia, indubtablement una façana de cinema. Tampoc es va fer, amb la qual cosa la Rambla ha pogut conservar el caràcter del moment de la seva construcció. El segon projecte modificava l'entrada eliminant els portals i deixant un espai únic, agafant tota l'amplada del vestibul. La part superior conservava l'estructura anterior amb balcons. És bastant probable que aquests projectes no es portessin a terme per qüestions econòmiques, però passats els anys potser podríem dir que el resultat ha convertit la necessitat en virtut.

Projecte de Josep Brugal (1963). Reforma per a la façana de la Rambla (no realitzat). Arxiu Casal.

Projecte de Josep Brugal (1963). Reforma per a la façana de la Rambla (realitzat). Arxiu Casal.

RECAPITULACIÓ

Podem dir que la construcció del Casal de La Principal va ser deguda a la necessitat d'un grup de persones decidides de crear un espai propi on desenvolupar una sèrie d'activitats, com l'esport, el teatre, etc., que consideraven necessàries. Eren moments en què l'associacionisme estava molt actiu i n'ha deixat mostres a tot el país que encara perduren al llarg dels anys, en la construcció i posteriors creixements i canvis han intervingut en el local tres arquitectes de primera línia:

Andreu Audet, arquitecte de grans construccions i artífex de molts dels teatres i espais de lleure de Barcelona; Santiago Güell, que va ser l'arquitecte de més prestigi a Vilafranca durant molts anys i que ha deixat mostres molt interessants, i finalment Josep Brugal, un arquitecte reconegut tant per la seva obra de reconstrucció de monuments com d'obra nova.

D'una manera o altra, totes les intervencions d'aquests arquitectes han estat profitoses per al Casal. Sorpren una mica la quantitat de projectes no realitzats, però cal pensar que les modes i els criteris han passat per molts processos durant els cent-sis anys de vida d'aquesta societat. Les necessitats van anar derivant del ball i el teatre cap al cinema, que durant molts anys va ser el motor que aportava l'energia per tirar endavant el projecte.

En l'actualitat el Casal s'ha convertit en un centre social on es practiquen diverses activitats, sempre relacionades amb el lleure i la cultura. El Saló d'espectacles queda envoltat de diferents construccions que permeten el desenvolupament d'aquestes activitats. De tant en tant, com per exemple en els balls de Carnaval, torna a assolir aquell aspecte d'altres èpoques, curull i acolorit.

La sala d'espectacles del Casal té avui el seu mèrit principal en el fet d'haver-la conservat tal com va néixer. El mateix podríem dir de la façana que, tot i reformada, guarda el caràcter completament original.

Durant els 90 anys d'activitat d'aquesta sala del teatre del Casal de La Principal, hi ha hagut diferents etapes i situacions, a vegades s'ha fet necessari canviar el nom o els estatuts, fer-ho en castellà... Però sempre s'ha mirat endavant, sempre hi ha hagut algun projecte per continuar millorant l'entitat buscant d'aconseguir el màxim per als socis. Avui els reptes també hi són, i la voluntat de superar-los també.

BIBLIOGRAFIA

- Audet Puig, Andreu. *Carpinteria artística*. Barcelona. Ed. Centro Editorial Artístico de Miguel Seguí, 1936.
- Arnabat Mata, Ramon. *El món del treball a la Vilafranca dels anys vint*. A La Fura.cat/suplements.
- Badenas Rico, Miquel. *El Paral·lel, història d'un mite*. Lleida. Pagés Editors, 1999 (1ª edició en català).
- Barnaus Rovira, J.A. *L'Abans, recull gràfic 1862-1965*. Vilafranca del Penedès. EFADOS, S.A., 2000.
- Benach Torrents, Manuel. *Els vilafranquins del segle XX*. Vilafranca del Penedès. Ed. l'Autor, 1977.
- Dionysos n. 60, 70 i 118. Vilafranca del Penedès. Ed. Museu de Vilafranca.
- Goig, J., Lahoz, I., *Paseando con Gaudí por el Paralelo*. www.tarragona-goig.org/tarraco 2002.
- *La Vanguardia*, 8-1-1900 i 30-1-1901.
- Mallart i Raventós, M.L. *Santiago Güell i Grau, arquitecte vilafranquí*. Capellades. Ed. L'autor, 1983.
- Mas i Perera, Pere. *Vilafranca del Penedès*. Barcelona. Ed. Barcino, 1932
- Rosselló, J., Soler, J., Marsé, P., Cols, M., Julià, A. *Vilafranca del Penedès a través de la seva arquitectura, la ciutat que ens ha arribat*. Vilafranca del Penedès. Ed. Ajuntament de Vilafranca i Caixa Penedès, 1992.
- Mestre Campi, Jesús. *Bombers de Barcelona*. 2005.
- Olerdulae, octubre 1943. Vilafranca. Ed. Museu de Vilafranca.
- Solé i Bordas, Joan. *Societat d'Esbarjo, Cultura i Esports La Principal*. Vilafranca del Penedès. Ed. Societat d'Esbarjo, Cultura i Esports La Principal, 2004.
- VVAA. *Història de Vilafranca del Penedès*. Vilafranca del Penedès. Ed. Ajuntament de Vilafranca, 2008

ARXIU CONSULTATS

Arxiu del Casal La Principal
 Arxiu Urbanístic de Vilafranca
 Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès
 Arxiu fotogràfic de Barcelona
 Arxiu Històric d'Arquitectura de Barcelona
 Arxiu Administratiu de Barcelona

AGRAÏMENTS

Aquest treball ha estat possible gràcies a la voluntat en primer lloc de la Direcció del Casal, que ha posat a l'abast els seus arxius, que contenen molta documentació inèdita. També cal agrair a Joan Solé Bordes la seva col·laboració, així com a aquelles persones que han aportat dades i fotografies que han ajudat a conèixer millor els fets.

MOSSÈN TRENS I VILAFRANCA

RESUM

Evocació de la personalitat i la trajectòria biogràfica de Manuel Trens i Ribas, especialment pel que fa a l'àmbit penedesenc. Text de la conferència pronunciada el passat dia 4 de març del 2011, a l'auditori de Vinseum en l'acte de presentació del volum "Manuel Trens, liturgista, historiador i amant de l'art", editat per la Universitat Ramon Llull amb el suport de l'IEP i Omnium Cultural de l'Alt Penedès.

ABSTRACT

This is an evocation to the character and biographical career of Manuel Trens i Ribas, particularly regarding the Penedès Area. This is the text of the lecture given on 4th March 2011 in the Vinseum hall during the launch of the book "Manuel Trens, liturgista, historiador i amant de l'art" (Manuel Trens, liturgist, historian and art lover) published by Ramon Llull University with the support of the IEP and Omnium Cultural of Alt Penedès.

De bon començament he de confessar que em causa un respecte evident el fet de trobar-me, ara i aquí, davant d'un envit tan compromès com és el de glossar la figura de mossèn Manuel Trens, sobretot per la raó que el meu record de tan eximi personatge no va més enllà de la simple coneixença visual o d'algun o altre besamà, a la meua època d'escolà, en ocasió de les seves visites sovintejades a la nostra vila. Així mateix, em produeix un cert enrenou interior perquè penso que poques coses es poden dir d'un dels eclesiàstics més notables que ha donat el nostre país que no s'hagin dit ja o que figurin en papers escrits. Sense anar més lluny, el llibre que avui presentem, a cura de la professora Sílvia Coll-Vinent, crec que és un compendi força complet que recull fets i vivències de la vida de mossèn Trens i en el qual es podrà arrecerar tot aquell que vulgui aprofundir sobre la vida i l'obra de l'il·lustre sacerdot. També he de dir, nogensmenys, que experimento una íntima satisfacció pel fet de poder participar en aquest acte dedicat a homenatjar aquell convilatà nostre que va deixar tan forta petjada, no tan sols a Vilafranca sinó també a d'altres indrets on va tenir ocasió de sembrar la seva llavor tan fecunda com a "orientador cultural al Penedès" que fou, en paraules de l'amic Joan Solé.

Manuel Trens i Ribas va néixer a Vilafranca, l'any 1892, en el si d'una família de pastissers i xocolaters, propietaris d'un establiment ubicat al carrer de la Font, on encara avui s'hi poden veure les rajoles de ceràmica de l'artista gironí Jaume Busquets que decoraven l'exterior de la botiga. Aquesta era coneguda popularment com *cal Catani*, apel·lació que correspon a un cognom antecessor que es va perdre, entrat ja el segle XIX, en no haver-hi successió per la via masculina del darrer membre d'aquesta nissaga, una filla del qual es va casar amb un Trens; aleshores aquest, com és fàcil de suposar, va entrar de pubill a la família. I és en aquest punt que cal parlar una mica d'una de les facècies que més caracteritzaven el mossèn: la seva fina ironia, adobada d'un humor anglès finíssim. Emparant-se en aquesta condició, el capellà de *cal Catani* assegurava que

Mn. Trens a Egipte (Col. Família Trens).

aquest nom -Catani- provenia d'Itàlia, concretament de l'illa de Sicília, on, com és sabut, la segona ciutat més important és precisament Catània -i d'aquí vindria després, suposadament, el nom de *catànies* amb el qual foren batejades les ametlles més cèlebres que han fet famosa la nostra vila-. Avui sabem del cert, però, que ni la nissaga susdita venia d'Itàlia ni el cognom Trens tenia arrels angleses, com també deixà dit, amb bon humor, el nostre capellà trapella, tot deixant volar la seva imaginació.

Format al seminari de Barcelona i a la universitat pontifícia de Tarragona, on es doctorà en Arqueologia Sagrada, Manuel Trens fou ordenat sacerdot, l'any 1924, de mans d'un altre penedesenc insigne: el bisbe Torras i Bages. Va cantar missa a la parròquia de la Trinitat i fou nomenat vicari de Tiana. Pocs mesos després, li fou adjudicada la càtedra d'Arqueologia Sagrada -disciplina en la qual, com ja hem vist, s'havia especialitzat- del seminari barceloní, alhora que figurava entre el grup de capellans que promovia un necessari moviment de renovació litúrgica dins de l'Església catalana. És a partir d'aquest moment que es pot ben dir, en paraules d'Antoni Sabaté Mill, que "mossèn Trens fou el propagador de l'ansia restauradora de la

dignitat estètica de la litúrgia, cant gregorià comprès". El 1916, esdevingué professor d'art sacre i començà a dirigir el Museu diocesà. Cal destacar també el seu paper com a consiliari del Cercle Artístic Sant Lluc -en el si del qual constituí la secció Amics de l'Art Litúrgic-, així com la seva tasca de director al front de la revista *Vida cristiana*.

Tot i la seva prolífica activitat barcelonina, el doctor Trens -com a ell li agradava que l'anomenessin- no descuidà mai les coses de la seva vila nadiua; sense passar desapercebut, però amb una certa discreció i revestint-se tothora d'una condició -Sabaté Mill *dixit*- "de guardià implacable, sempre amatent a la que salta". Així, va ficar cullerada -en el bon sentit de la paraula, és clar- en tot allò que li va semblar oportú d'intervenir, tant pel que fa als aspectes de creació com als d'orientació o de col·laboració. Del 1910, encara seminarista, data el seu primer escrit a la premsa vilafranquina, publicat al periòdic *Acció*, sota l'ufanós pseudònim d'Arnau de Rocafort. Amb el títol "Les nostres lletres" arrambava contra l'estil d'alguns escriptors de l'època, entre els quals l'Eugeni d'Ors, com a més assenyalat i objectiu primordial. Ja una mica més madur, va fundar

Mn. Trens a Sant Cugat (Col. Família Trens).

i dirigir, el 1919, juntament amb Roman de Saavedra, la revista mensual *Penedès* -"una agosarada aventura de joventut", com la qualifica Solé Bordes- que subsistí fins al 1921. Durant una colla d'anys va seguir col·laborant a les pàgines del setmanari *Acció* i també, de forma més esporàdica, a la *Gaseta de Vilafranca*, que dirigia Pere Mas i Perera, des del 1926. Aquest mateix any, coincidint amb la primera Exposició d'Art del Penedès, va iniciar la publicació d'uns esplèndids *Quaderns mensuals d'Acció*, una iniciativa que es perllongà fins al 1931. Encara més, el 1929, es va fer seves les inquietuds i les frisors d'avantguarda d'aquell gallaret de joventut que va publicar els deu números de la revista *helix*, en la qual hi va col·laborar amb uns fragments de la seva traducció catalana de l'*Ulysses* de Joyce. Silvia Coll-Vinent defineix mossèn Trens com un "intel·lectual anglòfil", en contrast amb molts d'altres traductors que es decantaven decididament pel francès, molt més habitual en aquella època. A més a més, diu, "destaca del fons Trens el nombre de llibres que conté sobre la societat britànica", no debades -afegeix- "va viure a Londres el seu exili de dos anys, durant la guerra civil espanyola, gràcies a l'ajut de la família de Tecla Sala, industrials del tèxtil amb negocis a Anglaterra".

Aquella incessant activitat literària i periodística que prenia carta de naturalesa a casa nostra, encara fruitaria, abans de l'inici del conflicte bèl·lic del 1936, amb l'aparició d'uns més que interessants *Quaderns il·lustrats Penedès*, atïats per un aleshores jove advocat vilafranquí, Manuel Benach i Torrents, proposta que comptà també amb l'orientació de mossèn Trens. Ell fou, precisament, l'autor del darrer d'aquests opuscles, que dedicà al retaule de Sant Jordi i de la Mare de Déu que es conserva a l'església de Sant Francesc, tot contraposant la seva convicció -que n'adjudicava l'autoria a l'escola dels Serra- a la dels que defensaven una altra paternitat, la que l'atorgava

a l'escultor gironí Lluís Borrassà. Aquests quaderns van néixer, en certa forma, com a resposta contundent i amb matisos de nostàlgia a la barbàrie i als desoris ocorreguts en aquell ominós 6 d'octubre del 1934, de tan infausta memòria, que va anorrear una bona part del patrimoni artístic i religiós vilafranquí. En aquesta mateixa línia caldria situar la publicació d'unes *Notes històriques de Santa Maria de Vilafranca del Penedès*, que havia escrit amb anterioritat un dels preveres de la basílica, mossèn Josep Planas, una edició, convenientment revisada, a cura de mossèn Trens i amb una clara significació de recordança de tots aquells béns patrimonials que Vilafranca havia perdut per sempre més.

A banda dels aspectes literari i periodístic de l'obra de Manuel Trens, cal destacar també la seva fructífera labor en el camp de promoció de les arts plàstiques. El 1926, va ser l'ànima de la primera Exposició d'Art del Penedès, que tingué lloc a Vilafranca i que gaudí d'una certa continuïtat, el 1927, al Vendrell, i el 1929, a Vilanova, mentre que la que era previst de dur a terme a Sitges mai no es va arribar a celebrar. Hi va participar el bo i millor del jovent de l'època amb inquietuds culturals, al costat d'unes altres conegudes personalitats ja consagrades, amb especial menció per a Pau Casals, Joaquim Mir, Pere Bohigas, Francesc Pujols i Josep Estalella, per citar només alguns noms. La darrera participació del mossèn a la vida cultural vilafranquina abans de l'esclat d'aquella contesa incivil del 36 al 39, la constituí la seva intervenció en la fundació del Museu de Vilafranca, institució que va impulsar, sobretot, el pare Martí Grivé del col·legi Sant Ramon, però que, tot i les bones intencions, no acabaria de consolidar-se fins després de l'acabament de la lluita, ateses les circumstàncies històriques desfavorables en les quals s'havia vist immersa la societat vilafranquina durant una bona part de la dècada dels anys 30.

Ja s'ha esmentat la presència del capellà Trens a la capital d'Anglaterra mentre a casa nostra duraven les hostilitats; però també sabem que als inicis del seu exili s'instal·là a la masoveria d'una casa pairal pròxima a Tolosa de Llenguadoc, juntament amb unes monges del col·legi de les Dominiques d'Horta i la família Riera-Sala. És en aquest context que cal fer esment del gran ascendent que la senyora Tecla Sala va tenir envers el nostre prevere, fins al punt que aquest podia considerar-se, a voltes, com el capellà de la família. A Barcelona, aquesta vivia en una casa a la confluència dels carrers de Casp i de Pau Claris, i un dels pisos veïns de la finca fou cedit al sacerdot per tal que hi pogués instal·lar, amb més o menys criteri, tot allò que bonament havia pogut manllevar, amb les seves dots de persuasió, o adquirir, en el millor dels casos, en les seves incursions pel territori. El mateix doctor Trens aclaria irònicament que "tot el que jo tinc al meu domicili de Barcelona no pot titular-se, sense una cursi petulància, un museu. En realitat és un al·luvió, per no dir uns encants distingits sense ordre ni concert". És a dir, hi havia una mica de tot; peces força interessants al costat d'altres de menys valor, però sempre dins d'un cert nivell de qualitat. Al respecte, el professor Aymar Ragolta, de la Universitat Ramon Llull, ha escrit: "El doctor Trens acostumava a dir que les obres de segona fila tenen la senzillesa i la sinceritat adequades, més que no pas les obres mestres universals, per expressar el caràcter nacional o local."

Encara que ens apartem una mica, momentàniament, de la temàtica que relaciona mossèn Trens amb Vilafranca, penso que ve a tomb d'explicar, a tall d'anècdota, que a la Universitat vaig tenir com a condeixeble i amic un nét de la senyora Tecla Sala, de nom Josep Boatella i Riera, actualment catedràtic de la Facultat de Farmàcia de Barcelona. Em confessà que, de petit, havia fet d'escolà manta vegades a les misses que mossèn Trens acostumava a celebrar, molts diumenges de l'any, a la capella particular que la família Riera-Sala tenia al domicili barceloní i també, en ocasions, a la de la seva finca d'estiueig -coneguda com El Llorà-, al terme municipal de Rupit i Pruit (una finca que, tot sigui dit de passada, va ser adquirida, anys a venir, per la companyia

Els Joglars, amb l'inefable Albert Boadella al capdavant). Trens acostumava a passar quinze dies de les seves vacances d'estiu en aquell indret i tots els que compartien sostre amb ell eren cridats inexorablement a oir missa diària al matí i a passar el rosari a la tarda. Quan acabava la missa, acostumava a donar als escolans, que eren els néts del matrimoni que l'acollia, una estampeta amb una dedicatòria adient, de la seva collita. A la susdita finca, en temps de la República, hi va tenir lloc una magna reunió de preveres que fou coneguda després, en alguns cercles eclesiàstics, d'una manera un xic burlesca i xiroia, com el *Concili de Llorà*. I quan arribà el moment d'aquell canvi litúrgic que comportà la celebració de la missa amb el capellà oficiant de cara al poble, mossèn Trens es mostrà, de seguida, partidari de la innovació enfront d'altres postures més integristes. A la capella dels Riera-Sala del domicili del carrer de Casp, inicialment no gosava de fer-ho per tal de no donar l'esquena al sagrari; però ben aviat va trobar-hi solució amb el disseny d'un de nou que va encomanar a un taller d'orfebreria de la seva confiança, el dels Sunyer, joiers i argenters barcelonins de llarga tradició. El nou sagrari fou fixat penjant de la part davantera de l'altar i a la vista del públic, amb la qual cosa resolgué el problema.

Ens cal encara de tornar a Londres per tal d'anar a parar a aquella coneguda avinentesa que explica que el mossèn va tornar a Barcelona, el 1939, abillat amb un impecable vestit de *clergyman* que va deixar astorats els estaments, eclesiàstics o no, relacionats amb el bisbat de Barcelona. Pel que fa a la proverbial elegància que gastava el capellà de *cal Catani*, el seu deixeble i amic, Jaume Mercader Miret, ha deixat escrit que "Mossèn Manuel Trens, tan capellà com els millors, tenia un altre concepte de la indumentària, l'únic probablement de la diòcesi -per no dir de totes les Espanyes- que no duia manteu. En el seu lloc, damunt de la sotana, duia un abric més o menys gruixut segons la temporada de l'any. Ignoro el sastre que els hi feia, però que devia ser un geni de la sastreria no hi pot haver cap dubte. Bona roba perfectíssimament tallada i un caient al més aplomat possible. És clar que la figura corporal del mossèn hi ajudava força, i a més sabia dur-lo. Ni en caminar, ni en asseure's i aixecar-se, no feia cap moviment gratuït, ni cap gest que pertorbés l'harmonia del conjunt. I la gràcia era que tot en ell es produïa amb la més absoluta naturalitat, sense ni ombra d'afectació de cap mena. Les sabates, no caldria dir-ho, eren dos miralls.* El més singular, però, el que culminava la seva intrínseca elegància, era el barret. De pèl llarg i lluent, no en tenia gens ni mica; era una mena de feltre rígid, com un bombí, però molt baix de copa. Es deia que els comprava a Alemanya, ja que hi anava amb una certa freqüència per motius dels seus estudis litúrgics i artístics o per donar-hi alguna conferència". I en relació amb l'episodi del *clergyman*, Mercader Miret afegeix: "Es veu que amb la guerra havia perdut la sotana, l'abric i l'elegant barret. Anava vestit de paisà...". I encara, més endavant: "Aviat vàrem tornar a veure l'il·lustre tonsurat amb la roba perfectament escaient de sempre. Algú assegurava haver-lo vist més d'una nit al Liceu, amb un *smoking* tan impecable com la seva sotana, el seu abric i el seu barret amb què habitualment es presentava".

Dóna la casualitat que, ahir mateix, vaig tenir ocasió de parlar amb un amic badaloní, en Joan Soler i Amigó, un veritable totterreny en el camp de l'etnografia i de la cultura popular, també de la música, i em comentà que ell sabia que en les visites de Trens al gran teatre del Liceu, el mossèn solia ocupar la part del darrere -o potser l'avantsala- d'una de les llotges prosèniques, que era propietat d'uns oncles seus, concretament de la família Mir-Soler, també oriunda de Badalona; i, precisament, l'esmentat amic recordava haver-hi coincidit, per allà l'any 1954, en una representació de l'òpera wagneriana *Lohengrin*; també em va explicar que el mossèn havia manifestat que volia estar sempre a recer de mirades alienes, perquè era conscient que la seva natural i

* Es diu que les comprava en una distingida sabateria de la via Condotti, de Roma, cosa que la família, per raons òbvies, desmenteix.

lògica tendència a poder assistir *en directe* als espectacles operístics, melòman com era, potser no era gaire ben vista a les altes esferes capellanesques del bisbat barceloní.

A la postguerra, Manuel Trens va publicar encara una bona colla de llibres i d'articles, molts d'ells inevitablement en castellà i circumscrits, més aviat, a l'àmbit de la Ciutat Comtal. Però com sigui que -tal com bé diu Sabaté Mill- "en el racó més entranyable del seu esperit hi tenia l'exercici de la ciutadania de vilafranquí durant tota la seva vida", en el marc de la Fira de la Vinya i el Vi del 1943, tot i que les coses havien canviat, va pronunciar una conferència que glossava la presència del vi en l'art sacre. Tanmateix, el moment de glòria més pletòric li sobrevingué a redós de l'homenatge de reconeixement que li va retre el Museu de Vilafranca, el 1964, amb la publicació -en edició de bibliòfil- del llibre *Vilafranca, senyora vila*, 250 exemplars numerats, amb dibuixos de Pau Boada, que constitueix un dels exercicis de vilafranquinisme més preclars de tots els temps i que aplegava vint-i-cinc textos que Trens ja havia publicat a la premsa local en els anys vint i també en d'altres moments de la postguerra més immediata. Convindrem, amb en Joan Solé i Bordes, que "el llibre va esdevenir mític perquè la seva perspectiva de Vilafranca era també marcadament mítica, en un volum que s'obria amb aquestes paraules: *Cal haver passat uns quants anys vivint normalment fora de Vilafranca, perquè un vilafranquí s'adoni que aquesta vila és la més bonica i monumental de totes les viles i ciutats de Catalunya, descomptant, naturalment, la ciutat comtal*". El llibre porta el subtítol *una guia de Vilafranca per a perdre-s'hi*; i sobre el seu contingut Pere Mas i Perera va postil·lar: "Em fa l'efecte que mossèn Trens degué esmerçar molts lleures en l'elaboració de cadascun dels elements del seu llibre. Si, d'una banda, palesen unes dots d'observació molt acusades, la fidelitat amb què refà els ambients i l'atmosfera personal d'aquells que ha mapat revelen, d'altra banda, no tan sols bona memòria, sinó encara *savoir faire*, que vol dir paciència i traça".

Un altre reconeixement vilatà, encara en vida del personatge homenatjat, va venir de la mà de la concessió de la Medalla de la vila, el 1974, per part de l'Ajuntament vilafranquí. El lliurament es féu en un acte solemne que s'emmarcà dins de la programació de la Festa Major i en el decurs del qual l'aleshores cronista oficial de la vila, Antoni Sabaté Mill, va glossar, amb la prosa elegant que el caracteritzava, les virtuts del guardonat. Aquest va encunyar una no menys brillant resposta -n'hi havia per a sucra-hi pa-, que començava així: "Poc podia esperar mai que a mes velleses pogués convertir-me en un número de la Festa Major de Vilafranca, i que pogués alternar amb els gegants i els diables i em transportessin a un món imaginari ben a propòsit per penjar-me impunement una medalla amb què ara s'acostuma a donar gràcies. La medalla que se'm dona té en certa manera per a mi la virtut màgica de transportar-me reculant, reculant mentalment, a aquella regió de la vida en què comença a brillar i actuar l'ús de raó, i de retorn se m'han anat despenjant del jaç dels temps passats records i visions que es desplegaven com un bloc de postals de variats paisatges que convergien a una regió que pel so de gralles o flabiols es veia ben clar que era el Penedès amb el cor bategant de Vilafranca. I aleshores ja ben despert em deia que havia de ser jo qui, agraït, pengés una medalla a cada cantonada de la Vila i a cada marge d'aquesta comarca ajaçada sobre un llit romà i condecorada amb arcs de triomf, ponts, aqüeductes i mosaics, obra del geni romà que sense adonar-me'n m'ha privat d'abaltir-me en un viure horitzontal tot somicant enmig d'una migdiada coronada de pàmpols i penjarella de raïms." I encara representà també, en certa forma, un tercer homenatge, per bé que pòstum, la publicació, àdhuc a càrrec del Museu, del llibre de Felip Capdevila, *Bibliografia de Mn. Manuel Trens i Ribas (Vilafranca del Penedès. 1984)*, editat pel doctor Josep Maria Martí i Bonet, actual director de la Biblioteca pública episcopal barcelonina. Voldria encara recordar un últim reconeixement que Vilafranca li deu al doctor Trens,

Olga Sacharoff realitzant el retrat de Mn. Trens (Col. Família Trens).

tot i que també cal dir que, a hores d'ara, ja està aprovada temps ha la seva concessió; i que no és altre que veure el nom d'un carrer dedicat a honorar la seva memòria. Cal desitjar i esperar que aquesta circumstància es pugui fer realitat al més aviat possible.

En la relació de mossèn Trens amb Vilafranca no sempre, però, tot va ser flors i violes. N'hi va haver de *calentes*, això és ben cert, però també alguna de *freda*. En la seva sempiterna missió d'orientador, va aconseguir que no tirés endavant un projecte de remodelació del campanar de Santa Maria, de l'any 1919, a càrrec de Santiago Güell i Grau i avalat per tota una corrua d'arquitectes de prestigi. I en una actuació, sens dubte més controvertida, també contribuï a aturar el projecte d'instal·lació d'un monument a Josep Anselm Clavé, a la plaça del mateix nom, davant del col·legi, aleshores de monges, de Sant Elies. Promogut per la Societat Coral El Penedès i encomanat al pare Sebastià Pérez, del col·legi de Sant Ramon, diverses opinions de pes contràries a la seva concepció i al seu contingut escultòric -entre les quals, la del doctor Trens- van malbaratar l'empresa. També van fer fortuna altres propostes del capellà, com ara la restitució del topònim Vilafranca del Penedès, amb la seva grafia catalana original, i que comportà primerament, el 1967, el canvi de *Villafranca* per Vilafranca i la posterior acceptació per part del *Consejo de Ministros* espanyol, el 1971, d'una segona modificació: la de *Panadés* per la correcta, Penedès. Ultra això, destacarem també el canvi d'imatge de Sant Fèlix, patró de la vila, esdevingut l'any 1959, amb la substitució d'aquell simulacre -vestit amb sotana i roquet i coberta la testa amb un bonet de capellà de l'època- per una talla de fusta, obrada per l'escultor Josep Ricart, amb la col·laboració

del mestre encarnador Jaume Sanjaume, que també va encarnar, pocs anys després, els caps dels gegants de Vilafranca.

I en contraposició a tot això, cal dir que no se'n va poder sortir, en la seva aspiració/reclamació per tal que no es duguessin a terme les obres de supressió de l'antic accés a la cripta gòtica de Santa Maria per la part frontal i central del presbiteri, i que van conduir irremissiblement a la discutible i encara discutida solució que finalment acabaria imposant-se, la que permet l'entrada al recinte soterrat per un dels costats laterals de la basílica.

La darrera aportació que féu mossèn Trens a la vila que el va veure néixer, la constituí la donació que va fer al nostre Museu de tota la seva col·lecció artística, la qual s'ubicà en unes sales habilitades per a la seva exposició, inaugurades l'any 1975, pocs mesos abans de la mort de tan munífica personalitat. En un dels quadres de la mostra, hom pot apreciar la distingida i elegant estampa del nostre capellà, pintat a l'oli per l'acreditada artista georgiana Olga Sacharoff (circumstància que recull una de les imatges que acompanyen aquest escrit).

Hem pogut apreciar amb unes quantes pinzellades -i amb una exposició no pas exhaustiva- els aspectes més destacats de la relació de Manuel Trens amb la seva i nostra Vilafranca, una vila que sempre va portar al cor, que estimava com el qui més i amb la qual procurava sempre de mantenir un contacte més o menys periòdic. Tot i la seva dependència del nostre Cap i Casal, a la casa del seu germà gran, Joan -el xocolater inventor de les saboroses catànies-, hi va tenir sempre habitació parada, primer al carrer de la Font i després al de Puigmoltó, de la mateixa manera que n'hi tenia també a la masia de cal Sanyes, a Sant Cugat Sesgarrigues, el domicili fora vila d'una altra branca de la nissaga dels Trens, la del Forn de Sant Joan. Quan es trobava a Vilafranca, si era diumenge, el mossèn acostumava a dir missa, per raó de veïnatge, a la capella del col·legi de Sant Elies, i el bo del cas és que sovint es portava els seus propis escolans, que eren els mateixos que l'ajudaven al col·legi de les Dominiques d'Horta (la relació amb aquestes monges, com ja hem vist, venia de lluny). Quan anaven a Sant Cugat, aquells marrecs -i també el capellà- esperaven amb fruïció l'hora del dinar, perquè sabien del cert que, amb les menges de la Teresina, l'insigne cuinera de la casa, i amb qualsevulla de les llepolies que sortien de l'obrador pastisser de la rambla petita vilafranquina, podrien treure el ventre de pena i fer un àpat de festa grossa.

Quan arribava la diada del Nadal i després de celebrar la missa del matí a Sant Elies, a l'oncle li agradava d'escoltar la recitació dels versos per part de les nebodes. Però, això sí, ho havien de fer en català. Si pretenien dir-los en castellà -tal com, a voltes els havien ensenyat a l'escola, temps era temps!-, no volia saber-ne res, la qual cosa no feia sinó donar la raó a allò que, suposadament, figurava en una fitxa policial de l'època, en la qual, segons sembla, era tingut com a "*conocido separatista catalán*". Vet aquí, doncs, una més de les seves grandeses, com hi ha món!

Durant les seves estades a Sant Cugat, li agradava de prendre els nebots i altra mainada a passejar per la rodalia, amb la sotana sovint arromangada per tal de no malmetre-la. La destinació més habitual era el poble de Sant Sebastià del Gorgs, ja que el mossèn sentia una especial predilecció pel seu antic monestir. En passar per algunes masies d'aquells verals, solia acompanyar un cortès "Déu vos guard", de salutació, amb una ràpida inspecció de l'entorn; i si a l'interior d'un galliner o bé en qualsevol altre racó mig abandonat del mas, hi descobria algun estri que podia ser d'interès per al Museu o algun moble vell susceptible de restauració, la pregunta esdevenia aleshores inevitable: "Oi que no en fareu res?"; o bé, més directament encara: "M'ho puc emportar?" I cal dir que gairebé sempre se sortia amb la seva, amb aquell aire sorneguer, de murri, que li era innat.

Crec que el fet que mossèn Trens va exercir tostemps de vilafranquí compromès resta més que provat. Fou, a més a més, un enamorat de la nostra Festa Major. En un dels *Quaderns mensuals*

Estampa de
felicació nadalenca.

Dedicatòria autògrafa
al darrera de l'estampa.

Al meu escriptori
d'El Llaras
de l'estiu 1959
Josep Llorell
Mamelfren

d'Acció, de l'any 1928, trobem un article -titulat "A les envistes de la Festa Major"- que, pel seu estil i pel seu contingut, tot i que no duu signatura, crec que se li pot atribuir o, si més no, a mi em plau de considerar aquesta possibilitat. Un dels seus paràgrafs diu així: "Per la festa del carrer de Sant Bernat, que tant de tro va fer, vàrem veure que els Xiquets de Valls anaven correctament uniformats, amb llurs vestits propis, la qual cosa, a més d'ésser una bella nota de color, demostrava el desig de rehabilitar els atrevits castells que sovint semblaven un munt de roba d'encants. Aquell dia presentaren una aparença policroma d'un campanar de Gaudí. Naturalment aquesta renovació és obra i efecte d'uns quants que volen donar a les coses i tradicions del Penedès tota llur força i puresa. És obra d'aquests que s'interessen pel folklore penedesenc, ja escrivint llibres sobre aquestes matèries, ja parant castells, ja predicant adesiara per la més fidel conservació de les nostres danses populars. Això que s'ha aconseguit en la indumentària dels Xiquets de Valls s'haurà d'obtenir també en la indumentària, en les tonades i en l'autèntica performança de totes les danses."

I com sol passar sovint a casa nostra, amb la Festa Major acabem. Potser fóra el torn ara d'un bon toc de gralles i timbal, amb l'aixecament d'un castell. Segur que mossèn Trens ho agrairia íntimament. Però davant de la impossibilitat material de poder complaure'l, ens hauren de conformar, d'aquí a una estona, amb una degustació de productes típicament vilafranquins i penedesencs, relacionats amb membres de la família Trens: les coques, d'una banda, i de l'altra, el *xampany* -així és com es deia a l'època que el capellà de *cal Catani* li va tocar de viure i tal com ell segur que ho preferiria, escrit amb la grafia tradicional catalana, per descomptat-, i que no ens ho tinguin en compte els puristes. Brindarem, doncs, amb bona recordança, per ell i, sobretot, per la seva obra ingent i per tot allò que, generosament, ens va donar en vida... Doctor Trens, a la vostra salut!

Vilafranca, 4 de març del 2011

EL DR. JOSEP BALTÀ DE CELA (1866-1937), UN PEDAGOG PROU DESCONEGUT A LA SEVA VILA

Ava. Gràcies pel teu esforç. J.B.M

RESUM

Quan parlem del Dr. Josep Baltà Rodríguez de Cela, la gran majoria de nosaltres el recordem com un personatge de la Vilafranca de principis del segle XX lligat a la propietat del palau Baltà, a la recuperació del Drac, a la divulgació de la fotografia, i que quelcom havia tingut a veure amb la pràctica i divulgació de la ciència de la meteorologia, essent per això per molts recordat com un “científic”, fent servir aquest terme a mode de “calaix de sastre”. Fins i tot, a la placa recordatori del carrer que porta el seu nom, al barri de l'Espirall, especifica el que diem. Tanmateix, la veritat està molt lluny d'aquesta imatge que ens han donat els diversos articles que s'han escrit fins hores d'ara recordant la seva vàlua personal.¹

Sense cap mena de dubte podem dir que, si la seva figura ha d'ésser recordada amb unes mires de la història de la ciència més àmplies i no tan locals, serà per la seva tasca com a professor i director a l'Escola d'Enginyers de Terrassa al llarg de més de trenta anys (1904-1936). És precisament durant aquest llarg període de temps, ple de vicissituds, que nombroses promocions de professionals van poder gaudir del seu ensenyament pioner a Espanya en el camp de l'Electroquímica i de la Química Industrial. Al mateix temps, publicava diversos textos també capdavaners en aquestes noves pràctiques industrials. Darrerament, la seva figura ha estat recordada de manera destacable amb motiu de la celebració del centenari de l'Escola d'Enginyers de Terrassa.²

ABSTRACT

When we talk about Dr. Josep Baltà Rodríguez de Cela most of us recall him as a character in Vilafranca early in the 20th century related to the ownership of the Baltà palace, to the restoration of the Drac (traditional dance), to the dissemination of photography, and to the fact that he had had something to do with the practice and spreading of meteorology. This made many people think of him as a “scientist” and used this term for anything he did. In fact, one can read this in the plates of the street named after him, in the Espirall neighbourhood. However, the truth is far from this image depicted in various articles written so far to recall his contributions.

There is no doubt that if his work is to be remembered within the history of science taking a wider scope beyond the local sphere, it should be thanks to his task as Professor and Principal

of the Engineering School of Terrassa for over thirty years (1904-1936). It is precisely during this long period of time -full of difficulties- that numerous promotions of professionals benefitted from his teachings that were pioneering in Spain within the field of electrochemistry and industrial chemistry, while he published several essays that were also ahead of time in these new industrial practices. Recently, his figure has been especially recalled on the occasion of the Engineering School of Terrassa's centenary celebration.

El Dr. Josep Baltà i Rodríguez de Cela.

A finals del segle XIX l'electroquímica tenia un futur molt prometedor, com a font principal productora de l'electricitat, per a la millora potencial de les piles, i secundàriament per les seves aplicacions industrials. Nogensmenys, de sobte, el seu brillant futur es va veure apagat per l'aparició de les màquines tèrmiques de vapor, de la dinamo, de l'alternador, i del motor d'explosió. A hores d'ara, l'electroquímica ha recuperat novament el seu lloc dins la ciència i la tecnologia i existeixen nombrosos projectes a nivell mundial per a la millora de les bateries dels cotxes elèctrics. Alguns articles d'actualització i notes històriques recorden la tasca pionera del Dr. Baltà de Cela³ dins aquest camp de la ciència i de la tecnologia.

EL DR. BALTÀ DE CELA. UN JOVE FORMAT AMB CAPITAL PER FER I DIVULGAR CIÈNCIA DES DE CASA SEVA

En acabar els seus estudis secundaris,⁴ el Dr. Baltà de Cella va cursar els de perit a l'Escola Industrial de Barcelona, que es trobava en l'edifici de la Universitat Literària, i obtingué el títol de perit químic el 1883. L'any següent va obtenir el de perit mecànic. Alhora, aprofità per estudiar a la mateixa Universitat, però aquest cop a la Facultat de Ciències, la llicenciatura en ciències físico-químiques, obtenint el títol l'any 1886. El 1887 es va doctorar en ciències físicoquímiques després de finalitzar el curs de doctorat a la Universitat Central de Madrid, és a dir, que amb vint-i-un anys tenim un jove brillant amb uns amplis coneixements de química, però també amb uns sòlids principis de química aplicada a la indústria.

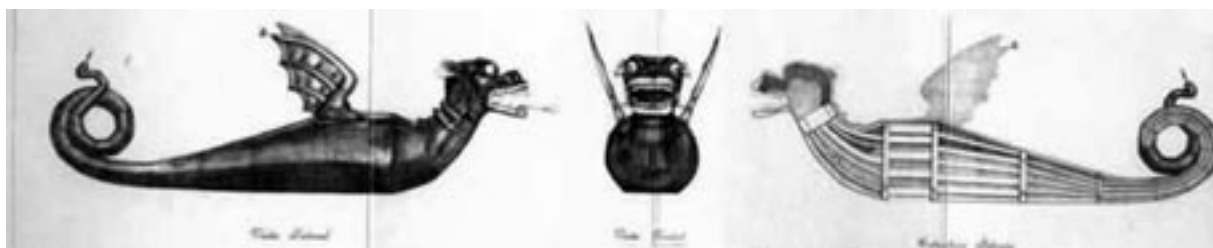
Certament, una de les coses que crida l'atenció a qualsevol que hagi seguit el tarannà humà i científic de la Vilafranca de finals del XIX, és l'inqüestionable esperit científic que tenia el jove Dr. J. Baltà de Cella, alhora que la seva notable capacitat econòmica per poder tirar ell sol endavant el projecte d'instal·lar un observatori meteorològic a casa seva, amb els més innovadors aparells de mesura portats de França, alhora que publicava una revista, *La atmósfera*, i fins i tot tenia contractat un ajudant,⁵ amb les inversions econòmiques i despeses fixes que tot això comportava. D'altra banda, i sense acabar aquest projecte, en començà un altre que fou el llançament de la revista *La fotografía práctica*, que li va permetre des d'un principi fer aflorar els seus coneixements tècnics de caire químic, però també la seva part artística, ja que sempre va apreciar en gran manera els diferents tipus d'arts plàstiques.

El primer projecte editorial començà a finals de l'any 1887 i acabà l'any 1894, mentre que el segon començà l'any 1893 i finalitzà l'any 1908. Hi ha un full editat, a banda, en el darrer número de la revista que dona notícia que a partir del número de gener de 1909 una nova empresa es fa càrrec de la revista.

Darrer exemplar de
La fotografia pràctica.

No hem d'oblidar, tampoc, que l'any 1893, amb data 26 de desembre, va signar el document amb la Confraria de Sant Miquel pel qual es va comprometre a fer-se càrrec de les despeses⁶ de restauració del Drac de Vilafranca. Alhora, creiem, va tenir una relació de caire protector amb el pintor reusenc fincat a Vilafranca Ricard Clausells i Gambús (1864-1939), a qui va encarregar un gran nombre d'obres, algunes de gran format.

El Drac de Vilafranca.

Per poder entendre la capacitat econòmica que tenia aquest jove entusiasta de la ciència i de la divulgació científica, tot i que creiem que cercava una forma de fer negoci com ho feien altres capçaleres de revistes tècniques a la ciutat de Barcelona,⁷ cal explicar una sèrie d'esdeveniments que es produeixen en el seu entorn familiar, concomitants tots ells per tal que el jove Josep Baltà de Cella tingui, durant uns anys de la seva vida, una acumulació patrimonial que li permeti gaudir d'un nivell de renda suficient per tirar endavant tots aquells projectes.

Abans d'explicar aquest esdeveniment, cal dir que l'avi patern del Dr. Baltà de Cella, en Josep Baltà i Ferrer (1801-1889), era un adroguer⁸ benestant de la vila, dedicat sobretot a la fabricació i venda de ciris, i que al llarg de la seva vida va fer una acumulació de béns immobiliaris important, adquirint fins i tot el palau dels Babau.⁹

Palau dels Babau o Palau Baltà, popularment conegut com cal Fraret.

Josep Baltà i Ferrer es va casar amb Josepa Baltà Urgellés (1803-1877), i varen tenir vuit fills: en Josep, l'Antonio, l'Antònia, l'Alberta, la Maria, la Josefa, la Madrona i la Catalina. En Josep Baltà i Baltà (1822-1887) va ser l'hereu, i tot indica que es va dedicar a l'administració del patrimoni patern, personal i de la muller, alhora que al comerç i a una vida certament de possibles.¹⁰ Aquest es va casar amb Dolores Rodríguez de Cela y Alonso Carracedo (1829-1871), originària de la ciutat d'Astorga i pertanyent a una de les famílies influents i econòmicament més poderoses d'aquella ciutat. Pel que fa als altres fills, l'Antonio (1831-1915)¹¹ va ésser amb els anys nomenat canonge doctoral d'Astorga i de Tarragona; l'Antònia (1840-1881) es va casar amb el vilatà Agustí Urgellés del Tovar (1828-1895),¹² home molt culte i que va tenir sempre la confiança del seu sogre, que el nomenà "curador" de l'herència quan va traspasar. Creiem que, per la seva formació com a químic, havent estat alumne del professor Josep Roure a la Junta de Comerç, va influir en gran manera en la vocació del seu nebot Josep Baltà de Cela. L'Alberta (1829-?) es va casar amb el també vilatà Antoni Morgades i Gili, germà del que seria el bisbe Morgades, i finalment la Maria (1846-?) va ésser monja. Pel que fa als altres fills, van morir joves: la Madrona (1824-1854); la Catalina (1826-1840) i la Josefa (1836-1843).

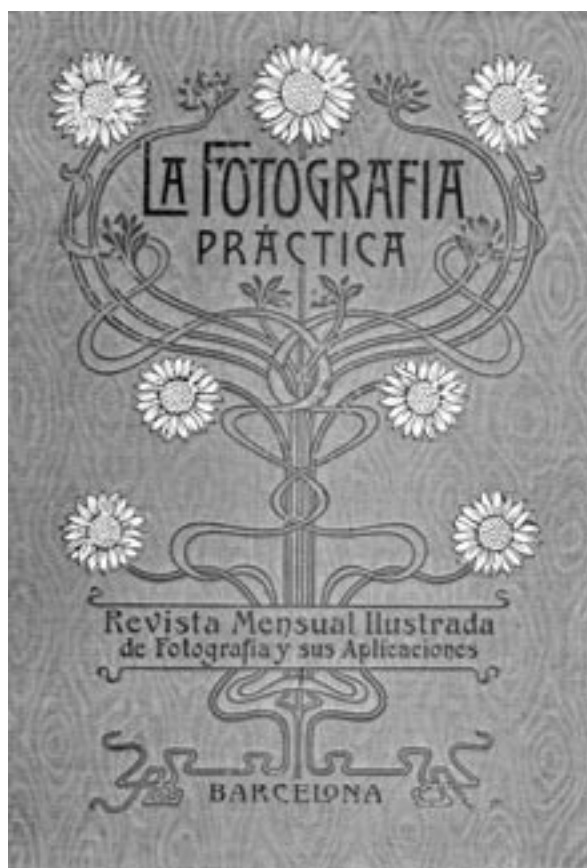
Resseguint el que dèiem abans, en aquesta família, com era costum llavors, el fill primogènit era considerat l'hereu, alhora que es donava la legítima millorada als altres. Els fets comencen l'any 1871 amb la mort de la mare d'en Josep Baltà R. de Cela, després d'una llarga malaltia. En el seu testament va instituir el seu marit hereu universal de les propietats a Catalunya, però les propietats que estaven a Astorga, valorades en 82.496 rals, les va repartir de la següent manera: un terç dels béns directament al seu fill Josep com a millora, una cinquena part al seu marit, i la resta a repartir a parts iguals entre els seus fills. Malauradament, cinc anys més tard, l'avi Josep Baltà i Ferrer també va enviuadar, essent instituït en el testament de la seva muller usufructuari universal, alhora que hereu universal, el seu fill Josep Baltà i Baltà. Tanmateix, Josep Baltà i Baltà va morir l'any 1887, deixant el seu pare com a hereu de tots els seus béns, ja que en el moment de la seva mort els seus tres fills –en Josep, la Candelària i l'Antonio– eren menors d'edat i van quedar sota la protecció d'aquest avi patern que, finalment, moriria dos anys després, el 1889, cosa que produí una acumulació patrimonial i de rendes en la persona d'en Josep Baltà Rodríguez de Cela, en ésser nomenat hereu universal pel seu avi.

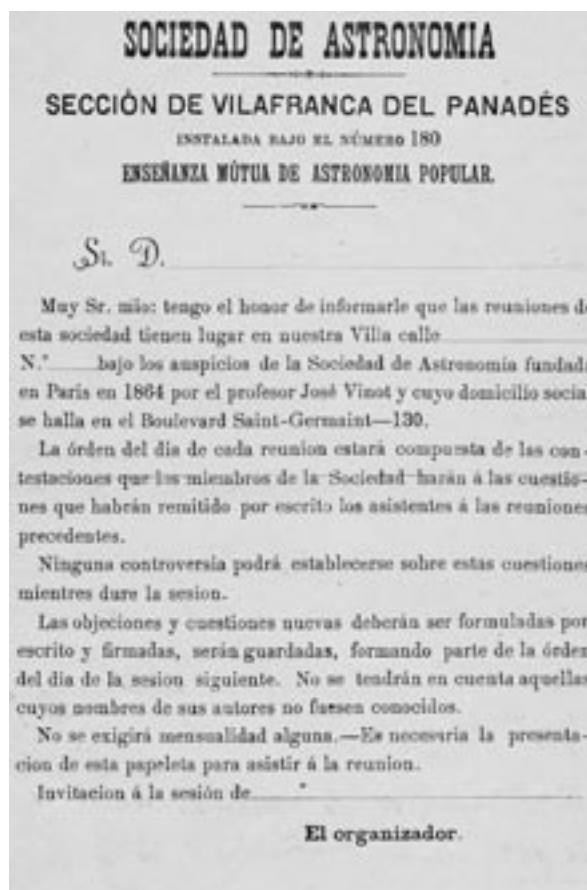
La masia Grabuach.

Hem calculat que aproximadament el valor patrimonial estimat a nivell testamentari era de 1.600.000 rals. Ara, en el testament de l'avi hi havia la clàusula que obligava el seu hereu a pagar a cada germà, en el moment que fossin majors d'edat, la quantitat de 600.000 rals a cadascun. Aquesta bona disposició patrimonial i de rendes, sense cap mena de dubte, li va permetre dedicar-se en cos i ànima als seus projectes, sense tenir altres obligacions alienes: a fer d'editor i a experimentar amb la ciència amb la finalitat de fer negoci.

Si bé la publicació *La atmósfera* va ésser un total fiasco, la revista *La fotografía práctica* va ésser un èxit editorial molt profitós, tant des del punt de vista de promoció personal com professional. Aquesta revista li va permetre participar en molts esdeveniments culturals i socials, i dedicar-se també a la divulgació de la fotografia com a tècnica auxiliar de la ciència, i amb ressò econòmic uns anys més tard. També creiem que va participar en la creació d'una Sociedad de Astronomía. Sección de Vilafranca del Panadés, filial de la Sociedad de Astronomía fundada a París el 1864 pel professor José Vinot.

Portada d'un exemplar de
La fotografia pràctica.

Proposta per organitzar
una societat d'astronomia a Vilafranca.

La separació dels béns i el pagament de les quantitats esmentades en forma de propietats no es va produir fins al 1896, any que els germans Baltà R. de Cela es van separar econòmicament en produir-se el casament de la germana, Candelària Baltà Rodríguez de Cela, amb el notari Josep Parés Castelltort. És precisament aquest 1896 quan de manera definitiva deixa de funcionar l'observatori meteorològic, tot i que l'any 1894 havia aparegut el darrer número de la revista.

En aquesta època el Dr. Baltà de Cela ja havia contret matrimoni amb la vilatana Josefa Elias Olivella. L'any 1893 neix el seu fill Josep Baltà i Elias (1893-1973), i més tard la seva filla Dolors Baltà i Elias (1898-1979), que tindrà una dependència familiar tota la vida.

A més d'això, val a dir que el jove Josep Baltà de Cela, poc després de procedir a realitzar la partició dels béns, va haver d'encarregar-se del seu germà Antonio, que tenia certes deficiències cognitives. A la llarga, 1899, aquest fet li va comportar un nou esforç econòmic prou important, en haver de fer-se càrrec dels deutes inherents a la propietat que li havia correspost per herència, i a la vegada pagar-li un vitalici.¹³

Tots aquests canvis ens poden explicar, possiblement, certes decisions prou sobtades en la seva activitat professional en els anys següents.

D'UNA VIDA LABORAL VILAFRANQUINA A CERCAR UN FUTUR FORA DE LA VILA

Una vegada resituat a la seva vila i finalitzats els estudis, a banda dels seus afers personals també es va implicar de ferm en altres projectes més locals i lligats al món de la vinya i del vi, que li permetien aplicar els seus coneixements professionals, alhora que consolidar la seva economia personal. Un d'aquests fou el de poder oferir al sector vitivinícola un servei tècnic de qualitat, començant per un dels temes clau en aquells moments, com era el de les falsificacions químiques en els vins. Les seves primeres col·laboracions a *El labriego*, revista periòdica que s'editava a Vilafranca i que era el "Eco del Centro Agrícola del Panadés", daten fins i tot d'una mica abans d'acabar els seus estudis el 1884.¹⁴ L'any 1885 presentà a les Exposiciones Aragonesas un treball sobre les falsificacions dels vins, estudi que també va presentar a l'Exposició Universal de Barcelona de l'any 1888, on resultà premiat amb una menció honorífica. El treball es va publicar el 1889 amb el títol de *Falsificaciones de los Vinos, modo de demostrarlas y reconocerlas; recopilación de los últimos procedimientos para conseguir dicho fin*.¹⁵ En aquell moment el tema de les falsificacions i dels frauds en el vi –addició d'alcohols no vínics, colorants, conservants...– era molt important, ja que França reclamava vins de major qualitat que els que es produïen a Espanya.¹⁶ La seva implicació, no solament la tenim com a articulista a *El labriego* sinó que, l'any 1886, ofereix una conferència als socis del Centro Agrícola del Panadés sobre "Fabricación y propiedades del gas del alumbrado", i l'any següent una altra sobre "Meteorología agrícola y previsión del tiempo". Continuant dins d'aquesta línia professional, el mes de febrer de 1889 va acceptar ésser nomenat químic municipal i director del Laboratori químic del Centre Agrícola del Penedès, càrrec que va seguir exercint fins a l'any 1897.

Aquest laboratori d'anàlisi química agrícola, creiem que el Dr. Baltà de Cela el volia convertir en un referent per al sector vitivinícola local i català, tota vegada que –segons publicà al llibre *Mapa vinícola de la provincia de Barcelona*,¹⁷ l'any 1890, en una pàgina publicitària– els seus serveis eren molt ambiciosos, oferint anàlisis de substàncies agrícoles en general, de vins adulterats, de terres, de vins, vinagres, llets, olis, farines..., fins i tot hi tenia inclosos els serveis de

l'estació meteorològica de Vilafranca, situada al Palau Baltà. Talment sembla que en un principi aquest laboratori químic era una aposta ferma del Centre Agrícola, amb implicacions de l'Ajuntament de la vila, per oferir al sector vitivinícola allò que anys després, 1901, el mateix Centre Agrícola, juntament amb altres entitats, va demanar: instal·lar a la vila una estació enològica com la que hi havia a Haro (1892).¹⁸

L'any 1896-1897 es presenta a les eleccions municipals (juntament amb Josep Soler i l'arquitecte Eugeni Camploach)¹⁹ pel grup dels catalanistes, la qual cosa ens indica d'una manera prou clara les seves idees polítiques, idees que quasi mai més va manifestar de manera pública. L'any 1889 el trobem com a secretari de l'Agrícola.²⁰

Anunci del laboratori enològic del Centre Agrícola de Vilafranca.

El 1897, un any després de la partició de l'herència, molt possiblement moltes de les perspectives que preveia el jove Dr. Baltà de Cella -tenia llavors 31 anys- no s'havien complert, ja que a finals d'aquell any dona un tomb molt dràstic a la seva vida. Diem dràstic, ja que li comporta una sèrie de canvis molt sobtats en la seva vida familiar, alhora que s'allunya de tot allò que durant bastants anys ha estat la seva vida social entorn del Casino de la Unió, on deixa grans amics a la vila, com en Pere Alegret.²¹ En poden ser algunes de les causes la disminució de les rendes agràries a causa de la fil·loxera, la reducció de les rendes immobiliàries per la segregació dels béns, la decepció pels pobres resultats a nivell professional i econòmic davant el que pretenia amb el laboratori, a causa de la crisi del sector vitivinícola o per la inviabilitat del projecte en el marc del Centre Agrícola i l'Ajuntament, o simplement la voluntat de cercar un nou futur professional en el camp de l'ensenyament universitari que li permetés una independència econòmica de les seves propietats. Aquell 1897 *La fotografía práctica* canvia d'editor,²² la trasllada a Barcelona, augmenta el nombre de fulls, modernitza l'enquadernació..., en definitiva, fa una aposta decidida per aquest projecte editorial.

Per altra banda, oposita a la plaça d'auxiliar supernumerari de la Secció de Ciències de l'Institut de Maó, guanya i es trasllada a viure amb tota la família a Barcelona, al carrer de les Corts núm. 566, entresol, i es fa soci de l'Ateneu Barcelonès,²³ inscrivint-se en la secció d'Agricultura. En aquesta entitat tindrà una participació bastant activa a l'esmentada secció a partir del seu retorn de Maó, com a president de la secció o com a vocal de la biblioteca.

A partir del 1897, el Dr. Baltà ja no tornarà a viure d'una manera fixa a Vilafranca, tot i que, com veurem, hi restarà lligat de manera voluntària al llarg de tota la seva vida professional. El retorn a Vilafranca no esdevindrà efectiu fins a l'any 1936.

1897-1901. UNS ANYS DIFÍCILS

Tot i que creiem que la seva capacitat professional i formació acadèmica li haurien permès opositar a places de grau acadèmic superior, volem pensar que en un principi va intentar compaginar la feina de professor, que comportava una certa remuneració econòmica, amb la tasca editorial a *La fotografía práctica*. El Dr. Baltà va seguir amb la seva tasca divulgativa de la fotografia malgrat els inconvenients d'anar a viure a la ciutat de Maó durant el curs escolar, tant pel que feia al transport marítim, que llavors es realitzava en els “vapors de correus”,²⁴ com l'anada i tornada de Barcelona i la manca d'un entorn social més cosmopolita. Així trobem instantànies de Maó signades per J. Baltà de Cela al mateix diari de la població, i fins i tot n'enviava a altres mitjans com *L'esquella de la Torratxa*. Alhora, participava en concursos artístics que convocaven altres mitjans, com *La ilustración artística: periódico semanal de literatura, arte y...*, on va guanyar algun premi i accèssits.²⁵ Igualment, en el marc de l'ensenyament, durant el curs 1898-1899, veuen la llum les seves primeres publicacions com a professor: el *Programa de aritmética y álgebra* i el *Programa de la asignatura de geometria elemental y trigonometría rectilínea*.²⁶ Tot i això, la seva voluntat és marxar de Maó per mostrar-nos que encara conserva la seva il·lusió pel sector agrari. Per això opta com a opositor en torn lliure a la Càtedra de Agricultura y Técnica Agrícola e Industrial de l'institut de segon ensenyament de Baeza, convocada amb data 16 d'agost de 1900.²⁷

1901-1906. ANYS DE TRANSICIÓ FINS A SER TRASLLADAT A L'ESCOLA SUPERIOR D'INDÚSTRIES DE TERRASSA. LA FOTOGRAFIA PRÁCTICA ES CONSOLIDA COM UN ÈXIT EDITORIAL.

El curs 1900-1901 es produeix l'anhelat salt del Dr. Baltà a Barcelona, suposem que per trasllat de plaça, com a “auxiliar interino del Instituto de segunda enseñanza de Barcelona” (RO de 8 de Febrer 1901). El curs 1901-1902, en el mateix institut, el trobem com “ayudante personal de las clases de química aplicada a las artes” (RO 12 de septiembre de 1901), i de “mecánica industrial” (RO 30 de noviembre de 1901).

A finals de 1902 es convoca els opositors a la “Cátedra de Agricultura y Técnica Agrícola e Industrial” de l'Institut de Baeza,²⁸ però tot sembla indicar que no es va presentar, ja que en el decurs del curs 1902-1903 rep el nomenament de “catedrático interino de química aplicada a las artes de la enseñanza de péritos mecánicos y químicos” a l'esmentat institut de segon ensenyament de Barcelona (RO 2 de diciembre de 1902), alhora que d’“ayudante de la Sección de Ciencias” en el mateix institut (RO 31 de marzo 1903). El 31 de juliol de 1904 pren la plaça interina com a catedràtic en el mateix Institut de segon ensenyament. El curs acadèmic de 1904-1905 ja el trobem finalment a la “Escuela Superior de Industrias de Tarrasa”, en virtut de la RO del 4 de juliol de 1904, com a professor interí.²⁹ A partir d'aquest moment passa a viure a l'esmentada ciutat, en concret al carrer de Sant Fructuós núm. 11.

El trasllat de la seva plaça a Barcelona li va facilitar en gran manera tirar endavant el seu projecte editorial de *La fotografía práctica*. Com a director i propietari, li va permetre anar a molts esdeveniments socials i ésser prou conegut. Gràcies a la consulta de l'hemeroteca de *La vanguardia*³⁰ al llarg d'aquests primers anys -1901-1905-, veiem que es fa força freqüent l'esment de la seva persona, lligada sempre a la revista *La fotografía práctica*, com a membre del jurat de

diferents concursos fotogràfics, juntament amb personalitats com els pintors Santiago Rusiñol (1904), Antonio Utrillo (1905) o l'astrònom Josep Comas i Solà (1905); com a president del Jurat d'esdeveniments artístics on la fotografia i la pintura tenien un paper destacat, com fou l'Exposició fotogràfica de cartells, plantes i flors del Maresme (1905); com a jurat en el "Concurso Fotográfico del Eclipse" organitzat per la "Real Sociedad Colombófila de Cataluña" (1905)... Aquesta freqüent activitat socioprofessional no l'excloïa de participar en els esdeveniments socials de la seva vila, com la recepció, que va tenir lloc el 31 d'agost de 1901, en plena Festa Major, amb motiu de la visita del conegut general Weyler –que va combatre la guerrilla a l'illa de Cuba–, acompanyat de tot de personalitats com el capità general, el governador civil, l'alcalde la ciutat de Barcelona, el president de la Diputació... a Vilafranca. Les diverses comissions oficials i el mateix general Weyler van fer estada a la casa-palau del Dr. Baltà de Cella.

L'èxit que començà a assolir *La fotografía práctica* és prou clarificador, ja que l'any 1902 tornà a fer modificacions a la revista, millorant la seva presentació, fent-se ressò d'això fins i tot *La vanguardia* en una breu notícia.³¹

ELS ANTECEDENTS DELS ESTUDIS INDUSTRIALS A CATALUNYA³²

L'ensenyament tècnic a l'Europa de finals del segle XVIII es renovà de manera ferma per tal de formar tècnics no amb finalitats militars, sinó per tal de cobrir les necessitats de la indústria i de la demanda civil. A França, des de l'any 1794 es va reinventar l'ensenyament tècnic amb la creació de l'Ecole Polytechnique i del Conservatoire des Arts et Métiers. A l'Anglaterra de 1818 existia la Institution of Civil Engineers, mentre que a Alemanya des de l'any 1820 hi havien diverses escoles politècniques en diferents ciutats.

A Catalunya la data oficial del començament de l'ensenyament industrial elemental i professional es pot situar l'any 1851, atorgant-se per primer cop el títol d'enginyer mitjançant la Reial Ordre del 24 de març que desenvolupava el Decret fundacional del 4 de setembre de 1850. L'escola Industrial, a la ciutat de Barcelona, se situà al conjunt que conformaven l'església i el convent de Sant Sebastià, traslladant-se l'any 1873 a l'edifici de la Universitat Central de Barcelona, on restà fins a l'any 1930, malgrat que el 1906 fou adquirida l'antiga fàbrica Batlló, del carrer Urgell, per al seu trasllat.

Tanmateix, cal esmentar que a Espanya i a Catalunya els antecedents dels estudis tècnics propis de l'enginyeria com els entenem, lligats a l'aplicació de tècnica a la indústria, daten d'una mica abans. A l'Espanya del XVIII podem esmentar que els antecedents es troben en el Real Gabinete de Máquinas del Buen Retiro, institució creada l'any 1791 amb la finalitat de la difusió i formació tècnica. Entitat que l'any 1824 es convertí en el Real Conservatorio de Artes. A Catalunya, aquests inicis, es troben en algunes de les Escoles (Química (1805), Gabinete de Máquinas Mecánicas (1808), Física Experimental (1814), Dibujo lineal (1840)...) que la Junta Particular de Comerç havia creat a la ciutat de Barcelona d'ençà l'any 1769, en què creà la primera: l'Escola de Nàutica.

Els orígens de la promulgació del RD fundacional dels estudis d'enginyeria de l'any 1850 vénen de l'any 1845, quan es va promulgar una nova Constitució aprovant-se nombroses lleis amb la finalitat de modernitzar la vida política, econòmica i social de l'Espanya del moment. Entre elles podem esmentar la llei d'ajuntaments i diputacions, la reforma del Codi Penal, la nova llei d'im-

premta, la reforma del sistema tributari, així com, de manera destacada, el Pla General de Estudis del ministre de Governació Pedro José Pidal, que es coneix històricament com Pla Pidal. Aquest modificava de manera substancial el segon ensenyament. Tanmateix, l'ambiciós Pla Pidal, que era una autèntica revolució, va haver d'esperar-se fins a l'any 1850 que es creà un nou Pla d'Estudis que regulava els estudis especials, ensenyaments tècnics i altres, pla inspirat en les reformes que s'havien aplicat recentment a Prússia.

En un principi, el Decret fundacional establia que els estudis estarien constituïts per un Grau Elemental, que es donaria en els instituts públics de primera classe, obtenint-se el títol de Maestro en Artes y Oficios Industriales, després de cursar quatre cursos. Per tal d'accedir al títol de professor industrial o enginyer de segona classe, calien tres cursos complementaris, anomenats *grau d'ampliació*, però que solament es podien cursar a Barcelona, Sevilla i Vergara. Finalment, per accedir al títol d'enginyer de primera, calia cursar dos cursos més, l'anomenat grau superior, al Real Instituto Industrial de Madrid, entitat creada a partir del Real Conservatorio de Artes de Madrid, però que conservà algunes funcions pròpies de l'antiga entitat, com les escoles subalternes d'arts i oficis. Si es cursaven tots els graus, s'obtenia el títol d'enginyer mecànic o químic o d'enginyer industrial, si es reunien les dues especialitats en un sol títol. Cal dir que des d'un principi ja s'entreveïen problemes de finançament, ja que el mateix RD determinava que les escoles de Sevilla i Vergara dependrien econòmicament de la Diputació i de l'Ajuntament en dos terços del seu presupost, mentre que la de Barcelona dependria totalment del finançament governamental.

Malauradament, a Barcelona, la Reial Ordre disposava que solament s'impartirien els dos darrers cursos del cicle elemental, establint-se que els dos cursos d'ampliació es donarien més endavant. Això comportà una forta protesta de la Junta de Fàbricas de Catalunya així com de la burgesia, però, tot i la reforma progressista del sistema educatiu de l'any 1855 (Plan Orgánico de las Escuelas Industriales), no fou fins al 1857 (Ley Moyano) que l'Escola Industrial de Barcelona es va convertir en superior, igual com totes les altres existents. En aquest any la reforma dels estudis d'enginyeria determinà que els enginyers de segona classe fossin els perits, establint-se les especialitats de química i mecànica. Juntament amb altres escoles de Gijón, València, Sevilla i Vergara. Dissortadament, la Direcció General d'Instrucció Pública va prohibir a Barcelona impartir el curs superior, i no se solucionà aquest greu problema fins a l'any 1860.

A banda de les contínues reformes dels programes d'estudi al llarg de l'any 1858, que comportà molta confusió a les diferents escoles, la veritat és que la majoria d'Escoles van anar desapareixent per problemes pressupostaris. Paradoxalment, l'Escola Industrial de Barcelona -possiblement gràcies a l'Ordre de 16 d'agost de 1866 que especificava el finançament a tres bandes (Estat, Diputació i Ajuntament)- va ésser l'única de tot l'Estat espanyol que va perdurar fins a l'any 1899, quan es va crear l'escola de Bilbao. Així, l'any 1860 desaparegueren les escoles industrials de Gijón i de Vergara, l'any 1865 la de València, la de Sevilla l'any 1866, i finalment l'any 1867 el Reial Institut Industrial de Madrid.

L'any 1868 es produí un canvi substancial en la política educativa, ja que el RD del 21 de octubre declarà que l'ensenyament seria lliure en tots els seus graus i classes, la qual cosa autoritzava la fundació de centres d'ensenyament arreu de la geografia espanyola. L'any següent un altre RD complementà l'anterior, autoritzant les diputacions i els ajuntaments a crear tota classe d'establiments d'ensenyament. Un d'aquests centres fou el Centre Teòric i Pràctic d'Arts i Oficis de Vilanova, que va ser obert a l'ensenyament el 2 de gener de 1881, amb un programa molt ambiciós. Les especialitats eren d'arts mecàniques, arts químiques i arts aplicades. A més, també hi havia

ensenyaments de llengües, màquines de vapor i locomotores, teixits... Aquest centre seria model per a la reforma que tindria lloc l'any 1886 a les Escoles d' Arts i Oficis.

La falta d'un ensenyament per a obrers qualificats dins la indústria afavorí que, a partir de les escoles d'arts i Oficis subalternes del Real Instituto Industrial de Madrid, i mitjançant el Decret- Llei del 5 de març de 1871, nasqués l'Escuela de Artes y Oficios, amb una clara finalitat de formar l'obrer i l'artesà. L'any 1886 aquesta Escola adoptà el nom de Escuela Central de Artes y Oficios, alhora que el mateix Reial Decret del 6 de novembre estipulà que hi hauria altres escoles, anomenades de Districte, sota el finançament estatal a ciutats com "Alcoi, Almería, Béjar, Gijón, Logroño, Santiago y Vilanova y la Geltrú". A la ciutat de Terrassa, l'any 1886 es va crear també una Escuela de Artes y Oficios, sostinguda per l'Ajuntament i la Diputació.

Val a dir que aquest esdeveniment va ser possible gràcies als suggeriments de la Diputació a l'Ajuntament de la ciutat, però també a la pressió de la Cambra de Comerç i de l'Institut Industrial de la ciutat. En un principi aquesta escola es va instal·lar a l'edifici del Real Colegio Tarrasense i el mateix director del Real Colegio en fou nomenat director, alhora que el professorat impartia classe als dos centres.

Aquest fet va permetre a l'Escola Industrial de Barcelona, que des de l'any 1868 oferia classes nocturnes gratuïtes per als obrers, constituir l'Escuela Libre Provincial de Artes y Oficios de Barcelona (1873), agregada a l'Escola Industrial i sostinguda per l'Ajuntament de la ciutat, entitat que l'any 1913 es convertí en l'Escola del Treball. En aquest centre de Terrassa es donaven tres tipus diferents d'ensenyament: un per a operaris, de dos cursos, un per a capatassos o caps de taller, de dos cursos també, i cursos especials de teixits i tintoreria.

Finalment, l'any 1895, amb la finalitat d'harmonitzar les diferents disposicions sobre els ensenyaments tècnics i industrials aparegudes durant els anys 1887, 1890 i 1894, s'aprova el RD del 19 d'agost que conservà l'ensenyament general de les Escuelas de Artes y Oficios, alhora que restablí també els ensenyaments professionals de maquinistes, perits mecanicoelectricistes i perits artisticoindustrials.

L'any 1900 el RD de 4 de gener establí que totes les escoles d'arts i oficis s'anomenessin *Escuelas de Artes e Industrias* i es regissin pel Reglament de la Escuela Central de Artes y Oficios. A més, els ensenyaments es dividirien en dues seccions: l'artística i la tècnica. A Madrid sols hi hauria una escola superior, amb el programa complet de les dues seccions: tècnica i artística. A Barcelona tan sols la tècnica elemental i l'artística superior. A totes les escoles de Districte només hi hauria l'ensenyament elemental, però amb la possibilitat que s'establís el superior a instàncies de l'Ajuntament o Diputació, malgrat no ésser capital de província.

L'any 1901 torna a haver-hi un altre canvi arran de la reforma educativa anomenada Organización de los Institutos generales y técnicos, RD 17 d'agost que, a més, promulga el naixement del ministeri "de Instrucción Publica y Bellas Artes", nascut del desdoblament del Ministeri de Foment. Reforma coneguda amb el nom de Romanones. Aquesta preveia que per accedir als estudis elementals industrials fos necessari un examen d'ingrés i tres cursos, obtenint-se el títol de "Práctico Industrial", que servia per ingressar a les escoles superiors industrials, creant-se per això noves escoles a Madrid, Alcoi, Béjar, Gijón, Las Palmas, Terrassa, Vigo i Vilanova i La Geltrú. El pla d'estudis establia tres cursos i, superats aquest, un examen de revàlida per tenir el títol de perit industrial en les especialitats ja cursades: mecànica, elèctrica, metal·lúrgica o química.

LA INAGURACIÓ DE L'ESCOLA SUPERIOR INDUSTRIAL DE TERRASSA³³

Amb tots aquests canvis en els programes, el dia 2 de febrer de 1902 s'inauguren les activitats docents a la nova Escuela Superior de Industrias de Terrassa, establint-se en aquesta tres especialitats: la mecànica, la química y la manufacturera. La preparació per entrar a aquesta Escola Superior es podia fer a través de la l'Escola d'Artes y Oficios de Terrassa, sostinguda per la Diputació Provincial. L'Escola Superior d'Indústries tenia una Junta de Patronat, de la qual formava part el president del Foment del Treball Nacional, càrrec ocupat sempre per una personalitat de caire polític. El primer pla d'ensenyament de l'escola havia estat proposat pel seu segon director, D. Pedro Vacarisas.

L'Escola Superior d'Indústries de Terrassa, de manera excepcional, RO del 17 de setembre de 1904, fou autoritzada per impartir les classes d'enginyeria tèxtil, havent de fer dos cursos, a partir del títol de perit manufacturer, per obtenir el títol superior. D'aquesta manera, a banda dels perits, l'escola tenia l'especialitat d'enginyer superior d'indústries tèxtils.

Inicialment, l'escola estava al carrer Topete núm. 4 i 3, però al mes de juliol de 1904 es va traslladar a la seva ubicació actual al carrer Colom núm. 1, on es va inaugurar l'edifici central, d'estil modernista català, obra de l'arquitecte Lluís Muncunill i Parellada.

Malauradament, aquest pla d'estudis va tornar a reformar-se l'any 1906, RD 23 de setembre, naixent el títol de perit mecanicoelectricista, per fusió, i el de perit químic industrial. Segueix existint el títol de pràctic industrial, que s'aconseguia després de cursar els tres anys. Aquesta reforma es va derogar l'any 1907, en establir-se que a les escoles d'indústries els ensenyaments titulats serien els de perit mecanicoelectricista i de perit químic industrial. Les diferents escoles havien de demanar les ampliacions d'estudis per tal que el Ministeri aprovés les partides pressupostàries corresponents.

L'any 1910 les escoles elementals passen a anomenar-se "Escuelas de Artes y Oficios" i les superiors "Escuelas Industriales". El 1915 tornen a anomenar-se "Escuelas de Artes e Industrias".

L'ENSENYAMENT DE L'ELECTROQUÍMICA A LES ESCOLES

La importància de l'electroquímica en les seves aplicacions industrials va fer que fossin principalment les escoles superiors d'indústries les que iniciessin l'evolució metodològica de la seva ensenyança pràctica. L'ensenyament de l'electroquímica com a nova disciplina científica no va tenir cabuda en els programes formatius superiors fins a la creació per RD de les Escoles Industrials l'any 1901. Tanmateix, val a dir que l'ensenyament de l'electroquímica com a tal va començar, com en molts altres països, lligada a la física. A finals del segle XIX alguns catedràtics en els seus manuals de física i química, en el capítol de l'electricitat, diferenciaven en un apartat específic l'*electroquímica* per explicar la descomposició dels òxids minerals i la galvanoplàstia, com en el cas del *Manual de física y química*, 8º ed., publicat l'any 1875 pels professors D. Manuel Rio y D. Mariano Santisteban. Manual que es va fer servir en les escoles secundàries, i fins i tot en els primers cursos d'Universitat, fins al curs 1888-89.³⁴

A la llicenciatura en ciències químiques, però, no fou fins a l'any 1922 que es va crear l'assignatura d'electroquímica.³⁵

Les aplicacions pràctiques de l'electroquímica eren ja una realitat econòmica en diverses fàbriques arreu del món, cosa que permetia una producció industrial rendible per a les empreses. A Espanya, en concret l'any 1897, la Societat Electro Química es va instal·lar a Flix (Tarragona), dedicada a la fabricació de sosa càustica, clor i altres productes derivats. A Astúries (Alboño) l'any 1905 funcionava la Compañía General de Productos Químicos, que obtenia sosa càustica per electròlisi del clorur sòdic, que procedia de Portugal. També existia (1901) la Sociedad Electroquímica Española de Besaya, pertanyent a la Societat Thomson-Houston Ibérica, i finalment es va instal·lar l'empresa belga Solvay a Torrelavega, on va realitzar les primeres produccions l'any 1908.³⁶

Diversos estudis sobre l'evolució històrica de l'ensenyament de l'electroquímica fan referència a alguns professors que en van ser els capdavaners a Espanya. És el cas del Dr. Antonio Rius Miró (Reus 1890-Madrid 1973), que accedí a la plaça de professor a l'Escola Industrial de Béjar, 1913, i a Santander el 1914, i que es dedica tota la vida a aquesta especialitat, o els doctors Carlos del Fresno i Pérez del Villar, de la Universitat d'Oviedo, que el 1922 van introduir aquesta especialitat en les seves càtedres gràcies als canvis de pla en els estudis de químiques.³⁷

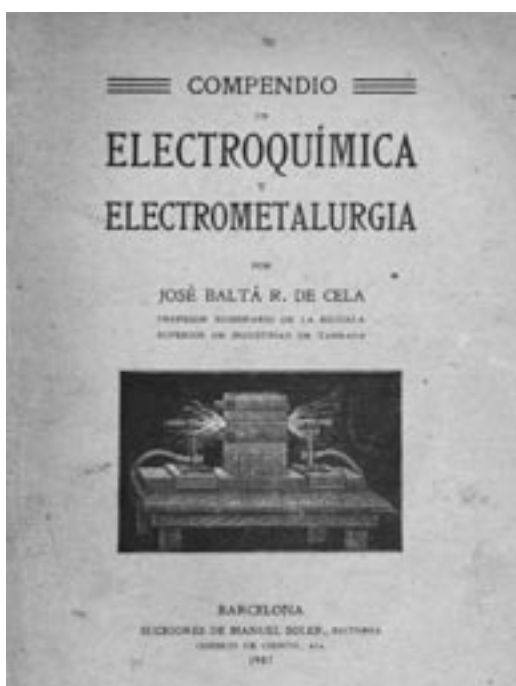
EL DR. BALTÀ DE CELA, DIRECTOR I PROFESSOR DE L'ESCOLA SUPERIOR INDUSTRIAL DE TERRASSA

Com ja hem esmentat, el Dr. Baltà de Cella començà la seva tasca docent, amb el grau de catedràtic, a l'Escola Superior d'Indústries de Terrassa durant el curs 1904-1905. En aquest primer curs impartí les classes d'anàlisis químiques als enginyers d'indústries tèxtils. L'any 1906 participà en l'elaboració del pla d'estudis,³⁸ juntament amb altres professors, per ampliar els àmbits de l'especialitat d'electricistes. Sorprenentment, el curs curs 1908-1909, és a dir, al cap de quatre anys de la seva arribada, ja el trobem com a director de l'Escola (RO de 31 d'octubre de 1908). Tanmateix, no fou fins a l'any 1910 que fou confirmat com a professor de termini, alhora que com a professor titular ho va ser el 19 d'octubre del mateix any, ocupant-se de les assignatures d'anàlisis químiques, electroquímica y química general.³⁹

Val a dir que el Dr. Baltà des d'un principi es va agafar la feina de professor i després de director amb dedicació "full time". Era un home que ho va donar tot per l'escola i pels seus alumnes. De mica en mica ho anirem descobrint.

Hem de suposar que els primers cursos el Dr. Baltà de Cella va prendre la mida al programa acadèmic, alhora que a la nova situació. Cal destacar que la seva activitat durant aquests primers anys, lligat encara a *La fotografía práctica*, va reduir-se. Ell mateix explica en aquesta revista que ha de contractar un ajudant, era l'any 1906, per poder tirar endavant la redacció. A banda d'esmentar que en el mateix 1907 es va editar un suplement a *La fotografía práctica* que s'anomenà *Mundo fotográfico*. No hem trobat cap fet destacable durant aquest període de temps.⁴⁰

Tanmateix, l'any 1907 publica el text *Compendio de electroquímica y electrometalurgia*, text que molt possiblement va preparar durant els anys anteriors i que va tenir un gran ressò en l'àmbit científic de les escoles industrials i de la química, ja que era el primer text d'aquesta temàtica que es publicava a Espanya. Allí s'explicaven les últimes novetats tècniques i industrials. Fins i tot a *La vanguardia*, en l'edició de l'1 d'abril de 1907, en va aparèixer una nota bibliogràfica del professor Tomás Escriche. L'aparició del llibre marcarà un punt i a part en el desenvolupament d'aquesta disciplina. Va caldre fer-ne una segona edició "notablemente aumentada y reformada" l'any 1915, sota el títol *Compendio de electroquímica*, on especifica que en aquesta ocasió divideix

Portada de l'edició de Baltà.

l'obra en quatre parts, però hem pogut observar en les edicions consultades que es publicà sols la primera part, la qual cosa ens fa pensar que hi devien haver problemes editorials per a la seva finalització. L'any 1927 es publica una actualització del seu *Compendio de electroquímica* amb el títol *Elementos de electroquímica general*, que reproduïx el temari que s'explica en els cursos acadèmics de Terrassa en aquells moment, tal com esmenta el mateix Dr. Baltà de Cela en el pròleg.

En l'acte inaugural del curs 1907-1908 –l'acte d'inauguració del curs acadèmic era un fet tradicional en aquesta escola, acte ple de pompa que aplegava gran quantitat de personalitats del món acadèmic i polític de Barcelona, alhora que de caire local, i que sempre era tema periodístic en els mitjans de comunicació locals–, pronuncià el discurs inaugural sobre, no podia ser d'altra manera, “La fotografía en la enseñanza industrial”⁴¹. Allí, a banda de fer una llarga descripció de la importància de la fotografia per a la indústria, suggereix “la conveniencia

de algún ensayo en las recientes Escuelas Superiores de Industrias, creándose algunas cátedras de fotografía”, tal com ja es feia a Alemanya, Suïssa o Àustria.

L'any 1908, després d'ésser nomenat director de l'escola, pren la decisió de vendre la capçalera de la revista *La fotografía práctica*, molt possiblement a causa de tenir noves responsabilitats, per altra banda prou complicades i en les quals no havia pensat quan va aterrar a Terrassa. L'Escola Superior d'Indústries de Terrassa comptava amb certs components, inherents a la seva constitució des d'un principi, de caire polític local i que la feien certament diferent a les altres. D'altra banda, al territori de Barcelona hi havia tensions d'interessos territorials –Barcelona capital amb Terrassa/ Sabadell–, en absolut menyspreables en relació amb els pressupostos de la Diputació. El projecte de la Universitat Industrial de Barcelona, podem dir que depenia dels afers de la Mancomunitat – Diputació de Barcelona; l'Escola Superior d'Enginyers de Barcelona era un tema que depenia més del Govern central, que no era objecte de preferència de la Mancomunitat, malgrat que la seva situació era sovint qüestionada, i l'Escola Superior d'Indústries de Vilanova no tenia unes connotacions industrials i socials tan arrelades com la de Terrassa.

Aquestes particularitats de l'Escola Superior d'Indústries de Terrassa venien donades sobretot per la presència d'Alfons Sala i Argemí,⁴² que hi ostentava el càrrec de comissari reial. A banda d'això, era membre i president de la Cambra de Comerç de Terrassa des de l'any 1886; president del Patronat Local de Formació Professional, del 1904 fins a l'any 1931 que presentà la renúncia. Era considerat no sols l'impulsor de la seva creació, sinó el seu protector polític a Madrid. En tots els afers que afectaven, d'una o altra manera, el reconeixement, social de les titulacions o qualsevol canvi que limités l'estatus acadèmic de l'escola, hi intervenia directament als més alts nivells. Aquest personatge, d'una llarga i experimentada vida política, va ser senador vitalici del 1910 fins el 1922. Era un home de caràcter fort, la qual cosa hem de suposar que en més d'una ocasió va posar en dificultats el nostre Dr. Baltà de Cela. A més, políticament era conservador, centralista,

monàrquic, no catalanista i defensor aferriat del poder local. La seva figura ha estat molt controvertida, ja que va ésser nomenat president de la Mancomunitat de Catalunya durant el Directori a l'època del seu desmantellament. Malgrat tot, va ésser un personatge que sempre va donar la cara per l'Escola quan les coses anaven maldades a Madrid, com explicarem més endavant. Malgrat tot el que diem, creiem que varen fer un tàndem prou bo, politicoadministratiu i tècnic, però sempre conservant les distàncies i des del fet de que el Dr. Baltà de Cella no era fill de la ciutat.

Com a director, el Dr. Baltà de Cella no només havia d'ocupar-se pròpiament de la direcció del centre. També s'ocupava de la recepció de les autoritats, de representar l'Escola en actes públics i de representar en ocasions altres personalitats de la Universitat o de la Diputació en actes públics de caire religiós a la ciutat de Terrassa, o de caire institucional a Barcelona. Participà com a jurat en els tribunals d'oposicions, va defensar l'Escola davant el Govern Central dels canvis que d'una o altra manera podien perjudicar les titulacions que donava, i fins i tot la mateixa supervivència de l'Escola. Es va encarregar de sensibilitzar els governants sobre la seva conveniència, i de cercar i defensar nous recursos per millorar i engrandir les instal·lacions i laboratoris a nivell local, de la Diputació, o bé a nivell del Ministeri corresponent. Durant la seva direcció, cal recordar que l'Escola va veure ampliar les seves instal·lacions amb la sala Platí, la part nord de l'edifici per a les aules i màquines de l'electricitat, i l'acabament global de l'edifici central.⁴³

A tall d'exemple, a banda dels tradicionals actes anuals 1908-1929 d'inauguració del curs acadèmic, com a director l'any 1909 participà en la inauguració de la Biblioteca Popular de Terrassa; va atendre la visita a l'Escola del capità general de Catalunya, general Valerià Weyler (1910), la del ministre d'Instrucció Pública (1912); va ser a Vilafranca amb motiu de la inauguració del monument a Milà i Fontanals (1912) i visità Vilafranca del Penedès amb tot el claustre de professors de l'Escola Industrial el 1913; pronuncià un discurs a Terrassa amb motiu de la inauguració de l'estàtua de Bartomeu Amat (1913); va estar en la recepció al ministre d'Instrucció Pública y Bellas Artes (1915); va ser present en la recepció del nou capità general i d'altres autoritats de la ciutat de Barcelona (1915); participà a Madrid en les reunions del Ministeri d'Instrucció Pública (1910, 1917...) per tal d'anular els canvis que volien imposar en els ensenyaments tècnics; s'enfrontà a la vaga d'estudiants de les escoles industrials de tot Espanya per demanar millores en les titulacions dels peritatges (1918); participà en les comissions per a la modificació dels ensenyaments a les escoles industrials arran del cop d'estat de Miguel Primo de Rivera, per tal de defensar les atribucions dels perits abans i després de la promulgació de l'anomenat Estatuto de Enseñanza Industrial (1924, 1925, 1926); pronuncià una conferència a l'Escola, a petició del Ministeri, sobre la tècnica aeronàutica amb motiu de la celebració del viatge de l'avió Plus Ultra entre Espanya i Argentina (1926); assistí a les reunions amb el Ministre de Treball per debatre el conflictiu Estatuto de Formación Técnica Industrial (1928); va ser nomenat membre del Comitè científic en el IX Congreso de Química Industrial, i durant la seva direcció va aparèixer la revista *Trabajo* com a portaveu mensual de l'Escola (1929).⁴⁴

Com a professor, com ja hem esmentat, fou un home que es va implicar en les activitats de l'alumnat durant el curs acadèmic; nombroses son les excursions d'estudis que realitzà –a Flix, a Torrelavega...–, acompanyant els seus alumnes a veure instal·lacions industrials, sortides que han quedat reflectides a les cròniques de la premsa local. Alhora que mitjançant la seva tasca autoformativa, a través dels viatges d'estudis, o divulgadora –val a dir que va tenir sempre la ploma lleugera– mitjançant els diversos llibres tècnics publicats, així va intentar que el programa acadèmic contemplés les darreres novetats tècniques de la química industrial.

L'any 1909 viatjà, pensionat pel Govern Central, a visitar diverses indústries electroquímiques d'Alemanya (Badische Sodafabrik), per conèixer el procés industrial d'obtenció de la sosa i el clor electrolític, i a Noruega (Nottoden) per tal d'estudiar l'obtenció industrial de l'àcid nítric a partir de l'aire atmosfèric. L'any 1923 va anar a l'Institut Químic de Grenoble a l'exposició de química que celebrava la Universitat de Stasbourg, per després aprofitar per visitar les escoles tècniques de París; el 1927 va anar també de viatge d'estudis a França, Bèlgica i Holanda.

Pel que fa als llibres tècnics que va publicar, per tal que els alumnes poguessin seguir millor els programes d'ensenyament, l'any 1912, dins la col·lecció Biblioteca tecnològica, va veure la llum el seu manual sobre *Análisis y ensayos químico-industriales*, amb la finalitat que servís tant als tècnics industrials com a químics, per garantir la qualitat de les primeres matèries. L'any 1921 publicà una segona edició revisada i actualitzada del mateix text. Un any després, veu la llum el *Tratado elemental de química aplicada a la industria y a las artes*, essent un text base de química per als estudiants d'indústries; aquest tractat s'anunciava editat en quatre fascicles –*Prolegómenos de química general, Metaloides y derivados, Metales y sus compuestos i Combinaciones del carbono (química orgánica)*–. Lamentablement, d'aquest text solament hem pogut trobar i fullejar el primer volum, la qual cosa ens fa pensar que per alguna raó solament es va publicar aquest. L'any 1929 publicà el *Prontuario de química elemental aplicada a la industria y a las artes*, edició similar a la publicació de l'any 1922 però actualitzada i reduïda en no tractar la química orgànica. Ja finalment el 1932-1933 publicà el *Prontuario de química usual moderna* en tres volums: *Química general, Química inorgánica i Química orgánica*.

Tot i els nombrosos actes socials i institucionals als quals estava obligat pel seu càrrec, també trobem que el Dr. Baltà de Cella participa en molts altres actes públics en els quals es devia demanar la seva participació. Així, el trobem com a president de la secció de fotografia del Centre Excursionista de Catalunya, alhora com a jurat en algun concurs celebrat per la mateixa entitat (1911); en el Comitè d'Honor d'un Congrés Esperantista (1912); com a president del jurat del Concurso Fotográfico del Centro Excursionista, de Terrassa, on coincidí amb Modest Urgell (1912); al Centre Excursionista del Bages, on pronuncià una conferència sobre meteorologia proposant la creació d'estacions meteorològiques en els pobles més petits (1912); en els actes celebrats al Centre Agrícola del Penedès amb motiu de l'homenatge al Sr. Raventós, de Torrelles de Foix (1914); pronunciant una conferència en una reunió convocada per l'Associació de la Premsa sobre l'origen i derivacions del carbó a Terrassa (1922); a la Festa de l'Arbre (1929)...⁴⁵

L'any 1921 li fou concedida, durant els actes d'inauguració del curs 1921-1922, la insígnia de Comendador de la Orden Civil Alfonso XII com a mèrit pels seus serveis a l'ensenyament.

Des de la vessant política, només participà l'any 1926 en les llistes a Diputat provincial pel terme municipal de Vilafranca i, a causa de la mort sobtada d'un membre de la llista, el Sr. Rovira, va quedar una vacant i li va correspondre la substitució, càrrec que li va comportar ésser nomenat regidor d'ensenyament a l'Ajuntament de Terrassa per part de la Comissió d'Instrucció Pública.⁴⁶

LA SUPERVIVÈNCIA DE L'ESCOLA. UNA LLUITA A ENFRONTAR DES DE L'INICI DE LA SEVA DIRECCIÓ⁴⁷

A les conclusions a què arriba l'estudi *El Gasto Público en formación Profesional industrial en España (1857-1935)*, deixa clar que “las decisiones de gasto fueron tomadas más en función de las conexiones e intereses territoriales de los gobernantes que de los criterios de fomento econó-

mico”, ja que l'Estat va invertir de manera molt centralista les inversions i desproporcionadament envers les demandes reals del teixit industrial del país. A més, també deixa clar que “las administraciones provinciales y locales corrigieron muy sustancialmente la financiación estatal... Ello se debió en mucho a Barcelona”. La qual cosa implica que, òbviament, davant un eix Mancomunitat - Diputació partidari de determinats projectes de fer país i centralistes a nivell català, els ens locals que mantenien projectes paral·lels havien de realitzar quantioses inversions a la vegada que els calia fer servir tots els recursos polítics a seu abast per tirar endavant.

De les dades que recull l'esmentat estudi resulta evident el gran esforç econòmic que va fer l'Ajuntament de Terrassa per tirar endavant el projecte de l'Escola, ja que en l'any 1900 va invertir més diners en els afers de l'educació professional i industrial que l'Ajuntament de Barcelona. El 1905 va ésser la segona ciutat a Espanya, després de Barcelona, a tenir el pressupost més elevat en aquest tipus d'ensenyament. En els anys posteriors, fins a arribar al 1930, sempre va ser la quarta o tercera ciutat que invertia més diners en aquest tipus d'estudis.

Dit això, entendrem el gran ressò que tenia el tema a nivell polític local i la gran sensibilitat social a nivell de la ciutadania, no sols davant algun rumor o notícia, encara que fos sense confirmar, o sobre la possibilitat de reduir els pressupostos del Ministeri o desviar part del pressupost, que volia dir perdre titulacions o no obtenir-ne de noves i perdre pes territorial.

El primer problema d'aquests tipus que va haver d'afrontar el Dr. Baltà de Cella com a flamant nou director es va produir arran de la signatura de la reforma dels ensenyaments tècnics professionals, al mes de juny de 1910. Immediatament, com s'esmenta en el llibre *L'Escola d'Enginyers de Terrassa. Cent anys d'història*: “El director Josep Baltà, i el comissari regi Alfons Sala, van convocar totes les escoles industrials similars de l'Estat a una reunió a Madrid.” El resultat va ésser l'obtenció de promeses de la derogació del reial decret. Finalment, es varen publicar dos reial decrets on quedava clar que l'ensenyament tècnic es dividia en artístic i industrial, en els seus dos primers graus, alhora que dividia les escoles en escoles d'arts i oficis i escoles industrials.

L'altra gran amenaça per a l'Escola Superior d'Indústries de Terrassa va ser el projecte de la Universitat Industrial de Barcelona, amb el perill de centralització que això comportava. L'Escola Industrial de Barcelona es trobava a l'edifici de la Universitat literària i en unes condicions molt precàries. Enfront d'aquest perill, les forces vives de Terrassa es van mobilitzar, demanant en aquest cas la col·laboració de l'Escola de Vilanova. En aquesta ocasió també hi participà el Dr. Baltà de Cella, arribant a l'acord, refrendat pel RD del 19 de desembre de 1911, que l'Escola de Terrassa seguiria tenint les especialitats de mecànics, electricistes, químics i manufacturadors. A banda de la formació dels enginyers tèxtils, la formació de peritatges seguiria essent la base per ingressar a l'Escola Industrial de Barcelona.

UN PROFESSOR QUE ENSENYA RECERCA APLICADA A LA INDÚSTRIA: EL CUPRIOL

Com ja s'ha esmentat al principi, una de les passions del Dr. Baltà de Cella era l'agricultura, tenia a casa seva una excepcional biblioteca sobre aquest tema, sobretot d'obres de viticultura i de vi. Moltes d'aquestes obres estan signades de la mà de l'autor i dedicades al Dr. Baltà de Cella.

A principis de segle una de les malalties que més maldecaps portava als viticultors era el mildiu, i es publicaren diferents llibrets sobre com lluitar-hi. La crisi de primeres matèries a causa de l'esclat de la I Guerra Mundial –que portà a casa nostra les anomenades vagues per devastament

d'articles de primera necessitat– feia que s'encarís la utilització del sulfat de coure de procedència eminentment anglesa.

El mateix Dr. Baltà de Cela reconeixia que la idea de poder obtenir un producte primari via electroquímica el va esperonar a realitzar experimentacions en aquest camí. Es per això que utilitza els laboratoris de l'Escola Industrial de Terrassa per experimentar i aconseguir la matèria primera per posteriorment produir les sals cúpriques. L'èxit el va acompanyar i va obtenir un producte, que va anomenar *cupriol*, denominació que venia del nom *cuprielectrol*. Aquesta matèria primera, obtinguda a partir d'objectes residuals rics en coure, la podrien fer servir els comercials per obtenir solucions (amb un àcid i algun sòlid amb característiques mullants i adherents) com a anticriptogàmic.

La troballa era prou interessant per al sector vitícol i va tenir ampli ressò a la premsa diària –*La Vanguardia*, “Cuestión palpitante. Los compuestos cúpricos en Viticultura”, 4 de març de 1916; *El Pla del Bages*, 4 de març de 1916; *La Comarca del Vallès*, 30 d'abril de 1916; revista *Ibérica*, vol V, tom I, núm. 116, 18 de març de 1916; *Boletín de agricultura técnica y económica*, tom 10, 1916; *El progreso agrícola y pecuario*, de Madrid, 30 d'abril de 1916–... El Dr. Baltà de Cela va pronunciar també alguna conferència sobre el tema. El producte es va començar a produir i comercialitzar, sota patent de la seva propietat, aquell mateix any 1916, per la Sociedad Anónima Cupriol, que comptava amb un capital social de 500.000 pessetes, sota els auspicis de la Diputació foral de Navarra, a la població de Tudela.⁴⁸

L'any següent publicà sobre l'esmentat Cupriol un article als “Anales de la Sociedad Española de Física y Química”, “*El Cupriol (Sulfato de Cobre)*” on comunicava de manera oficial a la comunitat científica la metodologia seguida. També va publicar una nota a la revista de l’“Asociación Española para el progreso de las Ciencias”. Anys més tard va vendre la patent amb la finalitat de poder automatitzar la verema a la seva finca de Font-rubí.

LA DICTADURA. COMPROMISOS POLITICS. CANVIS I DIMISSIÓ⁴⁹

A causa que la situació política existent, producte d'una fragmentació política, a banda de la conflictivitat social, del desastre militar al Marroc, del terrorisme patronal enfrontat a una espècie de guerra de guerrilles per banda dels anarquistes..., el capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, el 13 de setembre de 1923, va provocar un cop d'Estat militar. Tanmateix, cal dir que aquest tenia d'antuvi el vistiplau del Rei Alfons XIII, de la mateixa Mancomunitat i del sector industrial català, de la Lliga Regionalista, dels partits monàrquics catalans (entre ells la Unión Monárquica Nacional, creat l'any 1919 per Alfons Sala i Argelí) i molts altres estaments de Barcelona. Per tot això, no és d'estranyar que provoqués tan sols la indiferència de la ciutadania en general.

Tanmateix, si en un principi tothom pensava que la dictadura respectaria l'ideari regionalista, la veritat és que va ser tot el contrari. Immediatament, el directori va suspendre els drets de la ciutadania, prohibí els partits polítics, destituí els alcaldes i diputats elegits i els substituï per d'altres fidels al seu nou ideari, s'imposà el castellà en les corporacions públiques i a l'ensenyament en general, i l'any 1924 es van dissoldre les diputacions. Finalment, l'1 de juliol de 1925 es va dissoldre la Mancomunitat. Òbviament, la situació política i l'opinió social davant el directori primoriverista passà de l'esperança al rebuig.

El deteriorament de les relacions institucionals amb el directori portà al fet que el 18 de gener de 1924 el president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch (1867-1956),⁵⁰ presentés la seva dimissió. El general Losada el va substituir de manera interina fins al 30 de gener de 1924 que fou nomenat per al càrrec Alfons Sala i Argemí. Tot i això, malgrat la seva militància política, ben segur que va tenir les seves discrepàncies amb el directori en l'aplicació de l'Estatut provincial que preveia la liquidació de la mateixa Mancomunitat. Alexandre Galí, en la seva obra *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya*, 1900-1936, indica textualment que “nosaltres considerem real” la indignació que tenia. La qual cosa va comportar la seva dimissió del càrrec el 22 d'abril de 1925.

Si bé en un principi les actuacions del directori no van topa directament amb els interessos de l'Escola Industrial de Terrassa, cosa que sí que va passar amb les diferents escoles de la Universitat Industrial de Barcelona que depenien de la Mancomunitat. Tanmateix, un dels projectes del directori era el de reformar la formació professional a la vegada que volia reduir els centres de formació superior, i llavors sí que topava directament amb els interessos de l'Escola Industrial de Terrassa. Les Comissions de treball que es van celebrar a Madrid amb aquesta finalitat van portar el Dr. Baltà de Cela a la capital els mesos de març i abril. L'esperada reforma es produeix el 31 d'octubre de 1924 amb la publicació del RD de l'Estatuto de Enseñanza Industrial. A partir d'aquest moment l'ensenyament passà a dependre del Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria, però les Escoles d'enginyers industrials ho van fer del Ministerio de Economía Nacional. A més, l'ensenyament industrial quedà dividit en quatre grups ben definits:

1. Ensenyament obrer a les Escoles Elementals del Treball.
2. Ensenyament professional a les Escoles Industrials per formar pèrits industrials.
3. Ensenyament facultatiu a les Escoles d'Enginyers Industrials de Barcelona, Bilbao i Madrid.
4. Institucions d'investigació i ampliació d'estudis.

A banda, estipulava certes limitacions professionals als perits respecte al enginyers industrials; que els batxillers es podien fer perits en quatre cursos, els mestres obrers en tres, que els alumnes que venien de les Escoles Elementals de Treball es podien formar en sis cursos i, a més, que per obtenir el títol calia fer un exercici de revàlida i treballar durant dotze mesos en una fàbrica sota la supervisió de l'Escola.

De fet, els canvis respecte al pla d'estudis existent fins aleshores quasi eren inexistents, excepte en l'augment d'un curs, el preparatori. A banda d'ésser un decret uniformitzador i reglamentista, clarificava que els ajuntaments i diputacions havien de fer-se càrrec dels ensenyaments elementals o Escoles de Treball.

Tanmateix, la desconfiança seguia viva, ja que durant la visita que realitzà el 9 de novembre a l'Escola el subsecretari del Ministeri corresponent, Sr. Eduardo Aunós, amb la participació de la majoria d'autoritats de Barcelona i de la Universitat, va queda reflectida aquesta desconfiança en el discurs que va pronunciar Alfons Sala i Argemí, deixant clar que la ciutat de Terrassa es posaria en contra de qualsevol decisió que fes perillar la viabilitat de l'Escola, alhora que el projecte de l'Escola de Terrassa en absolut havia de competir amb les altres escoles de Catalunya i, en concret, no havia de fer-ho amb les de la Mancomunitat. Sembla que les paraules del subsecretari van apaivagar els rumors que corrien. Tanmateix, calia esperar la publicació del reglament.

L'any 1925 el Dr. Baltà de Cella tornà a anar al Ministeri de Madrid per indagar la situació de primera mà. Finalment, el 10 d'octubre s'aprovà el tan esperat reglament. Aquest va fer que l'Escola de Vilanova i també altres perdessin la facultat d'emetre títols de peritatge a partir del curs 1926-1927, a la vegada que establia que l'Escola de Terrassa depenia de la Junta regional de Barcelona i que aquesta podria determinar la creació d'altres escoles si ho creia oportú, a banda d'altres canvis a nivell d'assignatures, edat d'entrada als estudis, durada, titulació... Tanmateix, no es fa esperar la resposta per part de la direcció de l'Escola Industrial de Terrassa i el Dr. Baltà de Cella, juntament amb el comissari regi, cursen la dimissió dels seus càrrecs com a mostra de disconformitat amb l'esmentat reglament.

Sigui com sigui, i malgrat la pressió realitzada per l'Escola de Terrassa –l'any 1926 el Dr. Baltà de Cella, juntament amb Alfons Sala Argemí i l'alcalde de Terrassa van anar a Madrid per entrevistar-se amb el Ministre per poder introduir canvis legals que asseguressin la supervivència i la independència de l'Escola-, finalment al mes de març de 1928 apareix l'Estatuto de Formación Técnica Industrial. Al llarg dels mesos de juliol i setembre el Dr. Baltà de Cella viatja de nou a Madrid per entrevistar-se amb els ministres de Treball i d'Instrucció Pública. El 23 d'octubre del mateix any es publica el text refós de totes les novetats produïdes al llarg d'aquests anys.

A partir d'aquell moment totes les escoles, fossin del tipus que fossin, havien d'estar regides per una Carta Fundacional, expedida pel Ministeri de Treball, Comerç i Indústria, a proposta del Patronat Local de Formació Tècnica Industrial, previ informe de la Junta Central de Formació Tècnica Industrial. Amb això quedava completament acotada la distribució del treball, la tasca dels professors i estudiants, l'organització tècnica i pedagògica dels estudis, el procediment de nomenament de professors... És a dir, les diferències es van acabar. D'altra banda, les escoles es passen a denominar "Escuelas Superiores de Trabajo" i els títols que imparteixen són els d'"auxiliar industrial" i de "técnico industrial" en substitució del diferents peritatges.

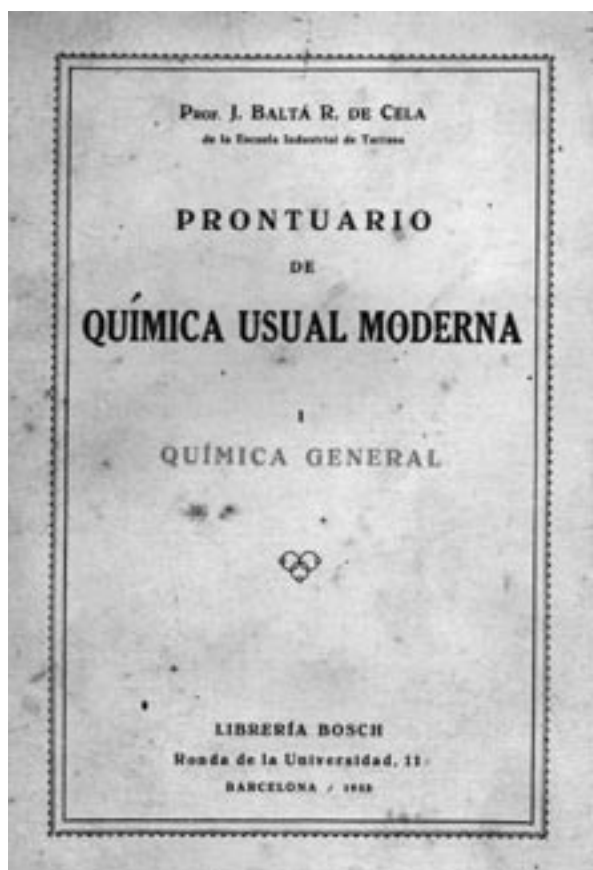
Superades totes aquestes vicissituds, trobem el Dr. Baltà de Cella encara com a director de l'Escola Superior de Treball de Terrassa en diferents actes socials i polítics: recepció de la infanta reial (1928), representació del president de la Diputació en actes oficials (1929), en la sessió fundacional de la Sociedad Española de Física y Química (1929)...⁵¹

RENÚNCIA I JUBILACIÓ

El 28 de gener de 1930 es produeix la dimissió del general Primo de Rivera. Tanmateix, tot i que per la RO del 8 d'agost del mateix any es restableixen els estudis dels antics peritatges, els canvis organitzatius que comportà l'Estatuto de Formación Profesional no van variar. Certament, havia finalitzat una difícil època en la qual les pressions polítiques, les desconfiances, els interessos localistes... havien estat en l'aire de moltes reunions, recepcions... Sens cap mena de dubte els cursos acadèmics 1924-1930 havien estat molt durs.

Al mes de març de 1930 la salut del Dr. Baltà de Cella es va veure greument afectada, havent de demanar un mes de "licencia por enfermedad",⁵² que li va ser concedida "con todo el sueldo".⁵³ Tanmateix, la seva salut havia quedat fortament afectada –creiem que va tenir un infart–, ja que un cop refet va renunciar a la direcció de l'Escola Superior de Treball. Amb data 16 de juny li fou acceptada oficialment la seva dimissió per qüestions de salut.

Fins a la data de la seva jubilació, l'any 1936 -malgrat l'existència aquests anys d'alguns daltabaixos de caire familiar que varen estar compensats per altres alegries⁵⁴- es va dedicar de manera preferent a seguir les classes assignades segons el programa acadèmic, no participant en els afers de l'escola davant els canvis proposats pel Ministeri corresponent de la Segona República. Tanmateix, encara el troben participant en els actes d'obertura de les sessions anuals de la Sociedad Española de Física Química, com a vicepresident, en els locals de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (1932), on presidí la constitució de la Sección de Química Aplicada. Cal destacar, durant aquest període de la seva vida, la publicació del ja esmentat *Prontuario de química usual moderna*, obra que dedicà a Vilafranca del Penedès amb unes paraules que comuniquen tot el seu sentiment cap a la vila, ahora que la possibilitat de no tornar-hi a temps:

Cuna de mis amores donde nací y donde morir quisiera, archivo viviente de mis recuerdos infantiles, preciado relicario de mis progenitores, amada patria mia y de mis hijos, acoge cariñosa esta modesta ofrenda que con el mayor afecto, muy gustoso te dedica, el último de tus nacidos, pero el más entusiasta enamorado de tu gloriosa historia y tradición.

J. B. de C.
30 agosto 1933

Amb data 20 de març de 1936 té lloc administrativament la jubilació oficial del Dr. Baltà de Cella.⁵⁵ Tanmateix, ell demana permís per poder acabar el curs “sin percibir haberes”⁵⁶ al capdavant de la càtedra de química general y electromecànica “hasta terminar los exámenes”. El 30 de maig de 1936 es produeix oficialment a l'Escola Superior de Treball de Terrassa la jubilació del Dr. Baltà de Cella amb un acte acadèmic d'homenatge que reuní tot el claustre de professors i alumnes i on va pronunciar la seva darrera conferència, *La Ciencia, alma directriz y propulsora de la moderna Industria*. Acte que va tenir un important ressò a la premsa de Terrassa.⁵⁷

Acte d'homenatge el 30 de maig de 1936.

La seva mort es va produir en el mes de juny de 1937, de manera fulminant, un cop va assabentar-se de l'assalt, saqueig i expropiació de la seva finca a Font-rubí per anarquistes armats per instal·lar-hi un dipòsit de municions. Una petita esquela a *La Vanguardia*⁵⁸ recordant l'hora dels oficis religiosos a Vilafranca va ésser la darrera notícia que es publicà sobre ell.

BIBLIOGRAFIA DEL DR. J. BALTÀ R. DE CELA

1884

- "La falsificación de los vinos". *El labriego*, núm. 22, 1-3 pàgs.; núm. 23, 1-3 pàgs., i núm. 24, 1-3 pàgs.

1885

- "La falsificación de los vinos". *El labriego*, núm. 1, 1-3 pàgs.; núm. 2, 1-3 pàgs.; núm. 3, 1-3 pàgs.; núm. 4, 1-3 pàgs.; núm. 5, 1-3 pàgs, i núm. 6, 1-3 pàgs.
- "Fabricación del gas del alumbrado". *El labriego*, núm. 9, 1-4 pàgs.
- "De la llama". *El labriego*, núm. 11, 1-3 pàgs.
- "Reconocimiento de las sustancias minerales en la coloración de los dulces". *El labriego*, núm. 12, 1-2 pàgs.
- El Para-Rayos. *El labriego*, núm. 12, 4-5 pàgs.
- "Análisis espectral". *El labriego*, núm. 15, 1-3 pàgs.
- "Enfermedades de los vinos". *El labriego*, núm. 18, 1-3 pàgs.; núm. 19, 1-2 pàgs.
- "Análisis de materias colorantes". *El labriego*, núm. 21, 2-4 pàgs.; núm. 22, 2-3 pàgs., i núm. 23, 1-3 pàgs.
- "Aislamiento de la tierra en el espacio". *El labriego*, núm. 24, 1-3 pàgs.

1886

- "Análisis de materias colorantes". *El labriego*, núm. 1, 2-3 pàgs.; núm. 2, 2-3 pàgs.; n°4, 2-3 pàgs., i núm. 12, 2-3 pàgs.
- "Aprovechamiento de los residuos de la fabricación del gas de alumbrado". *El labriego*, núm. 5, 3-5 pàgs.
- "Fabricación y propiedades del gas del alumbrado". *El labriego*, núm. 10, 1-6 pàgs.
- "La fotografía". *El labriego*, núm. 14, 2-3 pàgs.; núm. 15, 2-3 pàgs.; núm. 17, 2-4 pàgs.; núm. 19, 2-4 pàgs.; núm. 20, 2 p.; núm. 22, 2-3 pàgs., i núm. 23, 2-3 pàgs.
- "Método para aumentar la riqueza alcohólica de los vinos". *El labriego*, núm. 18, 2-3 pàgs.

1887

- "Armonia en la naturaleza". *El labriego*, núm. 21, 2-4 pàgs., i núm. 22, 2-3 pàgs.
- "“Observaciones meteorológicas”". *El labriego*. Començà a publicar-les en el mes de novembre. Les podem trobar en les núm. 22, 23 i 24.

1888

- "“Observaciones meteorológicas”". *El labriego*. Les podem trobar publicades en els n°: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23 i 24. Sempre a la pàg. 1.
- "Lucha contra la filoxera". *El labriego*, núm. 11, 6 pàg.
- "La previsión del tiempo". *El labriego*, núm. 13, 3-4 pàgs.

1889

- "Resumen de las “Observaciones meteorológicas” hechas en la estación de Vilafranca del Panades durante el segundo semestre del año 1888". Vilafranca 1889.

Ref. *Bibliografía de la Meteorología Catalana* per Maria Campmany. Notes d'estudi del Servei Meteorològic de Catalunya. Volum V..... Núm. 68, 14 pàg., 1937.

- "Observaciones meteorológicas". *El labriego*, núm. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 i 24. Sempre a la pàg. 1.

1890

- "Observaciones meteorológicas". *El labriego*, núm. 1, 2, 3, 5, 7, 9, 13, 15, 17, 9 i 23. Sempre a la pàg. 1.
- "Efemérides Astronómicas". *El labriego*, núm. 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, i 22. Sempre a la 1ª pàg.
- "Observaciones efectuadas durante el año 1889 en la Estación Meteorológica de Vilafranca del Panades". Vilafranca, 1890, 28 pàgs. Ref. *Bibliografía de la Meteorología Catalana* per Maria Campmany. Notes d'estudi del Servei Meteorològic de Catalunya. Volum V.....Núm. 68, 14 pàg., 1937.
- "Noticia histórica sobre el vino". *El labriego*, núm. 3, 4-5 pàgs.
- "Aguas Dibi". *El labriego*, núm. 8.
- "Algo sobre la vegetación del trigo". *El labriego*, núm. 22, 4-5 pàgs.

- *Falsificaciones de los vinos, modo de descubrirlas y reconocerlas: recopilación de los últimos procedimientos para conseguir dicho fin*. Vilafranca. Libros de Antonio Comas, 58 pàgs.

1891

- "“Observaciones meteorológicas”". *El labriego*, núm. 1, 2, 3, 5, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21 i 23. Sempre a la pàg. 1.
- "Observaciones efectuadas durante el año 1890 en la Estación meteorológica de Vilafranca del Panades". Vilafranca 1891. 68 pp. Amb un gràfic. Ref. *Bibliografía de la Meteorología Catalana* per Maria Campmany. Notes d'estudi del Servei Meteorològic de Catalunya. Volum V.....Núm. 68, 14 pàg., 1937.
- "Un nuevo fraude en el sulfato de cobre". *El labriego*, núm. 2, 2 pàg.
- "La estación meteorológica de Vilafranca". *El labriego*, núm. 6, 3-6 pàgs.

1892

- "Observaciones meteorológicas". *El labriego*, núm. 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23. Sempre a la pàg. 1.
- "Observatorio Meteorológico de Vilafranca del Panades. Observaciones efectuadas durante el año 1891". Vilafranca, 1892. 60 pp. Ref. *Bibliografía de la Meteorología Catalana* per Maria Campmany. Notes d'estudi del Servei Meteorològic de Catalunya. Volum V.....Núm. 68, 14 pàg., 1937.
- "Origen de la vida en nuestro planeta". *El labriego*, núm. 4, 2-3 pàgs.; núm. 5, 2-3 pàgs., i núm. 6, 2-3 pàgs. Memòria reglamentaria presentada a la Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción, llegida el dia 23 de gener de 1892.

- "El año meteorológico 1891". *El labriego*, núm. 8, 2-4 pàg
 - "El Heliógrafo de Jordán". *La atmósfera*, núm. 3, 25-27 pàgs.
 - *Cuadrante Solar Oliver*. *La atmósfera*, núm. 5, 49-51 pàgs.
 - Edita la revista *La atmósfera*. Des del mes de juny fins el mes de març de 1894.
- 1893**
- "Observaciones meteorológicas". *El labriego*, núm. 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23. Sempre a la pàg. 1.
 - *Publicaciones del Observatorio de Vilafranca del Panades. "Observaciones meteorológicas" efectuadas durante el año 1892*. Vilafranca, 1893, 77 pp. Amb un gràfic. Ref. *Bibliografía de la Meteorología Catalana* per Maria Campmany. Notes d'estudi del Servei Meteorològic de Catalunya. Volum V.....Núm. 68, 14 pàg., 1937.
 - "Contra la Polilla de la vid". *El labriego*, núm. 12, 4-5 pàgs.
 - "Observaciones meteorológicas" del año 1893. *El labriego*, núm. 19, 3-5 pàgs.
 - Edita la revista *La fotografía práctica*. Des del juliol fins el mes de desembre de 1908.
- 1894**
- "Instrucciones para las observaciones meteorológicas que se efectuan en los postes de la red meteorológica del Panades. Observatorio de Vilafranca, 1894", 4 pp. Ref. *Bibliografía de la Meteorología Catalana* per Maria Campmany. Notes d'estudi del Servei Meteorològic de Catalunya. Volum V.....Núm. 68, 14 pàg., 1937.
 - "Noticia histórica del vino". *El labriego*, núm. 5, 2-4 pàgs.
 - "Observaciones meteorológicas durante el año 1893". *Publicaciones del Observatorio de Vilafranca del Panades*. Vilafranca, 1894. 72 pp. Ref. *Bibliografía de la Meteorología Catalana* per Maria Campmany. Notes d'estudi del Servei Meteorològic de Catalunya. Volum V.....Núm. 68, 14 pàg., 1937.
 - "Los anaglifos". *La fotografía práctica*, núm. 14, 113-115 pàgs.
- 1895**
- "La nueva fábrica de gas". *El labriego*, núm. 7, 4-5 pàgs.
 - "Importantes observaciones sobre abonos". *El labriego*, núm. 21, 2-4 pàgs.
 - "La elaboración del aceite", *El labriego*, núm. 24, 2-4 pàgs.
- 1896**
- ¿La filoxera vencida?. *El labriego*, núm. 501, 132-133 pàgs.
 - "Fórmulas de abonos para la viña". *El labriego*, núm. 502, 145-148 pàgs.
 - Los abonos químicos, complementarios del estiércol de cuadra. *El labriego*, núm. 503, 161-164 pàgs.
- 1897**
- "Los híbridos franco americanos y americano-americanos y su adaptación a los terrenos difíciles". *El labriego*, núm. 515, 163-165 pàgs.; núm. 516, 179-182 pàgs.
- 1899**
- *Programa de aritmética y álgebra elemental*. Instituto de 2ª enseñanza de Mahón. Mahón, 16 pàgs.
 - *Programa de geometría elemental y trigonometría rectilínea*. Instituto de 2ª enseñanza de Mahón. Mahón, 16 pàgs.
- 1904**
- "El desarrollo al almidón". *La fotografía práctica*, núm. 131, 129-132 pàgs.
- 1907**
- *Compendio de electroquímica y electrometalurgia*. 1ª edición. Sucesores de Manuel Soler Editores, Consejo de Ciento 416. Barcelona. 501 pàgs.
 - *La Fotografía en la enseñanza industrial*. Escuela Superior de Industrias y de Ingenieros de Industrias Textiles. Discurso inaugural leído en la solemne apertura del curso académico de 1907 a 1908. Terrassa: Imprenta Ventayol, 1907. 21 pàgs.
- 1912**
- *Análisis y ensayos químico-industriales. Selección de procedimientos analíticos y métodos prácticos para el reconocimiento de los principales productos industriales*. Madrid, 1912. Librería Internacional. Adrian Romo, Editor. Alcalá, 5. 755 pàgs.
- 1915**
- *Compendio de electroquímica, 2ª edición notablemente aumentada y reformada. Primera parte. Introducción al estudio de la Electroquímica. Principios Fundamentales*. Librería Bosch, Barcelona. Librería de A. Romo, Madrid. 196 pàgs.
- 1916**
- "La preparación de compuestos cúpricos y su aplicación en viticultura". *Boletín de Agricultura Técnica y Económica*, t. 10, 231 pàg. Revista Ibérica, Volum V, T. I, núm. 116, 190-192 pàgs.
 - "D'interès per als agricultors. L'invent de D. Josep Baltà de Cela". *El Pla de Bages. Diari d'avísos, notícies i anuncis*. núm. 3530, 1-2 pàgs.
 - "Cuestión palpitante. Los compuestos cúpricos en Viticultura". *La Vanguardia*, 6 pàg.
- 1917**
- *Preparación de un producto mildiucida y anticriptogámico*. Asociación Española para el progreso de las Ciencias, T. X, 64-70 pàgs.
 - "El cupriol". *Anales de la Sociedad Española de Física y Química de Madrid*. T. 15, 255 pàg.
- 1921**
- *Análisis y Ensayos Químicos-Industriales. Selección de procedimientos analíticos y métodos prácticos para el reconocimiento de los principales productos industriales. Segunda Edición, revisada y ampliada. Primera Parte. Análisis Químico General*. Librería Bosch, Ronda Universidad núm. 5. Librería de E. Romo Madrid. 479 pàgs.

1922

- *Tratado elemental de química aplicada a la industria y a las artes. Fascículo 1º. Prolegómenos de química general*. Imprenta de A. Ortega, Arbiau núm. 7, Barcelona. 134 pàgs.

1927

- *Elementos de electroquímica general*. Barcelona - Librería Bosch, Ronda Universidad 5. 359 pàgs.

1929

- *Prontuario de química elemental. Aplicada a la industria y a las Artes. Química mineral*. Barcelona Librería Bosch. Ronda Universidad, 5. 622 + 10 pàgs.

1932

- *Prontuario de Química usual moderna. I. Química general*, 206, 26 pàgs. II. Química inorgánica, 78 pàgs. III. Química orgánica, 272 pàgs. Librería Bosch. Ronda de la Universidad, 11. Barcelona. A la portada del tercer volum hi ha un error en la dada de publicació ja que esmenta 1932.

1936

- *La Ciencia, alma directriz y propulsora de la moderna industria. Escuela Industrial de Tarrasa*. Conferencia dada en el salón de actos de la Escuela, el día 30 de Mayo de 1936, 34 pàgs. + 8 pàgs.

NOTES

- 1 Joan Solé i Bordes. "Els inicis de la Fotografia a Vilafranca". *Miscel·lània Penedesenca*, 1980. Jaume Baltà i Moner, *Estudi biogràfic i bibliogràfic d'en Josep Baltà R. de Cella i del Dr. Josep Baltà i Elias*. Treball inèdit presentat als Premis Sant Ramon de Penyaforat 1983. Jaume Baltà i Moner, "El Dr. Baltà de Cella i la popularització de la fotografia a Catalunya i a Espanya 1893-1908." *Revista Ciència*, 1985. Jaume Baltà i Moner, "L'aportació científica del Penedès a la ciència de la meteorologia a Catalunya". *Miscel·lània Penedesenca*, num. VII, 1985.
- 2 Amb motiu del centenari de l'Escola d'Enginyers de Terrassa s'han publicat dos treballs magnífics. *L'Escola d'Enginyers de Terrassa. Cent anys d'Història*, coordinat per Santiago Riera i Tuèbols, i editat l'any 2005, i *L'Escola Industrial de Terrassa 1902-2002*, coordinat per Lourdes Plans, editat l'any 2002. En ambdues publicacions es fa referència a la biografia i a les aportacions del Dr. Baltà de Cella durant la seva trajectòria professional en la direcció de l'escola.
- 3 J. M. Costa. *La electroquímica: cuando el pasado era presente*. Conferència pronunciada en el Congrés d'Electroquímica, Còrdova, 2004. Mireu també la pàgina de presentació a Internet de la Facultat de Químiques de la Universitat de Barcelona, on es fa esment com a data clau dins la història de l'ensenyament acadèmic de la química a Catalunya, a l'any de la publicació del llibre sobre electroquímica del Dr. Baltà de Cella.
- 4 Segons el "Boceto biográfico de D. José Baltà R. de Cella", dins la publicació *La ciencia, alma directriz y propulsora de la moderna industria*, editada l'any 1936 amb motiu

de la seva jubilació, "estudió el Bachillerato en el Colegio del Panadés de la propia vila, incorporado al Instituto Provincial de Barcelona, terminando dichos estudios y graduándose bachiller en el Instituto de Tarragona en el mes de junio de 1880", p. 39.

- 5 El mes de març de 1894 va morir el seu ajudant Francisco Cuadrado Benítez. *L'aportació científica del Penedès...*, p. 46.
- 6 Segons consta en el contracte original privat signat entre el Dr. Baltà de Cella i la Confraria de Sant Miquel.
- 7 A Barcelona s'editaven un bon nombre de revistes tècniques i científiques com *Crónica Científica* (1879-1892).
- 8 El llibre *Passant comptes amb sant Fèlix Màrtir...* d'Antoni Ribas, 1999, l'esmenta com cerer/adroguer, p. 228, i a la vegada com administrador de la Festa Major de sant Fèlix l'any 1826, pp. 248-251.
- 9 L'any 1859 en Josep Baltà i Ferrer, segons "Escritura de venta perpetua otorgada por el noble Sr. Ramon de Sarriera... ante D. Francisco Jordana, Notario público del número y colegio de la ciudad de Barcelona a los 11 dias del mes de Enero de 1859" va adquirir el palau dels Babau, més una peça de terra en el terme de les Clotes per 96.000 rals, o nou mil lliures catalanes, més uns 1.920 rals de drets d'acord amb la "Recaudación del Derecho de Hipotecas". A l'"Escritura de inventario de los bienes que fueron de Don José Baltà y Ferrer... autorizada por D. José Parés y Castelltort... el 6 de Abril y 22 de Mayo de 1889" queda ben palès el que diem ja que s'especifiquen de la seva propietat un total de 4 cases a la vila i 18 peces de terra, amb un valor escripturat estimat total de 452.000 rals.
- 10 Aquestes conclusions les traïem, per una banda, per la seva activitat social fora de la vila, i per l'altra per les importants transaccions econòmiques que va fer. Segons consta a l'"Escritura de insolutumdación y venta perpetua autorizada por D. Jose Parés y Castelltort... a 10 de Febrero de 1886" queda clar que es dedicava "desde muchos años á estos D. José Baltà y Baltà viene administrando el patrimonio de su padre... en cuyas mejoras... ha empleado capitales propios... sobre todo en las fincas que posee en la calle de la Cort y en la Plaza de Santa Maria..." xifrant-se les despeses a les diferents propietats, sense tenir en compte les inversions fetes al Palau, en unes 30.000 pessetes (120.000 rals), xifra per la qual li ven el palau dels Babau amb la finalitat de fer-li una compensació econòmica. Les darreres obres realitzades al palau daten de 1889, quan l'arquitecte August Font i Carreras (1846-1924) afegí la tribuna a la façana. Aquest arquitecte va dirigir la construcció de cal Figarot (1888) i obres de rehabilitació a la basílica de Santa Maria en aquells mateixos anys. D'altra banda, va adquirir amb la seva muller, a parts iguals, una finca en el terme de Font-rubí, d'un 55 hectàrees, amb una gran casa principal i altres de més senzilles, amb un valor global estimat en l'inventari "de los bienes que fueron de los consortes D. José Baltà y Baltà y Dª Dolores Rodríguez de Cella... autorizada por D. José Parés y Castelltort... a 4 de abril y 28 Mayo de 1887" de 60.000 pessetes (240.000 rals). També, i juntament amb el seu germà Antonio Baltà i Baltà, a parts iguals, varen adquirir la propietat immobiliària a Barcelona per una quantitat de 245.000 pessetes (980.000 rals). El seu oncle va pagar la seva meitat amb la permuta d'una altra propietat que tenia a Barcelona, però en Josep Baltà i Baltà la va pagar al comptat, segons consta a l'"Escritura Publica...

- Otorgada por D. Miguel Martí y Sacristà. Notario del... 13 de Enero de 1879". Aquestes quantitats de diners les podem considerar importants, si pensem que el sou d'un catedràtic a finals del segle XIX estava a l'entorn de les 3.000 pessetes anuals.
- 11 En el *Diccionario Biográfico...* d'Antonio Elias de Molins s'esmenta que era prevere i que l'any 1853 va publicar el *Discurso leído en la Universidad Central en el acto de recibir la investidura de doctor en las facultades de filosofía... Tratan estos discursos respectivamente de la armonia entre el arte y la religión y del derecho del feudalismo*. Tanmateix, la consulta de les fitxes bibliogràfiques d'aquests documents a la Biblioteca Nacional ens permet documentar que fou doctor en filosofia i jurisprudència, i que la seva publicació fou l'any 1857.
 - 12 La figura del vilatà Agustín Urgellés del Tovar (1828-1895), primer baró de Tovar, es una altra d'aquestes personalitats desconegudes del segle XIX a Vilafranca. En el *Diccionario Biográfico y Bibliográfico...* d'Antonio Elias de Molins, 1895, p. 707, s'esmenta de manera resumida la seva biografia, destacant la seva notable formació en química, la seva mundologia en haver viatjat per Europa i la seva experiència editorial com a fundador i director de la revista *Gaceta universal de agricultura, industria, artes, avisos y noticias...* També va ser nomenat soci honorari (1867) del Casino de Vilafranca. En definitiva, ens descriu un home de possibles, amb una formació no acadèmica però amb una gran inventiva i que estava informat dels darrers avenços tècnics del moment.
 - 13 Per tal de minvar la complicada situació econòmica que s'esdevenia de la partició de l'herència a nivell familiar, es va intentar la subhasta de la propietat immobiliària de Barcelona ("Pliego de condiciones..." signat pels germans Baltà R. de Cela i el seu oncle Antonio Baltà i Baltà, a 2 de maig de 1896), però aquesta finalment no va ser possible. D'altra banda i com a exemple de les dificultats econòmiques del moment, és prou notori que el Dr. Josep Baltà va hipotecar ("Escritura de Carta de pago otorgada por D. Ángel Prat y Llobart a favor de D. José Baltà... autorizada a 15 de junio de 1897 por José Mercader y Vives... de la Audiencia de Baelona con residencia en la capital") el palau dels Babau, per un total de 40.000 rals, durant el breu temps de sis mesos. L'any 1899, segons es desprèn de l'"Escritura de venta perpetua de la casa de Barcelona otorgada por Don Antonio Baltà y Rodríguez de Cela otorgada a favor de Don José Baltà y Rodríguez de Cela, autorizada a 25 de septiembre de 1899, de la Notaria de Manuel Borrás y de Palau" la situació econòmica del seu germà Antonio el va obligar a prendre la decisió de comprar-li la seva part de l'immoble que tenia a la ciutat de Barcelona, ja que no podia fer front a les despeses del compromís de compra al seu oncle Antonio Baltà i Baltà i a les diverses reparacions que havien de fer-se a la propietat, costant-li la inversió un total de 384.000 rals. que havia de pagar al seu oncle com a deute subordinat a la propietat, i un vitalici 24.000 rals al seu germà fins a la seva mort. Per afrontar aquesta important despesa el Dr. Josep Baltà va decidir subhastar la propietat: "Pliego de condiciones..." signat pel Dr. Baltà de Cela el 16 de maig de 1900. Però malauradament no va poder realitzar-se al quedar deserta i aleshores va haver de fer un emprèstit hipotecari "Escritura de deutorio... autorizada por D. Miguel Martí y Beya... en 13 de Mayo 1905" per poder pagar el deute que tenia amb el seu oncle.
 - 14 *El labriego*, n. 22, 30 de noviembre 1884, pp 1-3.
 - 15 *La Ilustración Española y Americana*, vol VII, p. 118.
 - 16 Tesis Doctoral, *La terminología enológica del español en el s. XIX*, pàg. 118, de Francisca Bajo Santiago.
 - 17 Vegeu *Memoria del mapa vinícola de la provincia de Barcelona*, de R. Roig Armengol, 1890, pàg.191.
 - 18 *Estació de Viticultura i Enologia de Vilafranca del Penedès 1903-2003 Cent anys d' Historia*, 2003, Antonio Saumell Soler et alt. p. 20.
 - 19 *Història de Vilafranca del Penedès*. Ramon Arnabat i Jordi Vidal Pla (coordinadors), 2008, pàg., 321.
 - 20 *Centre Artístic del Penedès – L'agrícola* (web Internet). Notes d'Historia de l'Agrícola (1876-1910) de Juan Cuscó.
 - 21 Ens consta que era soci del Casino de la Unió, segons esmenta Lluís Udina a *Un segle i mig del Casino de Vilafranca. Apunts històrics 1853/2003*, p. 65. D'altra banda, existeixen nombroses referències bibliogràfiques que ens indiquen que hi havia una molt bona relació entre en Josep Baltà R. de Cela i l'editor vilafranquí Pere Alagret i Vilaró. Com a mostra d'aquesta amistat, anotem que actuà com a testimoni en l'escriptura d'un afer familiar de compravenda ("Escritura de venta perpetua otorgada entre el Rdo. Doctor D. Antonio Baltà y Baltà á favor de su sobrino D. Antonio Baltà y Rodríguez de Cela... a 26 de Junio de 1896") d'una propietat immobiliària, ara entre els mateixos membres de la família durant el procés de la segregació dels béns entre els germans Baltà R. de Cela.
 - 22 *El Dr. Baltà i la popularització de la fotografia a Catalunya...* Jaume Baltà i Moner.
 - 23 La data d'alta d'en Josep Baltà R. de Cela és de l'any 1897, mentre que la del seu germà és del 1898. La consulta de la "Sesion Pública del Curso académico..." que se celebrava cada any dóna notícia de les diferents seccions i càrrecs. Així podem veure al Dr. Josep Baltà R. de Cela com a president de la secció (1900, 1911-1912), com a vocal de la biblioteca (1906-1907, 1907-1908, 1910-1911, 1911-1912, 1912-1913, 1913-1914...). Creiem que durant els anys que va estar a Maó el seu germà estava a la secció d'Agricultura ja que està esmentat com revisor de comptes en la de l'any 1898).
 - 24 Mitjançant la consulta de la publicació de Maó *Grano de Arena: revista catòlica consagrada al corazón de Jesús...*, núm. 196, 1898, núm. 202, 1899, i núm. 243, 1899, hem pogut constatar dates d'alguns dels viatges que feia, d'anada i tornada, el Dr. Josep Baltà en el vapor correu *Menorquín*. Fins i tot, en una ocasió, va haver de sortir tot de presa de Maó en el vapor correu en haver rebut un telegrama on se li comunicava que la seva muller estava greument malalta a Barcelona (*Grano de Arena...* 9 de junio 1899, p. 9).
 - 25 *A l'esquella de la torratxa* del 6 de maig 1898 publicà una foto del vapor *Menorquín*. A *La Ilustración artística: periódico semanal...* poden trobar fotos d'ell en el núm.854, del 9 de maig de 1898; núm.862 del 4 de juliol de 1898, algunes e les quals van ser premiades.
 - 26 A la Biblioteca Nacional hem trobat dues publicacions que desconeixiem: *Programa de aritmética y álgebra elemental*, 16 pp. 21 cm. Curso 1898-1899. Instituto 2ª enseñanza

- de Mahón / José Baltà de Cella". *Programa de la asignatura de geometría elemental y trigonometría rectilínea*, 13 pp., 21 cm. Curso 1898-1899. Instituto de 2ª enseñanza de Mahón/ José Baltà de Cella". Material digitalitzat.
- 27 *Gaceta de Madrid*, 16 agost 1900, pp. 274. *Gaceta de Madrid*, 6 de septiembre 1902, núm.575.
 - 28 *Gaceta de Madrid*, 21 diciembre 1902, núm.355, p. 1.053.
 - 29 *Gaceta de Madrid*, 12 de agosto 1906, p. 633. A banda del nomenament, fa un recordatori dels mèrits acadèmics del nomenat.
 - 30 Si resseguim l'hemeroteca de *La vanguardia* al llarg d'aquests anys surten un grapat de petites ressenyes de diferents esdeveniments socials, literaris, lúdics, on es fa esment al Dr. Josep Baltà de Cella, i de *La fotografía práctica*.
 - 31 *La vanguardia* 31 de enero de 1902.
 - 32 En els darrers anys els estudis sobre la història de la ciència, en particular l'aportació de l'enginyeria i dels enginyers catalans, han estat prou nombrosos gràcies a la tasca que està portant el Centre de Recerca per a la Història de la Tècnica, de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Industrials de Barcelona. També hem fet servir la pròpia informació històrica que donen les diferents escoles industrials via Internet. Breument fem una ressenya d'alguns dels articles resseguits: Canon Pavon, José M. *El Real Instituto Industrial de Madrid (1850-1867): Medios Humanos y Materiales*. Lull, vol. 21. 1998, 33-62 pp. Gómez i Urgellés, Joan. *Breu Història de l'Escola Universitaria Politècnica de Vilanova i La Geltrú*, a *Miscel·lània penedesenca 1991*. Lusa Monforte, Guillermo, *La Creación de la Escuela Industrial Barcelonesa (1851)*, 1-32 pp. Perat, J.I.; J. A. Sánchez i P. Andrada, *Evolució dels plans d'estudis de l'electricitat a l'Escola Universitaria Politècnica de Vilanova i La Geltrú*. Quaderns d'Història de l'Enginyeria, vol. V, 2002-2003. Reboto Fernández, Ángel y Jesús Victoria Meizoso, *Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación. Evolución histórica. Las enseñanzas industriales. Evolución histórica de los estudios de ingeniería técnica industrial*.
 - 33 Vegeu de manera preferent *L'Escola d'Enginyers de Terrassa. Cent anys d'història*, coordinat per Santiago Riera i Tuebols i editat l'any 2005, i *L'Escola Industrial de Terrassa 1902-2002*, coordinat per Lourdes Plans, editat l'any 2002.
 - 34 Malgrat l'existència de la magnífica tesis *La enseñanza de la Física y Química en la educación secundaria en el primer tercio del siglo XX en España*, d'en José Damina López Martín, fent unes aportacions molt interessants al respecte en la primera part, 107-114 pp. Hem consultat l'original de la 8ª edició.
 - 35 Ho podeu mirar a la pàg. web de la Facultat de Químiques de la UB.
 - 36 "Industria Química y cambio tecnológico; el proceso electrolítico Solvay en Torrelavega". Ángel Toca Otero. Quaderns d'Història de l'Enginyeria, vol. II, 1997, 40-50. També, podeu mirar la publicació *Electroquímica*, de 1907 del Dr. Baltà de Cella, on esmenta al llarg del text algunes de les instal·lacions existents.
 - 37 X Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica. "Antonio Rius Miró y la Electroquímica extraacadémica en España a comienzos del siglo XX", Ángel Toca, pàg. 29.
 - 38 *Escola d'Enginyers de Terrassa. Cent anys d'Historia...*, pàgs. 41.
 - 39 Memoria profesores universitarios..., 1910-1913.
 - 40 Resseguint l'hemeroteca de *La vanguardia* i altres mitjans de l'època a través de la recerca de premsa històrica de la Diputació de Barcelona i de la Biblioteca Nacional.
 - 41 Hem pogut trobar i rellegir l'original *Escuela Superior de Industrias y de Ingenieros de Industrias Textiles. Discurso inaugural leído en la solemne apertura del curso académico de 1907 á 1908 por el catedrático numerario D. José Baltà R. de Cella*. Terrassa. Impremta Ventayol. 1907. 21 pp.
 - 42 Val la pena seguir les dades del treball *El gasto público en formación profesional industrial en España (1857-1935)*, de Celia Lozano López de Medrano.
 - 43 *Escola d'Enginyers de Terrassa. Cent anys d'Historia...* També se'n fa esment a l'article homenatge amb motiu de la seva jubilació, a *Crónica Social*, del 4 de juny de 1936, 1-4 pp.
 - 44 *Crónica Social*, 4 de juny de 1936.
 - 45 *Crónica Social*, 26 de Febrer 1929.
 - 46 El Dia, 23 de Desembre 1926.
 - 47 *Escola d'Enginyers de Terrassa. Cent anys d' Historia...*
 - 48 *Revista ilustrada de banca, ferrocarriles, industria y Seguros*. 10 de Febrero 1917, pp. 12.
 - 49 Les diferents notícies sobre aquest afer es poden seguir a la premsa diària de Terrassa (*Crónica Social*) i a l'hemeroteca de *La Vanguardia*.
 - 50 A principis de 1900 l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch va reformar la masia Grabuach, propietat del Dr. Baltà de Cella, al terme municipal de Font-rubí.
 - 51 Hemeroteca de *La Vanguardia*.
 - 52 *Gaceta de Madrid*, 13 de mayo 1930, núm.133, p. 1001.
 - 53 *Gaceta de Madrid*, 23 de junio 1930, núm.174, p. 1820.
 - 54 Al llarg de l'any 1934 es produí la mort del seu germà Antonio, alhora que el traspàs de la muller del seu fill, el Dr. Josep Baltà Elias. L'any 1919 el Dr. Baltà Elias s'havia casat a la Sagrada Família de Barcelona amb Ascensió Serret i Andrés, llicenciada en matemàtiques i que va estar becada per la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (1916-1933) a l'observatori astronòmic Fabra on va restar com a col·laboradora per a la determinació de les posicions d'asteroides a les plaques fotogràfiques. Certament, a banda del seu lligam familiar, havia de ser una pèrdua molt sentida per la pròpia vàlua personal ja que treballava sota la direcció de J. Comas i Solà i tenia com a companys als Dr. R. Jardí, Isidro Pòlit, Joaquín Febrer, tots ells companys del seu marit i que arribarien a ser catedràtics de la Universitat de Barcelona. Com a alegria podem esmentar l'obtenció per part del seu fill de la Càtedra de Física a la Universitat de Salamanca. L'any 1935 Josep Baltà Elias es va tornar a casar amb Adela Calleja, assistint a l'enllaç matrimonial gran quantitat de personalitats del món acadèmic com Miguel de Unamuno, els Drs. Alcobé, Palacios, Blas Cabrera, Català...
 - 55 *Gaceta de Madrid*, 28 de Marzo 1936, pp. 2.480.
 - 56 *Gaceta de Madrid*, 30 de Marzo 1936, núm.90, pp. 2.545.
 - 57 *Crónica Social* del 4 de juny de 1936, 1-4 pp.
 - 58 *La Vanguardia*, 12 de setembre de 1937.

EL MÓN DE LES BRUIXES, ELS DIABLES I ELS INFERNES

RESUM

Algunes reflexions sobre la temàtica esotèrica en la toponímia dels països de parla catalana.

ABSTRACT

These are some considerations about the esoteric subject in the toponymy of Catalan-speaking countries.

TAMBÉ DELS DIMONIS, DELS BANYETES I DELS PURGATORIS

Qui havia de dir que donaria per tant la temàtica esotèrica en la toponímia dels països de parla catalana?

Vam començar la tasca de recerca de noms de lloc d'aquestes característiques en parlar dels inferns terrenals en el butlletí de l'Agrupació Excursionista Talaia de Vilanova i la Geltrú del març de 1993. Després, des del setembre de 1994 fins al març de 1997, amb l'ajuda de diversos socis amics es va explicar tot el que sabem de seixanta-vuit bruixes d'arreu del Principat. A la vegada, entre març de 1996 i juny de 1997 es van exposar fins a trenta-dos inferns. Finalment, el setembre de 1997 van sortir set diables o dimonis.

Des d'aleshores, i gràcies a altres col·laboradors, ha sigut tanta la informació rebuda i la quantitat de noms de lloc inventariats que vam decidir publicar-los en una revista especialitzada: el butlletí de la Societat d'Onomàstica, que recull treballs de toponímia d'arreu on es parla català. Amb el títol de "Toponímia catalana esotèrica i divina" han sortit tres relacions i en la darrera relació, editada el passat setembre de 2008, havíem arribat a 1.286 entrades (ara ja en tenim 1.841), però incorporant toponímia complementària a l'esotèrica.

CLASSIFICACIÓ DE NOMS DE LLOC ESOTÈRICS I DIVINS

Considerem esotèrics els noms de lloc següents: *Bruixa, bruixo, bruixot, bruixet i bruixeta, encantada i encantària, fada i dona d'aigua. Diable, diabló, dimoni* (és antònim d'àngel), *banyeta, llucifer, satanàs, botero i anticrist. Infern* (sinònim de llimbs, és antònim de cel i de paradís), *infernet i purgatori*. A l'espera han quedat els *dracs*, per exemple, les coves del Drac.

Quant als topònims complementaris hi tenim: *ànima, cel, llum i llumeneres, àngel i angelet, missa i misses, Déu i Nostre Senyor, Jesús, Papa i Pare Sant, bisbe i bisbal, calvari* (exclosos els santuaris), *paradís, diví i divins, llimbs, fe, misteri i Sant i Santcrist*. A la reserva hem deixat els *frases, monjos i capellans*, tots ells de gran difusió toponímica.

Antònim té un significat directament oposat al d'un altre mot. Sinònim té el mateix significat que un altre mot.

NOMS DE LLOC ESOTÈRICS I DIVINS EN EL PENEDÈS

Oferim el llistat actual dels topònims d'aquestes característiques. Qualsevol esmena o afegit seran benvinguts. Hi posem la font d'informació i les notes del que sabem del lloc. Si algú vol saber-ne més, estem a la seva disposició.

ALT PENEDÈS

Núm.	Topònim	Accident genèric	Municipi	Informació	Notes
815	ÀNIMA,	PUIG DE L'	Mediona	Fitxa	A mig. de la Freixineda i a ponent de Canaletes (Mp. General "El Penedès" 1:50.000, 1982).
1711	ÀNIMES,	CARRER DE LES.	Sant Cugat Sesgarrigues	Onomàstica	Butlletí 80, 44. A més, de l'actual camí que va a l'Església n'havien dit "corredor de les Ànimes".
575	ÀNIMES,	CAMP DE LES.	Sant Martí Sarroca	Fitxa	L'any 1841, la parròquia tenia una peça amb aquest nom (VENDRELL, Desamortització, 109).
615	BISBE,	CLOT DEL.	Sant Pere de Riudebitlles	Llibre Sant Pere	Núm. 16: És una petita clotada. Allí hi ha la barraca de vinya de cal Trilla (calendari 2005); La clotada està situada a la banda NE del terme, a l'E de la Cuoma i al S de la serra de Gramar i de can Ros (Marc FONT, 25-1-2006).
3	BRUIXA O DE LA MÚNIA,	RIERA O TORRENT DE LA.	Santa Margarida i els Monjos/ Castellet	Talaia	Butlletí set. 1994. Antic "Balli Boni", té l'origen en la riera de la Múnia, també dita de les Bruixes, en plural, i torrent de la Bruixa. Procedeix del terme de Castellví i s'uneix al Foix vora l'Aranya, al N de les Masuques, fent de divisòria entre Castellet i els Monjos de Sant Marçal a les Masuques (GIRONA, "Passeig", 14). Dóna nom al pont de la Bruixa; Montanyans, entre el torrent de Cal Marcas i el torrent de la Bruixa (Montanyans, 15). Mp. Montblanc (torrent). Mp. Molins del Foix; Mp. Marxa Talaia 85. 1705: Capbreu Castellet "torrent de la Bruixa" (Montanyans, 117); 15/5/1852: "torrent de la Bruja" (DIARI); 16/2/1869: "torrente llamado de las Brujas" (DIARI); 1928: "torrente de la bruixa" (Montanyans, 116). Atles topogràfic volum 2, pàg. 94, 386 4573; Gran Atles Mp. 143, 3861 45737; Nomenclàtor Oficial; Mapa ICC (segons Joan REIG 28-1-2009).
4	BRUIXA,	PONT DE LA.	Castellví de la Marca/ Santa Margarida	Mp. Montblanc	Sota la carretera de la Ràpita a la Múnia, al NO de la Ràpita, entre aquest i Cerdanyola, limitant amb els municipis de Santa Margarida i els Monjos i l'enclavament de l'Arboç. Al NE de Montanyans, era un antic pas de la via romana sobre la riera del mateix nom (Penedès - Òdena, 113). Riera de la Bruja, pont de la Bruixa i Prat de la Bruixa (Viladordis); Els joves i la segona república, pàg. 58: Un impacte de bombardeig al pont de la Bruixa. Pàg. 87: parlant amb Pau Alsina de cal Pau Porxada, "el mestre va agafar la bicicleta i va venir aquí baix al pont de la Bruixa".
11	BRUIXA,	RESTAU-RANT LA.	Sant Martí Sarroca	GP	A can Ravell de Fontenac, un restaurant porta aquest nom o "Casa de la Bruixa", propietat dels Torres de Vilafranca. Una tradició assegura que uns deixebles d'Arnau de Vilanova van destil·lar allí en el s. XIV els primers aiguardents de vi, creant-se a la masia un misteriós laboratori d'alquímia i una botiga d'herbes medicinals. Els pagesos fa poc deien que era la casa d'una bruixa (Núm. 60, set.1998, pàg. 34). Veure el "turó de les Bruixes", en el mateix terme municipal.
5	BRUIXA,	PRAT DE LA.	Castellet i la Gornal	Fitxa	De fet és el Prat de Viladordis (GIRONA, "Passeig", 14).
14	BRUIXA,	PÈLAG DE LA.	Sant Quintí de Mediona	GP	És a la zona rocosa de les Deus (Núm. 60, set.98, pàg. 50). Veure "llac de les Bruixes".
12	BRUIXA,	TORRENT DE LA.	Subirats	Talaia	També dita de la Breja, de la Broja o de mas Granada. Recull les aigües de les Agulles (Gelida) i les baixa fins a la riera de Sant Sebastià dels Gorgs, passant per Ordal (Butlletí set. 1994). Llibre Subirats, 36 i plànol pàg. 337.

Núm.	Topònim	Accident genèric	Municipi	Informació	Notes
1	BRUIXA,	TORRENT DE LA.	Avinyonet	Talaia	A llev. del maset d'en Ràfols (Mp. Talaia 97). El 1897 es deia "fondo del corral d'en Palau" (Butlletí set. 1994).
1377	BRUIXA,	TORRENT DE LA.	Subirats	Plànol Subirats	Baixa de prop de Savall (torrent de Savall?) fins a la riera de Lavernó passant per can Maristany (Plànol turístic Subirats 2005); El dissabte 14 de desembre de 1996, a prop del baixador de Lavern en direcció a Barcelona, es van esfondrar les dues vies de rodalies al seu pas per sobre el torrent de la Bruixa (El ferrocarril al Penedès, més d'un segle de patrimoni, 36/37). En altres mapes porta el nom de torrent del Tro (S. LLORAC, Subirats, 337) o de Savall.
9	BRUIXA,	FONT DE LA.	Font-rubi	Talaia	Pujant al poble, avui és desapareguda (Butlletí, set. 1994; LLORACH).
1215	BRUIXA,	FONT DE LA.	Sant Llorenç d'Hortons	Les fonts del Penedès	Segona part, 302 i 309.
19	BRUIXES O DE LA PÒPIA,	TORRENT DE LES.	Castellet i la Gornal	Fitxa	Baixa de la Plana Morta (Santa Margarida) i per la Pòpia passa per sota de Torrelletes i desguassa al pantà de Foix, prop de Castellet, amb la denominació de l'Alzina o del Noguer, una vegada s'ajunta amb el fondal de la Bovera (Talaia, set. 1994; Mp. Alt Pen-03, 1994; Atles topogràfic volum 2, pàg. 94, 387 4571; Gran Atles Mp. 158, 3876 45711 i Nomenclàtor Oficial pàg. 127 (de la Bruixa?), 3860 45737 i pàg. 108, 3876 45711); Nomenclàtor Oficial; Mapa ICC segons Joan REIG 28-1-2009.
981	BRUIXES,	CARRER DE LES.	Vilafranca del Penedès	Lluís TETAS	Nom popular desaparegut (novembre 2004).
880	BRUIXES,	PLAÇA DE LES.	Castellet i la Gornal	Fitxa	Encreuament de sis camins al sud de Clariana i a ponent del mas del Blai (Per Cunit i el seu entorn, de Josep MIRÓ, 2003, pàg. 94).
17	BRUIXES,	TURÓ DE LES.	Sant Martí Sarroca	Talaia	Turó de les Bruixes - plaça de les Bruixes (Butlletí set. 1994). És el pujol de Ravell (Penedès, Any I, núm. 6, 1919). Al cim del pujol de can Ravell, es troba un claper format per uns quants pedrots que configuren un cercle anomenat popularment com la plaça de les Bruixes. Llegendes (Llibre Sant Martí Sarroca, p. 236/259; GP, núm. 22, p.18, 1990). En el mas Ravell els Torres hi tenen el restaurant "La Bruixa".
18	BRUIXES,	LLAC DE LES.	Sant Quintí de Mediona	Talaia	Petit estany proper a les Deus, junt al camí d'accés des de Sant Quintí (Butlletí set. 1994). Deu tenir alguna relació amb el "pèlag de la Bruixa" del mateix municipi.
13	BRUIXES,	PÈLAG DE LES.	Mediona	Talaia	És a la riera, prop del castell (Les valls del Gaià, 374). Està situat en el congost que es forma al passar pel castell, en un lloc d'abundant vegetació i on les pedres agafen capritxoses formes. El pèlag és bastant profund. La reina de les bruixes, durant les nits de lluna plena, s'apareixia en forma d'anyell blanc trist i quiet, cridant els caminants pel seu nom amb veu humana (Butlletí set. 1994).
15	BRUIXES,	RIERA DE LES.	Pacs	Talaia	Butlletí set. 1994. Porta aquest nom un tram de la riera de Vilobí en passar per Pacs i que després és coneguda per riera de Litrà en entrar en el municipi de Vilafranca.
16	BRUIXES,	TORRENT DE LES.	Sant Cugat Sesgarrigues	CEC, set.1912	És el torrent de Sant Marçal, "nom ab el qual també es conegut més amunt d'on s'ajunta ab el de l'Arboçar fins que es destría en els nomenats del Pont i de les Bruixes" (Talaia, set. 1994).
1245	CALVARI,	EL.	Sant Cugat Sesgarrigues	Fitxa	Partida dita "lo Calvari", l'any 1669.
282	CEL BLAU,	URBANITZACIÓ.	Sant Pere de Riudebitlles	Atles topogràfic	Volum 2, pàg. 79, 391 4589; Gran Atles Mp. 127 i Nomenclàtor Oficial pàg. 123, 3914 45894. Urbanització situada al S del poble, vora el terme de Terrassola i Lavit; DOGC 2.2.89 (Llista de municipis i unitats de població); Pl. 1995 (plegat); Geografia Universal, Mp. 14, 2002).

Núm.	Topònim	Accident genèric	Municipi	Informació	Notes
683	DÉU NEGRE,	CAL.	Torrelles de Foix	Atles topogràfic	Masia de les Planes, a ponent de can Coral i vora l'ermita de Foix. Volum 2, pàg. 78, 379 4584; Gran Atles Mp. 142, 3793 45845 i Nomenclàtor Oficial pàg. 131. Altres mapes sols diuen "C. Deu" i cal Negre és més a llevant.
44	DIABLE DE COMELLAR,	EL.	Pontons	Fitxa	Masia situada al N del poble, al peu del camí dels Carbons. Un habitant feia de diable en una obra de teatre el dia de Sta. Magdalena. El 1986 l'amo havia batejat la casa amb el seu nom: Mas Almegó (Mp. Talaia 1986). Avui en diuen "cal Diable" (Fulletó Pontons 1995), que és una casa de colònies (Festa Major 1997; Talaia set. 1997; Descobrir Catalunya 1998).
27	DIABLE,	CAL.	Vilafranca del Penedès	Lluís TETAS	Comunicació 06/02/2002. Mp. 1974. Masia tocant a la carretera de les Cabanyes.
28	DIABLE,	CAL.	Vilafranca del Penedès	Lluís TETAS	Comunicació 06/02/2002. Mp. 1974. Mp. 1999e: "can. ". Bertran, 1995 (p.54): "un petit pujol feia de peanya a la masia de "cal Dimoni" (vist des d'una casa del carrer del Progrés). Masia que encara existeix, junt al camí de Sant Julià, i que dona nom al pla del Diable.
29	DIABLE,	PLA DEL.	Vilafranca del Penedès	Lluís TETAS	Comunicació 06/02/2002. Busquets, 1992 (p.336): pla parcial. E3V 8/5/98. Joan ROVIRA, 1999 (p.141). Nova urbanització. Figura com "Av. Pla del Diable" en el llistat de carrers de Vilafranca, pàg. 99 de la Guia QDQ editada el nov. 2002. És damunt el Parc de Sant Julià en el plànol 2A1 (Netmapa, S.A. 2002).
30	DIMONI,	CAL.	Vilafranca del Penedès	Lluís TETAS	Comunicació 06/02/2002. Altre denominació de "cal Diable" (V. núm. 028).
1110	ENCANTADA,	COVA DE L'.	Font-rubi	Joan VIRELLA	També coneguda per Forat Xuclador, és al turó del castell (Miscel·lània Penedesenca 1978, 256). A la pregunta d'on venien els petits?, per Mediona deien que els havien trobats a les coves de Bolet i les Encantades (Pere SADURNI, "Retalls del Folklore Penedesenc, 1982, 35).
1111	ENCANTADA,	FONT.	Santa Margarida i els Monjos	Talaia	Dóna nom al fondo de la font Encantada. Plànol de la XL Marxa Social, març 1998; Vèrtex núm. 202, 2005. És vora la Senabra (A peu per l'Alt Penedès: Itinerari núm. 16).
285	FE DEL PENEDÈS,	SANTA.	Santa Fe	Gran Atles	Mp. 143, 3934 45825. Al N de la Granada (Geografia Universal, Mp. 14, 2002; GEC 13, 167). Dóna nom a la riera de Santa Fe (Gran Atles Mp. 143 i Nomenclàtor Oficial pàg. 126, 3948 45835).
35	INVERN,	COMA DE L'.	Torrelles de Foix	Fitxa	Propera a les terres de Pontons. Informació del Llibret de cal Pons de Puigborrell (CASELLAS, 20-5-93).
26	INVERN,	FONDO DE L'.	Olesa de Bonesvalls	Fitxa	Baixa del pla dels Avencons i pel costat del corral del Miró afluïx en el fondo del Molí, que a la vegada és tributari de la riera d'Oleseta o del Lledoner ("Els inferns terrenals", Talaia, març 1993). Dóna nom del "bosc de l'Infern" (L'Ordal i la depressió penedesenca, 35).
1014	PAPA,	CAL.	Pontons	Fitxa	És al peu de la carretera de Santes Creus.
1015	PAPA,	FONT DEL.	Sant Quintí de Mediona	Fitxa	Baixant pel darrere de cal Santpare (Les fonts de Sant Quintí, 1929-1998).
791	PARADÍS,	EL.	Terrassola i Lavit	Fitxa	Casa coneguda per cal Caquero o Caguero situada en el camí de can Raspall dels Horts al poble del Pla (26-12-2003).

Núm.	Topònim	Accident genèric	Municipi	Informació	Notes
823	PARE,	CAL SANT.	Sant Quintí de Mediona	Fitxa	Mp. General "El Penedès" 1:50.000, 1982. La font Fresca, situada sota cal Santpare (69 Excursió a peu pel Penedès, abril 2006).
1716	PARENOS-TRES,	CAN.	Gelida	Fitxa	Residència Casa de Pagès Ca l'Emili (Diputació 2003). Ctra. C-243 entre km 10-11. Can Parenostres s/n.
154	PURGATORI,	EL.	Vilafranca del Penedès	DIARI, 26-7-2002.	Formatgeria - Bar situada en la plaça del Campanar, 5. Tel. 93 892 12 63.
1536	SANTA,	FONT.	Subirats	Fitxa	Antic brollador medicinal, avui estroncat, situat sota el pujol d'en Figueres, prop de Sant Sadurní.
89	BRUIXES,	FORAT DE LES.	Subirats?	Gener AYAMAMÍ	És un forat de quatre metres, a Ordal. L'Alpina no el contempla (Talaia, març 1996).

BAIX PENEDES

Núm.	Topònim	Accident genèric	Municipi	Informació	Notes
1330	ALMA,	PUJADA DE L'.	Bisbal, La	Benjamí CATALÀ	Sovint es reparaven les pujades o passos més difícils, com ara la pujada de l'Alma o la costa del Rotllat (Bellesta rural al Baix Penedès, 36).
1073	ÀNIMA,	CA L'.	Sant Jaume dels Domenys	Onomàstica	Butlletí 98-99, 2004, pàg. 72.
1496	ÀNIMA,	CA L'.	Montmell, El	Can Ferrer anys enrere	Pàg. 32: és el renom de cal Magí de la Masia.
475	BRUIXES,	PLANA DE LES.	Montmell, El	AMADES	Sota el castell de Marmellar, s/MÒRA, "Entre Marmellar i el Montmell". Anant de Castellví a Marmellar, poc abans de pujar a la plana Bovera (Visió del Penedès al final del segle XIX, excursió de l'any 1886, pàg. 118). Potser la "plana Ramera" dels mapes actuals.
427	DIABLE,	EL.	Arboç, L'	Llibre Arboç	Pàg. 155/302: Renom d'Isidre Galofré i Miquel, c/. Casanova, 25 (1888), que durant molts anys va fer de diable. El seu fill, Joan Galofré i Galofré, c/. Missers, 9 (1913) fou el Jan Diable (CRUANYES, Noms, renoms. ..). Comunicació Albert MANENT.
45	DIABLÓ,	CAL.	Albinyana	Talaia	Casa de Francesc Nin i Figueres (s. XIX), coneguda per cal Po del Rello i fet un conjur, dita cal Diabló (BOFARULL, GP, núm. 80, juny 96, p.3). Renom de la casa de la plaça Major, des de la segona meitat del s. XIX (BOFARULL, Noms de lloc del terme d'Albinyana, 48; Butlletí Talaia 1997; Nissagues d'Albinyana, a Del Penedès núm. 11, 2005, pàg. 59).
1112	ENCANTADES,	GORG DE LES.	Montmell, El	Talaia	XIII Marxa Social (14-3-1971): És a la riera de Marmellar, entre Roca Vidal i el castell de Marmellar. Benjamí CATALÀ "El Montmell. Sostre del Baix Penedès", 10, 42 i MT89.
1434	SANTÓ,	TURÓ DE CAL.	Cunit	Nomenclàtor Oficial	És al nord del municipi, limitant amb Castellet. Porta el nom de la masia.

GARRAF

Núm.	Topònim	Accident genèric	Municipi	Informació	Notes
618	ANGELÓ,	CORRAL DE L'.	Olivella	Llibre Olivella	Núm. 025: Edifici enrunat situat a llev. de la Roqueta i a mig. de can Miret. Lloc tradicionalment propietat de la família Mestre "Geló" de Ribes.
409	ÀNIMES,	CARRER DE LES,	Sitges	Llibre Sitges	Núm. 69 a 72. Ja tenia nom en 1792. Va donar nom al portal del tercer recinte emmurallat, al fort de la muralla de 1839 i a la creu, també coneguda per creu de les Tàpies.
574	ÀNIMES,	CAMÍ DE LES.	Sant Pere de Ribes	Fitxa	S'inicia a l'era de can Puig de Sota-ribes i acaba a la carretera de Sitges, prop de can Gepet del Recó i l'Hospital, passant pel davant de can Jove, can Fontanals i pel Redós de Sant Josep.
573	ÀNIMES,	PORTAL DE LES.	Sant Pere de Ribes	Fitxa	En l'església de Sota-ribes, procedent d'un temple anterior, és de l'any 1664.
572	ÀNIMES,	POU DE LES.	Cubelles	Fitxa	Situat al capdavant de la Vila, en el carrer de Victor Balaguer, en un lloc on passava el rec del molí de Baix. ja no existeix (MIRET, 6; Carrers Cubelles, 24).
616	BISBE,	FORN DEL.	Sitges	Llibre Sitges	Núm. 216. Lloc de Miralpeix, situat a migdia del Pedroell. Doc. L'any 1563 i l'any 1588: "lo forn del bisbe" (AHV núm. 127, fol. 1v).
284	BISBE,	ROCA O PENYA DEL.	Olivella/ Ribes	Mp. Montblanc	Fita de partió amb el municipi de Ribes (Mp. 1973). Atles topogràfic volum 1, pàg. 126, 398 4571; Gran Atles Mp. 144, 3985 45720 i Nomenclàtor Oficial pàg. 531, 3986 45725. Llibre d'Olivella núm. 094.
8	BRUIXA,	PONT DE LA.	Cubelles	Talaia	Pas de vianants sota la via del tren a la zona Bardaji (Butlletí març 1995; L'HORA, 27-1-95,34; L'HORA, 14-11-97,61). Juny 1998: Es fan obres per ampliar l'aparcament de l'estació. La RENFE ha netejat els terrenys propers a la via, entre l'antic magatzem i el pont de la Bruixa (DIARI, 12-6-98, 54).
893	BRUIXA,	LA.	Vilanova i la Geltrú	Fitxa	Ludoteca instal·lada en el Centre Cívic de la barriada de Sant Joan (08800 núm. 53, abril 2004, pàg. 5; DIARI 16-4-2004, pàg. 22); Internet "Google" (2008).
10	BRUIXA,	FONDO DE LA.	Sant Pere de Ribes	Llibre Sitges	Núm. 2188. Altre nom del fondo del Forcall. Baixa de la Fita Grossa i fent un arc va a passar al SE del coll d'Entreforc, pel mig. de la masia (Talaia, oct.1994; Mp. Alp. 03). MUNTANER, núm. 2188 diu que també es diu del Forcall, però sembla que no és cert. En el "fondo de les Bruixes" hi havia les xermades d'en Gellés i d'en Pacurri, que anava fins al fondo de coll Entreforc i tocava amb la del Rectorat i la d'en Peixet (J. PICAS, ECO, núm. 4507, 9-9-1978; Talaia, set.1994); En el mapa "Els Camins de la Creu" (2005), el fondo de la Bruixa baixa del coll de la Fita i s'ajunta amb el Forcall prop de la masia.
6	BRUIXA,	TORRENT DE LA.	Cubelles	Talaia	Butlletí set. 1994. També conegut per torrent del Cementiri i torrent de Carbonelles, és tributari del riu Foix, on desemboca al costat del mas Granell (Talaia, oct.1994; MIRET, 10). 1849: Torrent de la Bruixa, a pon. del Juí del Moro (AMV, Reg. 1551, núm. 1365/1368 de l'Amillament).
21	BRUIXES,	CARRER DE LES.	Vilanova i la Geltrú	Carrers de Vilanova	Núm. 4, pàg. 41: Nom popular del tram del carrer de l'Àncora que entronca amb el de Magdalena Miró. També diuen que hi havia hagut bruixes en el carrer dels Arengaders, a la Geltrú (Josep Lluís Vidal i Piqué, a "La Geltrú" núm. 15, desembre 2004, pàg. 15).
20	BRUIXES,	PLA DE LES.	Sitges	Fitxa	La tradició oral sitgetana ens parla d'aquest lloc situant-lo, més o menys, al peu del puig de Sant Isidre (Jofre VILÀ, La Xermada, núm. 15, Corpus 2000, pàg. 4).
1187	BRUIXES,	BOSC DE LES.	Sitges	DIARI, 24-11-2006, 45	En el barri de Sant Crispí, al capdamunt de l'avinguda Sofia. En MUNTANER informa que abans es deia el "pinar de la Morena". S'esmenta a l'ECO núm. 5967, pàg. 18 del 8-9-2007, queixant-se de no haver salvat "l'antic Bosc de les Bruixes".

Núm.	Topònim	Accident genèric	Municipi	Informació	Notes
619	CALVARI,	CARRER DEL.	Sant Pere de Ribes	Llibre Sitges	Núm. 2195. Va del carrer de Sant Pau al passeig de la Riera. És un carrer molt empinat. Pl. Ribes 2000; DIARI 24-11-2006, 35; també existeix la muntanya del Calvari, a llevant de can Pere de la Plana, entre aquesta masia i la riera de Jafre (Mp. Terme de Ribes, inèdit).
576	CALVARI,	MONT.	Cubelles	Fitxa	Petita muntanya a llev. del cementiri. L'any 1739 es doc. com "el Calvari", propietat de Pau Cona (AMV, Cad. núm. 1672). Avui, és el Mont-Calvari o barri de la Creu (Festa Major Cub. 1967) i un carrer porta el seu nom (Carrers Cub. 109).
577	CALVARI,	MONT.	Vilanova i la Geltrú	Llibre Vilanova i la Geltrú	Núm. 143: L'any 1723 hi passava la carrerada que anava de mar a Sant Joan. El Calvari torna a doc. L'any 1893.
1542	DÉUS,	CAL.	Canyelles	Fitxa	Vella masia situada a l'extrem de ponent de la urbanització les Palmeres, al peu del camí que de Canyelles anava a Castellet. L'any 1728, el propietari, Joan Riba, estava casat amb Maria Deus, pubilla del mas; La casa dona nom al torrent de cal Déus, que baixa fins a la riera de Canyelles (Mapa CC, segons Joan REG 28-1-2009); Torrent de cal Déus (Mp. GARRAF-17, 1993; Penedès, Any III, núm. 2, 1921). Procedeix del coll de can Ramonet de Costes (Talaia, desembre 1971).
43	DIABLE,	CAL.	Sitges	Llibre Sitges	Núm. 533. Casa del s. XIX a 2,05 km del poble (Ms. 1859; Talaia, set. 1997).
186	DIABLE,	TORRENT DEL.	Sitges	Fitxa	El 25-7-1935 s'accidentà un camió del Lázaro López, entre Garraf i Vallcarca, en el torrent del Diable (DIARI).
46	DIABLO,	SÍNIA DEL.	Vilanova i la Geltrú	Llibre Vilanova i la Geltrú	Núm. 267: Situada en el camí de baix a Vilanoveta, actualment és coneguda una part per Batedet i la resta per Marianna. La primera notícia és de l'any 1725, quan era la sinia de Montserrat "Diabló" (Est. Rús. núm. 1601/1602); Avui, en el món pagès encara es recorda el nom (Talaia, set. 1997).
785	DIMONI,	EL.	Vilanova i la Geltrú	Recull inèdit	Renom de la família Urgellès (segles XIX-XX). El Dimoni habitualment deia molts renecs. La filla del Dimoni, Lola Urgellès i Carbonell, n. 6-6-1917, morí el 12-12-2003 (DIARI, 19-12-03, pàg. 48) i el seu germà Josep, amb 90 anys, el 29-12-2003 (DIARI, 2-01-04, pàg. 18); En el carrer Coroleu núm. 101 hi ha un restaurant que porta el nom de "Lo Dimoni".
1717	DIMONI,	LO.	Vilanova i la Geltrú	Fitxa	Restaurant en el carrer de Josep Coroleu, 101. Nom posat per un lleidatà que viu a la ciutat i que és un enamorat dels diables.
1192	ENCANTADA,	PEDRA.	Sant Pere de Ribes	Fitxa	Situada al peu de la carretera de la Mata a Ribes per Puigmoltó. Troballes romanes. Es documenta l'any 1588.
33	INVERN,	PUIG DEL FONDO DE L'.	Olivella/ Ribes	Fitxa	És el punt culminant de l'extrem de pon. de la serra Boletera, enfront i a mig. del Maset de Baix (Mp.1915). És un altre nom del turó de l'Ombriol (MUNTANER, 1986, núm. 2371). Es doc. en la fitació de 1889: "fondo del Invern, pel cim de la montanya del mateix nom" (AHV-Ajunt. U.8). Fondo i puig figuren en el Mp. top. 1:10.000, 448-1-2).
34	INVERN,	COLL DEL FONDO DE L'.	Olivella/ Ribes	Fitxa	Part més baixa de la carena de la serra, lloc de pas del camí de Sitg. a Olivella per l'Entreforc (Mp. top. 1:10.000, 448-1-2).

Núm.	Topònim	Accident genèric	Municipi	Informació	Notes
36	INVERN,	FONDO DE L'.	Sitges	Talaia	Butlletí març 1993. Abrupte i espadat (S. PICAS, ECO, núm. 4333, 1975), és tributari del fondo o torrent de Garraf (Geografia de Sitges, 8), neix en els espadats a pon. de la cocona Sostrella i va a parar al fondo del Salt (MUNTANER, núm. 917). Del torrent de l'Infern també s'ha dit "Boca d'Infern"? (Àlbum Meravella, I), o aquesta boca era sota la Trinitat?. En ell hi havia el "Pou de l'Infern" o "del Salt", situat a l'enforcadura de dues rieres, que fou engolit per la pedrera de Garraf (1973). Més dades a "Història de Garraf", 2003.
32	INVERN,	FONDO DE L'.	Olivella/ Ribes	Llibre Sitges	Núm. 2370. De la serra Boletera baixa vers la riera de Jafre, entre la cova Negra i el corral d'en Culebró (Mp. 1897). Fa de límit amb el terme de Rib. i es doc. l'any 1889: "Fondo del Inferno" (AMO, J.8); "puja la fondalada del fondo del Infern" (AHV-Ajunt. U.8). Segons COROMINES, algun infern pot significar una tartera, és a dir, un pedregam format per pedres d'una mida mitjana, poc movibles i que permeten, per tant, un trànsit força segur (V. Talaia, març 1993); 21-2-1988: Jovent de la Plataforma Ecològica de La Crida van plantar 200 alzines a l'indret anomenat El Colebró, vora el Fons de l'Infern (DIARI 26-2-88, 19).
1134	INVERN,	BOCA DE L'.	Sitges	Joan REIG	A l'antic camí de les Costes, entre la punta Ferrosa i la cala Forn, prop del Pas de les Escalles. Hi ha alguna referència? Del torrent de l'Infern també s'ha dit "Boca d'Infern"? (Àlbum Meravella, I), o aquesta boca era sota la Trinitat?.
637	MISSER,	EL.	Vilanova i la Geltrú	Llibre Vilanova i la Geltrú	Núm. 532: Camp proper a la masia d'en Frederic. Porta el nom del renom d'un rector de la Geltrú del s. XVII i dels seus descendents.
617	MISSER,	TORRENT D'EN.	Sitges	Llibre Sitges	Núm. 1169. Altre nom del torrent dels Ases. En Misses construí una casa sobre el seu curs.
153	PURGATORI,	EL.	Vilanova i la Geltrú	DIARI, 26-7-2002	Formatgeria - Bar situada davant el Castell de la Geltrú, carrer de l' Arquebisbe Armanyà, 8. Tel. 93 814 21 45.
1528	SANT,	CAL.	Olivella	Fitxa	Renom de la casa del carrer de Sant Isidre núm. 5 (any 1867). El Sant ja es documenta l'any 1847.

V. C. V. novembre / 10.

SECC10NS

LA MIGRACIÓ INTERNACIONAL AL PENEDÈS¹, UNA APROXIMACIÓ DEMOGRÀFICA

RESUM

INTRODUCCIÓ: NOVES REALITATS I NOUS REPTES

A ningú li passa per alt els canvis a nivell demogràfic que s'han produït en els últims anys al Penedès i al conjunt de municipis que configuren el territori. La complexitat social creixent i la diversitat de població procedent de diferents països i continents, és segurament el fenomen que ha generat un major impacte a la societat catalana moderna i que és més perceptible a nivell social. El fenomen migratori és, doncs, per l'impacte i les transformacions que comporta el principal factor d'atenció no només de la demografia, sinó també des del punt de vista social i polític. L'objectiu de l'estudi Immigració internacional i població estrangera al Penedès, 1991-2008: una aproximació comarcali que es presenta de manera abreujada en aquest article, pretén realitzar una radiografia diacrònica de l'evolució de la població penedesenca en els darrers anys, posant especial èmfasi en el fenomen migratori internacional i l'evolució de la població estrangera resident al territori.

Amb aquest estudi preteníem resoldre moltes preguntes que, intuïtivament estan presents en la consciència col·lectiva de la població, però que calia traduir en xifres i analitzar detingudament a través de les tècniques i dels mètodes demogràfics. Com ha influït el creixement demogràfic dels últims anys al Penedès? De quins continents i països procedeixen els residents estrangers? Com es distribueixen territorialment? Existeixen xarxes migratòries consolidades? Quins canvis s'han esdevingut en l'estructura de la població? En definitiva, un reguitzell de preguntes que no ens poden passar per alt si volem conèixer i aproximar-nos a una realitat que no deixa indiferent a ningú i que suscita debats i posicionaments sovint confrontats, però que necessàriament planteja nous reptes per a la societat penedesenca. Cal donar resposta a una realitat complexa, però per a construir la societat del futur, cal més que mai, conèixer la societat del present.

ABSTRACT

INTRODUCTION: NEW REALITIES AND NEW CHALLENGES

No one can overlook the demographic changes that have taken place in the Penedès Area and the rest of the country during the last few years. The growing social complexity and the diversity of our population with so many different countries and continents of origin is certainly the phenomenon that has generated the biggest impact on modern Catalan society and which is most perceptible on a social level. The immigration phenomenon provokes the main focus of attention, not just due to the impact and transformations it involves in terms of demography

¹ L'àmbit territorial de referència de l'estudi abraça les comarques de l'Alt i Baix Penedès i, el Garraf.

but also within the social and political spheres. The goal of the survey “Immigració internacional i població estrangera al Penedès, 1991–2008: una aproximació comarcal” (International immigration and foreign population in the Penedès Area, 1991–2007: a county-level approximation), which is briefly introduced in this article, aims at providing a diachronic x-ray of the Penedès population’s evolution in the last few years and place special emphasis on the international immigration phenomenon and the evolution of foreign population living in this area.

With this survey we would like to solve many questions that are intuitively present in the population’s collective mind, but needed to be translated into figures and be carefully analysed through demographic techniques and systems. How has it influenced the demographic growth of the Penedès Area in the last few years? Which continents and countries do foreign residents come from? How are they distributed along the country? Are there consolidated immigration networks? Which changes have taken place within the population structure? In the end, a series of questions that cannot be overlooked if we’d like to know and get close to a reality which concerns us all and gives rise to debates and often conflicting positions, but which necessarily puts forward new challenges for Penedès society. A response must be given to this complex situation but, in order to build our future society, it is necessary, more than ever, to get to know our present society.

Penedès compte amb una rica tradició d’estudis demogràfics que han tingut com a objecte d’estudi el conjunt del territori penedesenc o alguna de les seves comarques o municipis, principalment des de la demografia històrica. Aportacions d’autors i autores com Àngels Torrents, Josep Mª Iglésies, Antoni Massanell o Albert Virella han permès aproximar-nos i conèixer amb detall la història de la població del Penedès. Aquest estudi pretén fer una nova aportació al coneixement de la realitat demogràfica del Penedès, que ens ha de permetre obtenir una visió global, objectiva i actual dels municipis penedesencs i de la seva població, en un context d’importants i profunds canvis.

El territori del Penedès, ja sigui pel seu posicionament dins de la geografia catalana ñ a mig camí entre les àrees de Barcelona i de Tarragona-, com pel model de desenvolupament econòmic diversificat ñagricultura, indústria, construcció, serveis i turisme- s’ha vist inevitablement influenciat per les dinàmiques i els canvis que s’han succeït al conjunt del país on l’augment de la població en un breu període de temps ha superat qualsevol precedent històric. El creixement demogràfic que ha conegut el conjunt de Catalunya ha tingut la seva traducció a les comarques del Penedès, on el paper de les migracions internacionals i l’augment de la mobilitat interna residencial n’han estat els factor explicatius clau.

Però, lluny de la dicotomia que caracteritzava el model migratori tradicional on els eixos unidireccionals vers els nuclis industrials definien el procés amb una clara identificació de les zones d’emigració i els espais d’immigració, a dia d’avui existeix una complexitat creixent en la definició del sistema migratori català i penedesenc per la ràpida i creixent transformació del conjunt del territori: expansió dels espais urbans, augment de les vies de comunicació entre nuclis de població, augment dels espais d’integració funcional, multidireccionalitat dels fluxos migratoris, patrons diferencials segons grups de població, percepció diferencial de l’espai... A partir de la dècada dels 80, es produeix una diversificació de les estructures migratòries a Catalunya, paral·lelament a un augment de la diversitat i procedència de la població resident, que defineixen un nou model de societat.

L'estudi inicia el seu anàlisi l'any 1991, un moment en què la presència de població estrangera i la mobilitat internacional al Penedès era residual, fent un recorregut històric fins arribar a l'any 2008, moment a partir del qual s'inicia un nou cicle estretament vinculat amb l'etapa de crisi econòmica internacional. Un lapse de temps, per altra banda, en què s'ha efectuat un aprofundiment en la caracterització i la intensitat del fenomen migratori internacional al Penedès. L'anàlisi comarcal i municipal ha permès aprofundir en els aspectes demoespacial de la migració de la població de nacionalitat estrangera i prendre consciència de la complexitat creixent d'un fenomen que fins fa pocs anys estava dominat principalment per les migracions internes fruit dels processos de desconcentració urbana de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

És evident que la societat penedesenca, igual que el conjunt català, ha canviat la seva estructura i composició, i aquesta és ja una realitat irreversible. I aquest serà un dels nous reptes que haurà d'afrontar la societat catalana i penedesenca del futur: la gestió de la complexitat i diversitat en un mateix espai.

EL CREIXEMENT DEMOGRÀFIC AL PENEDÈS

El Penedès ha conegut en els darrers anys un fort creixement de població, sobretot per la intensificació dels fluxos migratoris provinents de l'estranger.

Els darrers anys, especialment durant la darrere dècada, el conjunt de Catalunya ha experimentat un fort creixement de la població resident, que s'ha traduït en importants canvis a nivell demogràfic, però també en canvis socials, urbanístics, territorials i de percepció de l'espai. Catalunya ha superat la barrera infranquejable durant molts anys dels sis milions d'habitants, superant a dia d'avui els 7 milions i mig de residents. Un fenomen que es troba estretament vinculat a la intensificació dels fluxos migratoris provinents de l'estranger, a partir sobretot de l'entrada del segle XXI. Aquest fort creixement demogràfic, però, no és uniforme en l'espai català ni regular en el temps, i resta sotmès als processos de relocalització constant que es produeixen sobre el territori, atenent a factors econòmics, laborals i del mercat de l'habitatge.

Els territoris del Penedès no han restat aliens al procés de creixement demogràfic que ha conegut el país en aquests darrers anys. La seva situació geogràfica dins del conjunt català (entre les àrees metropolitanes de Tarragona i de Barcelona) l'han convertit en espai idoni de recepció de població, vinguin directament de l'estranger o des de les regions d'elevada densitat poblacional, principalment l'Àrea Metropolitana de Barcelona. La immigració internacional i els processos de desconcentració metropolitana han coincidit en un mateix període, afavorint de manera definitiva a l'important creixement demogràfic dels darrers anys al Penedès. L'any 1991 residien al Penedès un total de 184.858 persones, una xifra que l'any 2008 ascendeix fins als 337.814 residents², amb un increment de població durant el vigent període de més de 150.000 persones corresponent a un augment d'un 82,7%. Tanmateix, aquest increment no ha tingut la mateixa intensitat a les tres comarques: l'Alt Penedès, la comarca d'interior, ha incrementat la seva població en un 45,7%, mostrant doncs, un ritme inferior al presentat pel conjunt del Penedès. La població del Garraf ha experimentat un creixement del 82,6%, en la mateixa línia del creixement experimentat pel conjunt del territori. L'increment més significatiu però, es produeix al Baix Penedès, que durant aquest període ha experimentat un forta intensitat en el creixement de la seva població, amb un percentatge d'un 151,2%, una proporció que no té comparació ni precedents en cap altra comarca catalana. D'aquesta manera el pes

² L'any 2010, el nombre de residents a les tres comarques se situa ja en els 349.032 habitants.

demogràfic de la comarca del Baix Penedès sobre el conjunt del Penedès ha estat creixent des de 1991, passant del 20,6% al 28,3%, en detriment del pes de l'Alt Penedès, que passa del 37,8% al 30,1%. El Garraf que és la comarca més poblada dins del conjunt del territori manté un pes demogràfic constant en els darrers anys al voltant del 42%.

En contraposició, en el mateix període, la població de Catalunya s'ha incrementat de mitjana un 21,5%, una tercera part del creixement experimentat pel conjunt del Penedès. En la mesura que la població penedesenca presenta uns índexs de creixement molt superiors a la mitjana catalana, experimenta una elevada intensitat demogràfica que ha implicat profunds i ràpids canvis de la seva realitat territorial, demogràfica i social.

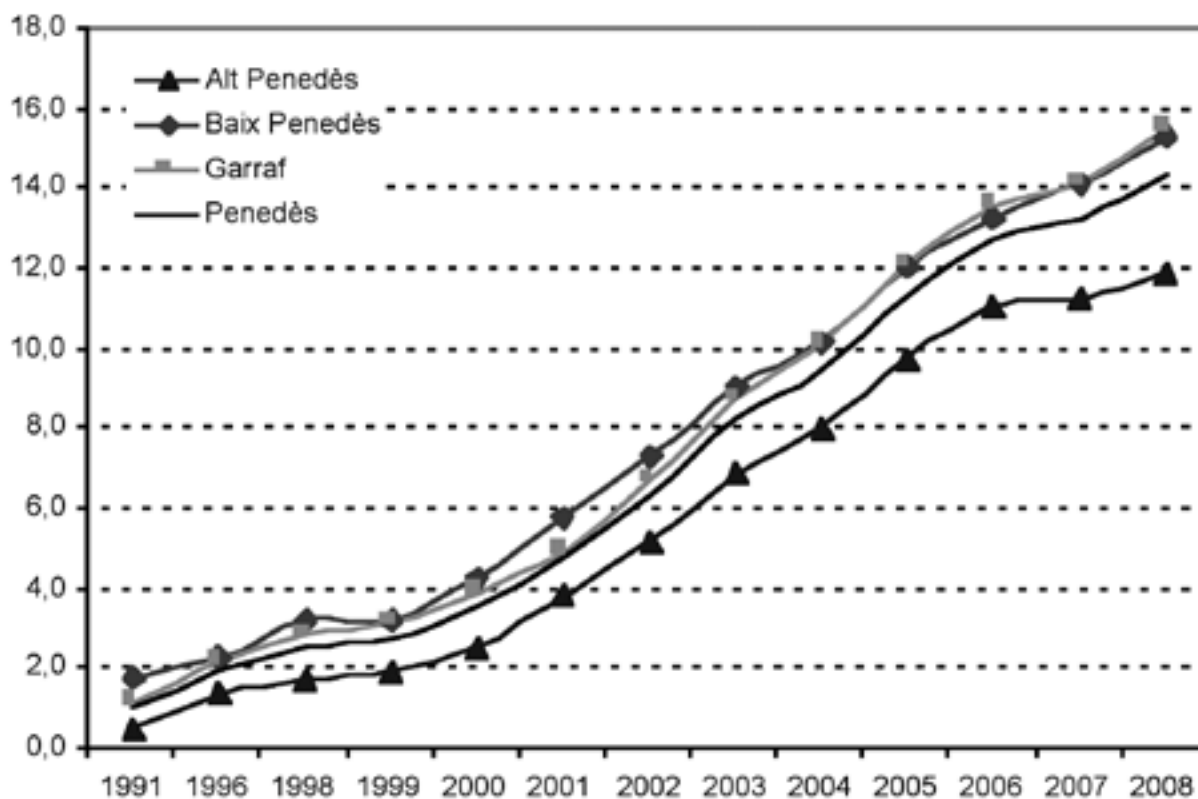
Evolució de la població de Catalunya, del Penedès i de les seves comarques

	Total població				
	Alt Penedès	Baix Penedès	Garraf	Penedès	Catalunya
1991	69.863	38.080	76.915	184.858	6.059.494
1996	73.196	47.550	90.435	211.181	6.090.040
2001	79.712	60.369	107.147	248.273	6.361.365
2006	96.779	85.756	133.117	315.652	7.134.697
2008	101.758	95.644	140.412	337.814	7.364.078
	Població estrangera				
	Alt Penedès	Baix Penedès	Garraf	Penedès	Catalunya
1991	340	683	906	1.929	66.334
1996	999	1.091	1.985	4.075	98.035
2001	3.057	3.497	5.323	11.877	257.320
2006	10.736	11.399	18.101	40.236	913.757
2008	12.167	14.691	21.812	48.670	1.103.790

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Cens de 1991, del Padró d'Habitants de 1996 i del Padró Continu del 2001, 2006 i 2008.

L'increment demogràfic dels darrers anys s'ha originat principalment pel factor migratori, que n'ha estat un dels seus motors principals. Encara que la natalitat ha conegut increments significatius en aquests últims anys, l'aportació del creixement natural és molt inferior al migratori; un fet que es reproduïx al conjunt de les tres comarques. Paral·lelament, la recuperació de les taxes de natalitat durant els darrers anys s'explica bàsicament per l'estructura per edats dels fluxos migratoris que es concentren principalment en les edats adultes joves, que són les edats més fèrtils del cicle de vida. Ha estat, doncs, el creixement migratori el que també ha impulsat una recuperació del saldo vegetatiu, coincidint però, en el temps, amb l'arribada a l'edat fèrtil de les generacions del baby-boom. Una conjunció de factors coincidents en el temps que deriva en un fort creixement demogràfic.

Evolució del pes de la població estrangera a les comarques del Penedès

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Cens de 1991, del Padró d'Habitants de 1996 i del Padró Continu del 2001 i el 2008.

LA DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ AL PENEDÈS

La població del Penedès es concentra a la franja costanera i a les capitals comarcals.

La distribució territorial de la població penedesenca no és homogènia i presenta una important concentració als municipis de la franja costanera i a les capitals comarcals. El creixement accelerat de la població entre el període 1991 i 2008 no ha alterat significativament aquesta distribució de la població en l'espai. L'any 2008, tots els municipis litorals del Penedès superen els 10.000 habitants, mentre que a les zones d'interior, tan sols Vilafranca del Penedès i Sant Sadurní d'Anoia superen aquesta xifra de residents. Aquesta distribució està estretament vinculada a factors econòmics (desenvolupament de l'activitat econòmica), laborals (demanda de mà d'obra) i residencials (segregació de l'espai segons disponibilitat i característiques del parc de l'habitatge). L'any 1991, el 53% de la població del Penedès residia en algun dels seus municipis costaners; l'any 2008, aquest percentatge ja arribava al 60%. Hi ha per tant, una tendència a la concentració de la població penedesenca en la franja costanera. Per altra banda, les capitals comarcals, concentraven el 1991, el 48% del total de la població resident al Penedès; un percentatge que decreix amb els

anys fins a situar-se en el 40,6% l'any 2008. La població estrangera presenta també una elevada concentració a la franja costanera (el 2008, el 67% dels estrangers del Penedès residien en aquests municipis costaners), mentre que un 42% dels estrangers residien a alguna de les tres capitals comarcals el 2008.

Al llarg de tot el període que transcórrer entre 1991 i 2008 hi ha una menor proporció de residents estrangers a la comarca interior de l'Alt Penedès en relació a les comarques litorals del Baix Penedès i del Garraf. L'any 2008, el 45% dels estrangers del Penedès residien al Garraf, davant del 30% del Baix Penedès i el 25% de l'Alt Penedès. No obstant això, a l'any 2008 totes les tres comarques superen ja el llindar del 10% de població resident estrangera: l'Alt Penedès compta amb un 12% de població estrangera, mentre que al Baix Penedès és del 15,4% i al Garraf del 15,5%. Al conjunt del Penedès aquesta proporció se situa en el 14,4%, unes dècimes inferior a la del conjunt de Catalunya³.

Cronològicament, el creixement de residents estrangers al territori del Penedès ha estat desigual i presenta períodes de major intensitat. El lapse temporal d'anàlisi es pot dividir en dos grans períodes: de 1991 a l'any 2000 quan s'experimenta un suau però continuat augment dels efectius de nacionalitat estrangera, mentre que a partir de l'arribada del nou mil·lenni, període 2001-2008, el creixement és accelerat. Tot i així, cal destacar que en els últims dos anys es produeix una desacceleració del creixement d'estrangers, fet que suposa un canvi de tendència important, i un símptoma inequívoc de la crisi econòmica actual.

La població estrangera segueix les mateixes pautes de distribució espacial que el conjunt de la població.

La distribució de la població estrangera pels diferents municipis del Penedès tampoc és uniforme i es produeix una major concentració de residents estrangers als municipis de la façana litoral, amb les úniques excepcions de la capital de l'Alt Penedès, Vilafranca, i dels municipis industrials de l'Arboç i Santa Margarida i els Monjos. El grau d'especialització econòmica, les vies de comunicació existents, la centralitat, la xarxa de serveis i equipaments públics o la percepció de l'entorn són factors que acaben determinant la preferència residencial de les persones. El nucli amb una major proporció d'estrangers l'any 2008 és el municipi de Sitges amb el 24,4%⁴, mentre que el que presenta una menor proporció és Puigdàlber, petit municipi del centre de l'Alt Penedès, amb tan sols l'1,2%. En nombres absoluts l'any 2008, Vilanova i la Geltrú, capital del Garraf és el municipi que concentra més estrangers, amb 8.658 residents, seguit de Sitges i Vilafranca del Penedès amb 6.596 i 6.200 persones respectivament⁵.

Els municipis del Penedès entre 20.000 i 50.000 habitants són els que presenten una major proporció de residents estrangers, mentre que els de menys de 5.000 habitants tenen els percentatges més modestos.

La dicotomia rural/urbà continua tenint un pes significatiu per a la població estrangera a l'hora de determinar les seves pautes espacials i preferències residencials. Al llarg del període 1991-

3 Les darreres dades publicades per l'IDESCAT a l'any 2009 ens ofereix una evolució proporcional del percentatge de població estrangera. L'Alt Penedès se situa en el 12,85%, el Baix Penedès el 16,15% i el Garraf és del 16,1%. Pel conjunt del Penedès la xifra se situa en el 15,13%, mentre que a Catalunya, el percentatge és d'un 15,9%.

4 El 2009, aquest percentatge se situa ja en el 25,3%.

5 A 2009, les dades són: Vilafranca del Penedès, 6.878 estrangers (representant un 17,8%), Vilanova i la Geltrú, 9.283 (14,1%) i Sitges, 7.003 (25,3%).

2008 s'observa una menor presència de residents estrangers en els municipis de menys de 5.000 habitants; una diferència que es fa més acusada a partir de l'entrada del nou mil·lenni. Concretament, els municipis de menys de 2.000 habitants tenen de mitjana un 9% de residents estrangers l'any 2008 i, els municipis entre 2.000 i 5.000 habitants un 8,8%. En canvi, els municipis mitjans d'entre 20.000 i 50.000 residents i per tant, de caràcter urbà, són els que presenten una proporció més elevada d'estrangers, en concret, el 19,2%. No obstant això, aquestes preferències difereixen segons la comunitat o col·lectiu de referència, presentant pautes d'assentament diferencials.

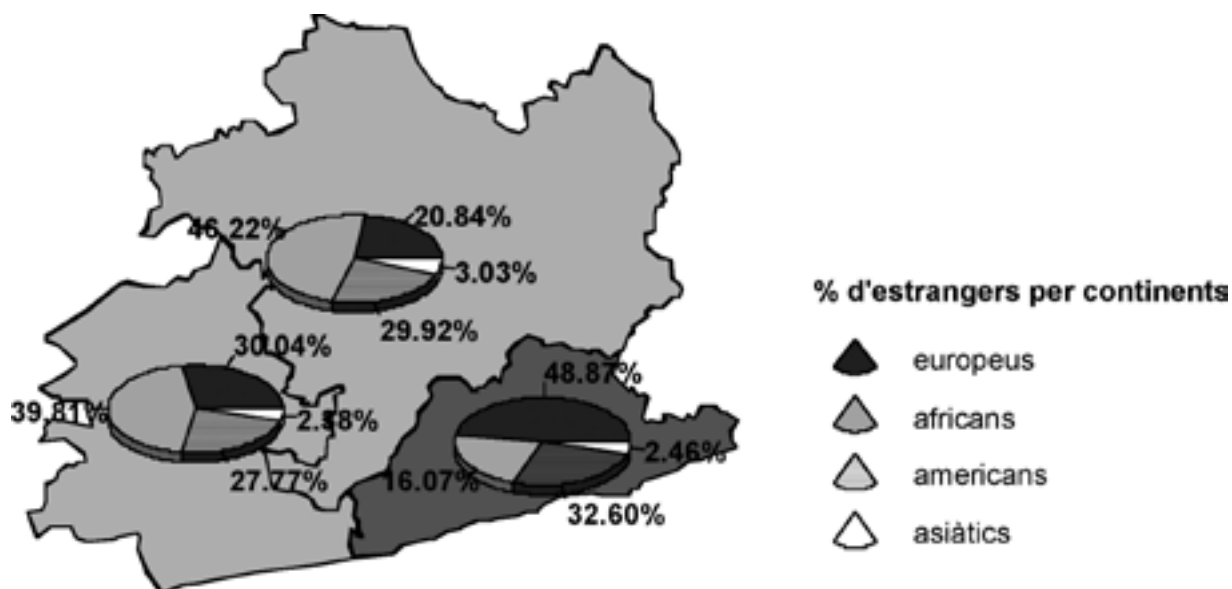
L'ESPECIALITZACIÓ TERRITORIAL DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA

Existeixen àrees d'especialització dins del Penedès en les pautes d'assentament de la població estrangera, principalment definits per la frontera litoral/interior.

La població estrangera està constituïda per persones provinents de diferents orígens geogràfics i per tant, aquest grup de població constitueix una realitat altament complexa i heterogènia, amb especificitats en el seu comportament demogràfic i migratori que depenen d'una multiplicitat de factors com: les xarxes migratòries establertes en el territori, la major o menor disponibilitat d'un parc d'habitatges adequat a les realitats econòmiques de cada individu o família, l'existència de vies de comunicació, els costos d'oportunitat o les demandes en el mercat laboral i possibilitats d'aconseguir una feina, entre d'altres. Aquesta multiplicitat de factors es tradueix en una distribució diferencial en l'espai penedesenc de la població estrangera, segons continents de procedència i nacionalitats.

L'any 2008 són les persones procedents del continent europeu el grup més nombrós al Penedès, representant el 36,2% dels residents estrangers. Els segueixen les nacionalitats procedent del continent africà (30,8%) i els del continent americà (30,5%), que agrupen gairebé el mateix nombre de residents. Per la seva banda, els residents del continent asiàtic i oceànic tenen una presència molt minsa al territori i tan sols representen el 2,6% del total dels residents estrangers. No obstant això, les pautes d'assentament entre comarques són diferents. A l'Alt Penedès els africans són clarament majoritaris, a molta distància de la resta d'agrupacions continentals; mentre que, al Baix Penedès els africans també representen l'agrupació majoritària, tot i que a menor distància de les altres agrupacions, i molt particularment dels europeus. El Garraf, en canvi, mostra una distribució per agrupacions continentals clarament divergent en relació a les altres dues comarques: els europeus representen gairebé la meitat de l'estoc d'estrangers i la proporció d'americans també es lleugerament més elevada. En canvi, el volum dels africans és clarament inferior a les altres comarques. Existeix, doncs, una especialització territorial en la distribució de la població de nacionalitat estrangera: la població africana es concentra a la comarca de l'Alt Penedès, l'europea al Garraf, i el Baix Penedès presenta una distribució més equitativa entre africans, europeus i americans.

Percentatges de residents estrangers segons l'agrupació continental a les comarques penedesenques, 2008

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Padró Continu de 2008.

Els residents africans són els que mostren una major dispersió territorial al Penedès.

Les diferents agrupacions continentals presenten pautes de distribució territorial diferencials en els municipis de les comarques penedesenques. L'agrupació que presenta una major dispersió en el territori són les persones de nacionalitat africana, malgrat que resten subrepresentades en els municipis litorals (especialment a la comarca del Garraf). Dins de la Regió Metropolitana de Barcelona les pautes d'assentament territorial dels africans mostren una clara preferència pels municipis de les àrees més perifèriques, essent preponderants en els municipis mitjans i petits amb una especialització econòmica en el sector industrial i agrícola. En el Penedès, els africans són majoritaris en la major part dels municipis de l'Alt Penedès i en bona part del Baix Penedès, precisament en els municipis de menor població i amb una major especialització en l'àmbit agrícola i industrial. Tanmateix, la seva presència també és molt rellevant a dues de les capitals comarcals: Vilafranca del Penedès i el Vendrell. Un altre dels elements que explica un major grau de dispersió territorial dels residents africans és la major antiguitat dels fluxos migratoris respecte d'altres agrupacions continentals. Contràriament, en la major part dels municipis litorals i en tota la comarca del Garraf resten infrarepresentats. En aquest sentit, els preus més elevats del parc d'habitatges i el predomini econòmic del sector serveis actuen com a fre a l'assentament d'aquest col·lectiu.

Les pautes d'assentament territorial dels residents europeus mostren una forta preferència pels municipis litorals i per la comarca del Garraf.

La important concentració de residents europeus en els municipis litorals resta determinada per les dinàmiques metropolitanes i per la diferent condició socioeconòmica de bona part d'aquest col·lectiu, especialment en el cas dels nacionals de països de l'Europa més occidental. En

l'àmbit metropolità, però també en el conjunt del territori català en general, els europeus occidentals mostren una clara concentració en les àrees litorals, i el territori del Penedès no n'és una excepció. Existeix una concentració d'aquest col·lectiu en els municipis litorals i molt especialment a la comarca del Garraf. L'accés a un parc d'habitatge de major cost, derivat d'una condició socioeconòmica més elevada que la de la resta d'estrangers, les preferències migratòries lligades a factors socioambientals i un menor cost de la vida respecte dels països d'origen són les variables bàsiques que expliquen el seu comportament migratori i de distribució territorial. No obstant això, en el cas dels europeus de l'est les motivacions de caire econòmic i laboral són preponderants i per tant, la seva distribució territorial resta més lligada a l'accés a un parc d'habitatges assequible i a la proximitat de nuclis industrials. El cas més paradigmàtic seria el dels estrangers de nacionalitat romanesa, que presenten una important concentració en el municipi industrial de l'Arboç, al Baix Penedès, i a la capital del Garraf, Vilanova i la Geltrú, mentre que són clarament minoritaris al municipi de Sitges, que concentra una gran quantitat d'europeus procedents de l'Europa occidental.

Els residents americans mostren un assentament preferent en els municipis més poblats (urbans), amb especial incidència a Vilafranca del Penedès.

Les pautes d'assentament territorial de la població americana mostren una clara preferència pels municipis urbans. L'any 2008 els americans representen més del 30% dels estrangers residents en els municipis de més de 10.000 habitants, mentre que en els menors d'aquesta xifra no arriben a superar el 20% sobre el total dels estrangers. Es poden delimitar quatre zones d'assentament preferent dels americans en el territori penedesenc: els municipis litorals, els municipis de l'interior del Baix Penedès, Vilafranca del Penedès i les poblacions del nord-est de l'Alt Penedès, encapçalades per Sant Sadurní d'Anoia i Gelida. Contràriament, en els municipis de menys de 5.000 habitants els americans són clarament minoritaris. La forta penetració laboral de la població americana en el sector serveis ajuda a explicar aquesta concentració en els municipis de més població i litorals, atès que s'hi acumula la major part d'ocupacions d'aquest sector. Per tant, aquest col·lectiu de població presenta un perfil eminentment urbà, amb una forta concentració a Vilafranca del Penedès i en els municipis litorals (el 67% dels residents americans de l'Alt Penedès, resideixen a la seva capital).

La forta concentració dels residents asiàtics al centre de l'aglomeració metropolitana barcelonina genera una escassa presència d'aquest col·lectiu en l'àmbit penedesenc.

Els residents asiàtics tenen una presència molt minoritària a les terres del Penedès. L'escassa presència d'aquest col·lectiu al territori penedesenc s'explica per la forta concentració d'aquests en les àrees centrals de la Regió Metropolitana de Barcelona, en la qual estableixen les principals xarxes. Així doncs, el col·lectiu asiàtic a Catalunya presenta un perfil clarament urbà i té una presència residual en les àrees més perifèriques de l'àmbit metropolità, tal i com també es manifesta en el cas del Penedès. També cal destacar que la majoria de residents asiàtics de les comarques penedesenques són de nacionalitat xinesa. En relació a la distribució territorial, en els municipis penedesencs s'observa també una preferència pels municipis litorals per part d'aquest contingent de població. En cap municipi la proporció de residents asiàtics supera el 15% de la població estrangera, sent Sant Martí Sarroca, amb un 14,1%, el municipi que presenta un percentatge més elevat.

Per nacionalitats, els residents marroquins són majoritaris en 41 dels 47 municipis de les tres comarques penedesenques, incloent-hi les tres capitals de comarca.

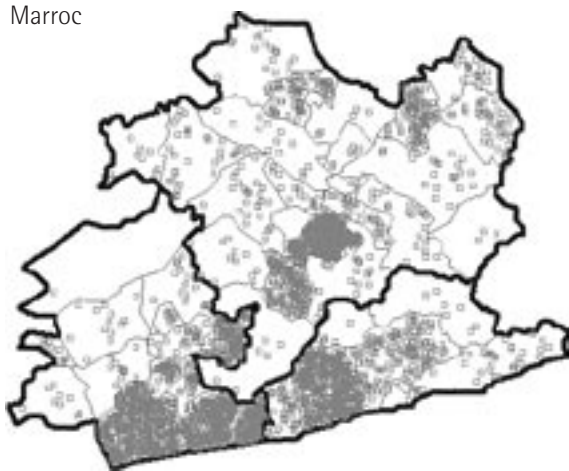
La població marroquina representa la nacionalitat amb una major proporció en la major part dels municipis del Penedès. La seva presència és predominant en 25 dels 27 municipis de l'Alt Penedès i en tots els del Baix Penedès excepte el Montmell. Però, en el cas del Garraf, només són la nacionalitat majoritària en la meitat dels municipis de la comarca. Pel que fa a la resta de municipis, els francesos són majoritaris en tres nuclis: Canyelles, el Montmell i Pacs del Penedès; mentre que els britànics ho són en dos municipis del Garraf: Sitges i Olivella. Finalment, els romanesos són els més nombrosos a Olesa de Bonesvalls. Els marroquins són, doncs, la nacionalitat amb una major implantació i difusió en els municipis penedesencs.

Distribució municipal dels estrangers de les 10 primeres nacionalitats del Penedès, 2008*

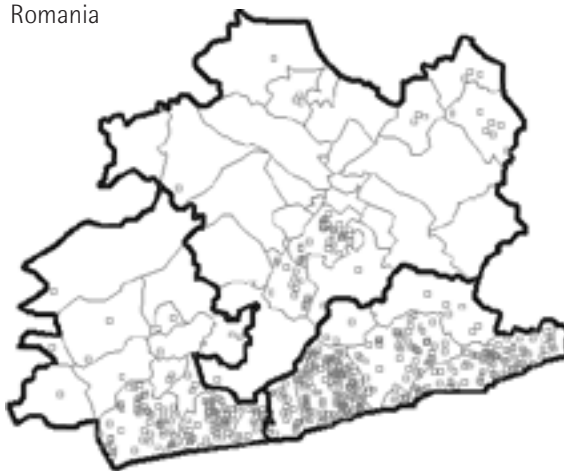
*Cada quadrat equival a 5 residents estrangers.

Font: elaboració pròpia a partir del Padró Continu del 2008.

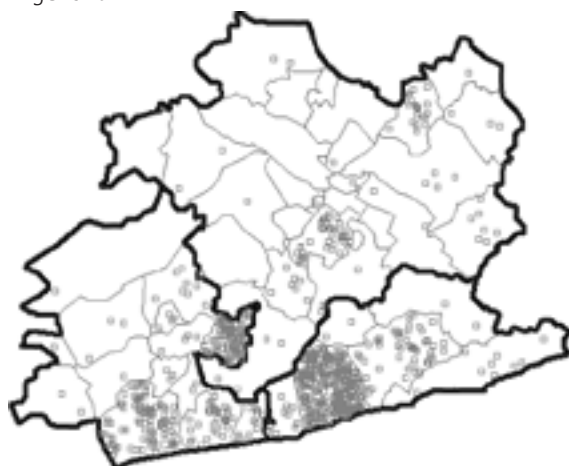
Marroc

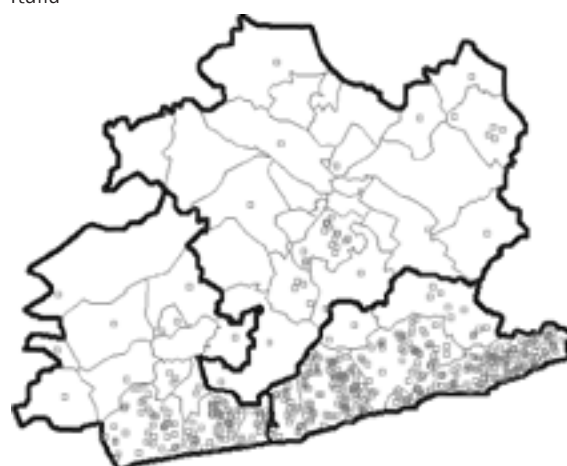
Romania

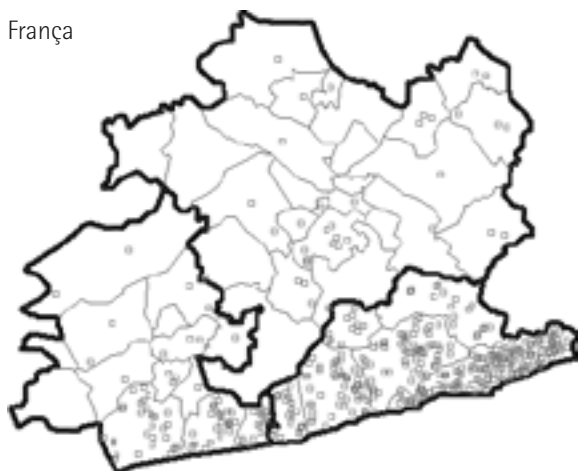
Argentina

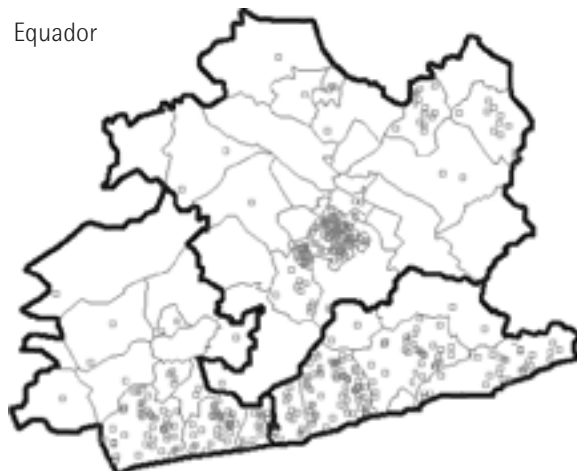
Itàlia

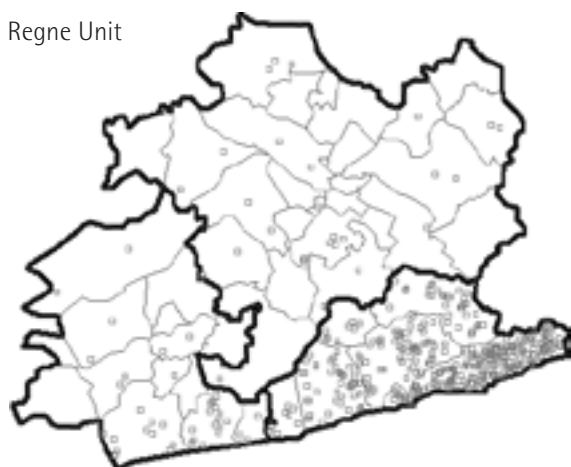
França

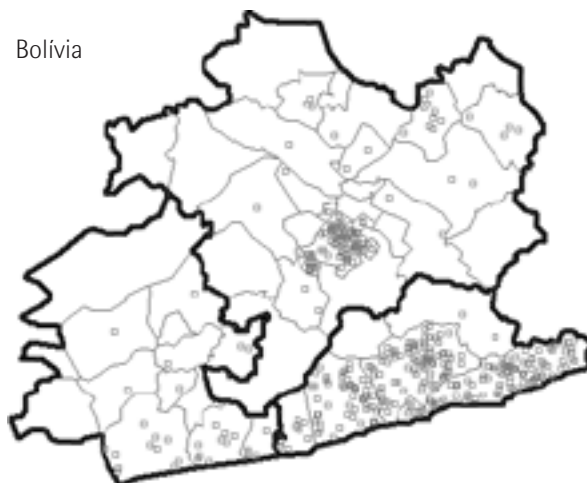
Equador

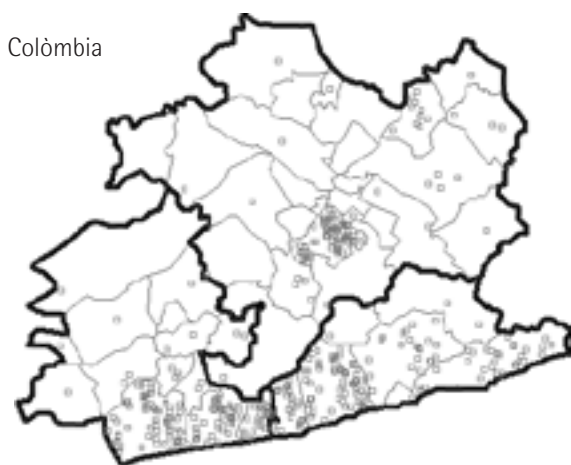
Regne Unit

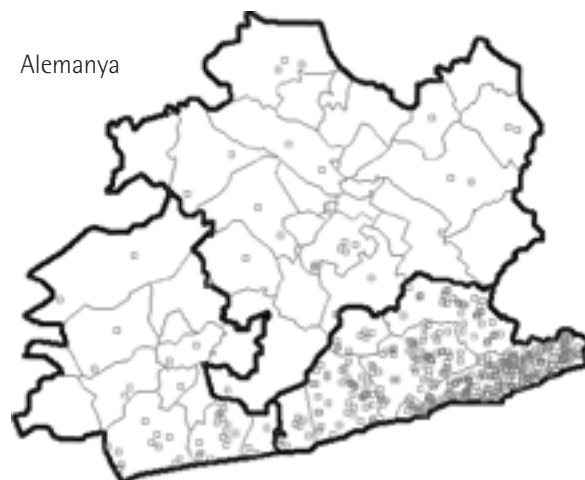
Bolívia

Colòmbia

Alemanya

L'ESTRUCTURA TERRITORIAL DE LES MIGRACIONS

L'estructura territorial dels fluxos migratoris dibuixa un espai predominant de les entrades procedents directament de l'estranger, i en menor mesura de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

Els fluxos migratoris protagonitzats per la població estrangera presenta uns patrons característics segons els àmbits territorials de procedència o de destinació definint així l'estructura territorial dels mateixos, és a dir, de quins àmbits territorials procedeixen els moviments dels immigrants estrangers i la destinació dels estrangers que emigren de les comarques penedesenques.

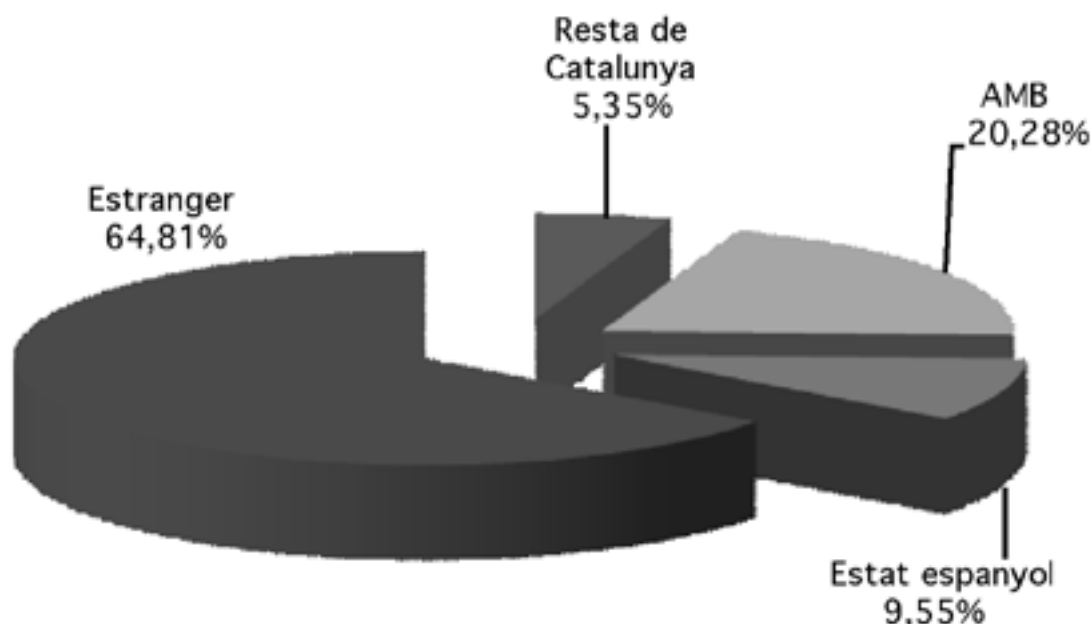
Durant el període d'estudi, hi ha un clar predomini de les entrades de persones estrangeres al Penedès que procedeixen directament de fora de les fronteres de l'Estat. Del total d'entrades realitzades per estrangers al llarg del període 1991-2007, el 65% provenen directament de l'estranger; en conseqüència, entre sis i set de cada deu moviments d'estrangers procedeixen directament de fora de l'Estat espanyol. Per tant, només una tercera part dels estrangers que arriben al territori penedesenc (un 35,2%) provenen d'algun altre municipi de Catalunya o de la resta de l'Estat espanyol. Aquesta estructura seria indicatiu de les dimensions de la internacionalització del fenomen migratori, per una banda, i per l'altra, que les fases de primeres migracions predominen per sobre dels processos de relocalització dins del propi territori, encara que el pes d'aquests últims és cada vegada major.

Per altra banda, un 20,3% de les entrades de població estrangera al Penedès procedeixen de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. L'Àrea Metropolitana de Barcelona és un dels principals punts d'entrada dels estrangers a l'Estat, al mateix temps que rep fluxos de bona part del territori espanyol, especialment del litoral mediterrani. Però, l'àrea metropolitana barcelonina, també és un pols d'expulsió cap a la resta del territori català. Així doncs, el centre metropolità actua com a centre distribuïdor de la població estrangera al territori català i, el territori penedesenc no en queda exclòs. La situació de les comarques penedesenques, a la perifèria de les regions metropolitanes de Barcelona i de Tarragona n'afavoreix la intensitat.

Les entrades d'estrangers al Penedès que provenen d'altres punts de la geografia catalana o de l'Estat tant sols representen el 15%. La majoria d'aquestes entrades provenen de la zona del litoral mediterrani. En aquest sentit, el fet que Catalunya sigui un dels espais preferents d'assentament de la població estrangera, i en especial de la població marroquina, explicaria en bona mesura l'arribada d'estrangers en territori penedesenc després d'una primera etapa migratòria en d'altres municipis costaners de l'Estat espanyol.

Les pautes territorials segons les agrupacions continentals varien sensiblement entre elles. Les entrades al Penedès dels africans provenen principalment de l'estranger; la dels nacionals del continent americà, els europeus i els asiàtics provenen de l'estranger i de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

Distribució de les entrades segons la procedència territorial, 1991- 2007

Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Variacions Residencials de 1991 a 2007.

Les principals sortides efectuades pel estrangers des del Penedès tenen per destinació l'Àrea Metropolitana de Barcelona, en primer lloc, i en menor mesura la resta de l'Estat espanyol.

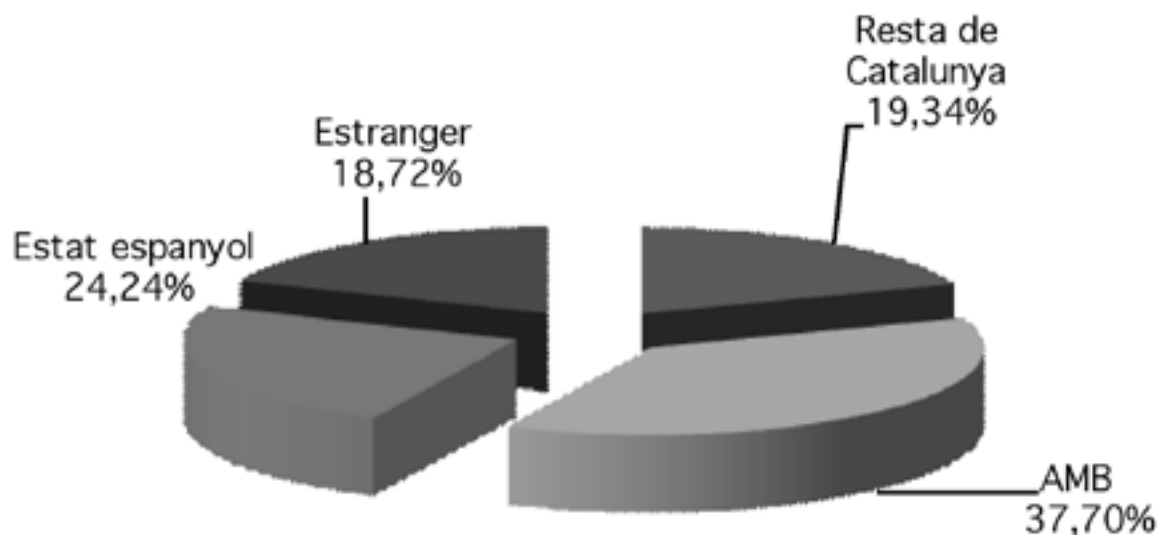
En relació a les sortides o emigracions realitzades per ciutadans estrangers des del Penedès la destinació predominant és l'Àrea Metropolitana de Barcelona (un 37,7% sobre el total de sortides). Així, doncs, la interrelació de les dinàmiques migratòries del Penedès restes lligades a la polaritat migratòria metropolitana.

Les sortides en direcció a la resta de l'Estat espanyol representen un 24,3%. Cal parlar, doncs, de l'establiment de xarxes migratòries entre el Penedès i certs territoris de l'Estat, atesa la força dels moviments migratoris entre aquests espais.

Per altra banda, les sortides en direcció a la resta de Catalunya representa el 19,3% del total, percentatge molt superior a les entrades procedents d'aquest àmbit territorial. Per consegüent, el territori penedesenc emet un volum considerable de sortides en direcció a la resta de Catalunya, de manera que es pot afirmar que el Penedès també és un territori emissor de població estrangera cap a la resta de Catalunya. El Camp de Tarragona (configurat pel binomi Tarragona-Reus) és un espai de referència pels estrangers que surten del territori penedesenc.

Finalment, les sortides cap a l'estranger arriben a representar el 18,7% del total. Caldrà prestar especial atenció en l'evolució durant els propers anys de les sortides cap a l'estranger, per tal d'observar si l'esclat de la crisi econòmica de 2008 provoca un increment significatiu de sortides amb aquesta destinació.

Distribució de les sortides segons la destinació territorial, 1991- 2007

Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Variacions Residencials de 1991 a 2007.

La majoria de sortides des del Penedès de les diferents agrupacions continentals tenen per destinació l'Àrea Metropolitana o la resta de l'Estat espanyol, exceptuant els africans amb destinació preferent per la resta de Catalunya i de l'Estat. El volum de sortides cap a l'estranger (migracions de retorn) són molt poc significatives, excepte en el cas dels europeus.

El Penedès es configura com un espai d'acollida de la població estrangera amb un creixement migratori preferent generat pels moviments provinents de l'estranger.

Els saldos migratoris resultants de les entrades i les sortides generades per la població de nacionalitat estrangera segons àmbit territorial d'origen i de destinació permeten definir els vincles migratoris (negatius o positius pel Penedès) preferents i la intensitat dels mateixos segons les agrupacions continentals.

L'estructura espacial dels fluxos migratoris per àmbits territorials presentaria el Penedès com un territori preferentment d'acollida de la població estrangera, on la primera font de procedència és directament des de l'estranger, la qual cosa voldria dir que existeixen xarxes socials de població estrangera establerta i assentada en el territori. Unes xarxes que també es reproduïxen en les altres fases dels processos migratoris dels estrangers: el Penedès és també un espai de destinació en els processos de relocalització de la població de nacionalitat estrangera que trien com a porta d'entrada l'AMB (nucli metropolità central) o altres municipis de l'Estat espanyol. No obstant això, també el Penedès, encara que amb baixa intensitat, és un espai de pas per alguns col·lectius, ja que presenta una relació negativa amb les migracions cap a la resta de Catalunya: les sortides vers aquest àmbit territorial superen les entrades.

L'any 2007 però, podria representar l'inici d'una nova etapa, marcada pel descens dels saldos migratoris a les tres comarques, la qual cosa es pot atribuir a: un descens de les entrades al territori penedesenc per part de la població estrangera i, simultàniament, un augment de les sortides. Una major perspectiva temporal, ens permetrà conèixer si aquesta nova fase es consolida amb el temps, coincidint amb el canvi de cicle econòmic, o si es tracta d'una situació estructural.

Les tres capitals comarcals, i especialment Vilafranca, són els principals nuclis que experimenten una major intensitat del fenomen migratori. També els municipis costaners penedesencs presenten intensitats elevades.

Vilafranca és en general la capital comarcal que experimenta una major intensitat del fenomen migratori, donat que exerceix d'espai central de la comarca i és l'únic pol d'atracció significatiu dins del territori comarcal. Per la seva banda, Vilanova i el Vendrell, a pesar que també es presenten com a polaritats migratòries compateixen amb altres municipis, especialment de la costa, com Sitges o Calafell.

L'Alt i el Baix Penedès són les comarques amb un major dinamisme migratori. Són, per tant, les comarques que han experimentant una transformació més profunda del territori i de la població. El turisme de costa, el desenvolupament econòmic generat per l'alt nivell de construcció d'habitatges o la construcció de vies de comunicació són algunes de les claus explicatives d'aquests fenomen.

VALORACIONS FINALS

La intensitat migratòria de la població estrangera al Penedès i al conjunt de Catalunya han representat en els darrers anys una de les variable més importants per explicar el fort creixement demogràfic català (a causa de la minva del creixement natural), així com la redistribució de la població en el territori. Un fenomen que, a la vegada està estretament relacionat amb la dinàmica del mercat de l'habitatge, del desenvolupament econòmic local i regional i de les característiques del mercat i de les oportunitats laborals. Les característiques pròpies de cada comarca del Penedès segons els paràmetres anteriors, han afavorit que els processos migratoris no siguin homogenis i presentin trets distintius per a cadascuna de les comarques. Les variables geogràfiques interior/costa o rural/urbà i les variables demogràfiques sexe i edat continuen explicant el comportament migratori dels diferents col·lectius de població estrangera.

L'anàlisi de la mobilitat és, per tant, un bon indicador no només per conèixer les dinàmiques migratòries i les pautes d'assentament de la població, sinó també per conèixer les dinàmiques socioeconòmiques que succeeixen en el territori en el procés de transformació territorial i funcional derivat del fort desenvolupament econòmic i urbanístic del conjunt del país durant els darrers anys.

El Penedès ha entrat en un procés irreversible on la diversitat cultural i geogràfica de la població resident i la mobilitat general de la població està cada vegada més present a la societat i en el mode de vida de les persones. Un augment de la diversitat i de la mobilitat que defineix una nova realitat social més complexa i una tendència cap a la disminució de l'assentament de llarga durada, amb un augment de les possibilitats de canvi.

Per altra banda, el cicle econòmic de crisi que es viu actualment difícilment es traduirà en un fort creixement de les migracions de retorn. Si bé, pot influir o condicionar els fluxos internacionals d'entrada, la població resident estrangera continua percebent el territori català i penedesenc com un espai de majors oportunitats respecte els seus llocs d'origen. La societat penedesenca, igual que el conjunt català, ha canviat la seva estructura i composició, i aquesta és ja una realitat irreversible. Aquest és i serà un dels nous reptes que haurà d'afrontar la societat catalana i penedesenca del futur. Haurem d'aprendre, en definitiva, a gestionar una nova realitat, no només per part de les administracions públiques, sinó en el si de la societat d'acollida.

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 127 – 2011

TOPÒNIMS	MUNICIPI	1a NOTÍCIA	DATA
ENSULSIADA, Font de l'	Torrelles – Pontons	?	1980
ENSULSIADES, Les	Santa Margarida i Els Monjos	?	1995
ENSULSIATS, Els	Canyelles	?	1994
ENTOLL	Olèrdola (Moja)	"Entoll"	1862
ERES, Creu de les	Avinyonet (Avinyonet Nou)	?	1917
ERES, Granja de les	Sant Martí Sarroca	?	1987
ERMITANS, Fondo dels	Santa Margarida i Els Monjos	?	1977
ESBERT, Masia d'en	Cubelles/Vilanova	"Sbert"	1486
ESCALIVAT, Cases de l'	Sant Sadurní d'Anoia	?	1987
ESCARDÓ, Mas	Subirats (Lavern)	"Scardó"	1595
ESCARET, L'	Olèrdola (Viladellops)	"lo Scaret"	1730
ESCARRÀ, Maset de l'	Arboç, L'	?	1979
ESCOFET, Mas	Avinyonet	?	1776
ESCOMELLES, Les	Castellet i la Gornal	"escunellas"	1856
ESCUITS, Mas	Lavit	"escuits"	1582
ESPÈS, Bosc	Avinyonet	?	?
ESPINAGAR, L'	Pla del Penedès, El	"Espinagar"	1703
ESPLUGA ROJA, L'	Olèrdola	"spluga roga"	1453
ESQUENA, Fondo de l'	Castellet i la Gornal	?	?
ESTRELLA, Casa de l'	Cabanyes, Les	?	1972

Adreceu-vos a:

Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a

08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

Tel. 93 815 90 26

v_carbonell_v@yahoo.es

vcarbonellvirella@gmail.com

25 SORTIDES A PEU PEL PENEDÈS

Secció d'Excursionisme de l'Institut d'Estudis Penedesencs
2003

Topònims	Pàgines	Notes
SANT MARC, el lloc i la vall de (el Montmell)	81, 83, 85, 87, 120 (foto del lloc), 121, 122 (foto ermita), 123, 127.	El lloc és a 570 m d'altitud. L'ermita és a 711 m i s'esmenta el 1338.
SANT MARÇAL DE TERRASSOLA	90/92 (fotos), 93.	Datada des de 1202.
SANT MARTÍ SADEVESA (Terrassola)	88 (foto), 89, 95, 96.	De 1149. Antiga quadra. Caves Naveran.
SANT MARTÍ SARROCA	31.	
SANT MIQUEL D'OLÈRDOLA i font	24 (aquarel·la), 27, 47, 99.	Olèrdola. Església consagrada l'any 929.
SANT MIQUEL DE CASTELLVÍ DE LA MARCA	13.	Vella església del cim del Castellot.
SANT MIQUEL DE MARMELLAR	29, 30 (foto pintures), 31.	El Montmell.
SANT MIQUEL DE SELMA (Aiguamúrcia)	23.	Vora el pla de Manlleu.
SANT MIQUEL DEL MONTMELL	80 (foto), 83.	Referenciada l'any 1170.
SANT PAU D'ORDAL (Subirats)	17.	Barriada.
SANT PERE D'OLIVELLA	149.	Sota el Castellot.
SANT PERE DE RIBES	43, 45, 47.	
SANT PERE DE RIUDEBITLLES	91/105 (esments).	
SANT PERE, COLLET DE (el Montmell)	83.	A ponent de la serra del Montmell.
SANT SADURNÍ D'ANOIA	17.	
SANT SADURNÍ DE CASTELLVÍ	12 (aquarel·la), 13.	Vell caseriu de Castellví de la Marca.
SANT SALVADOR (el Vendrell)	121.	Hi desguassa la riera de la Bisbal.
SANT SALVADOR (Sitges)	115.	A les Botigues, prop de Castelldefels.
SANT SALVADOR DE LA BALMA (Pontons)	36 (foto cingles), 37, 38 (foto).	Dintre d'una balma de la cinglera.
SANT VICENÇ DE CALDERS (el Vendrell)	59.	
SANT VICENÇ DE GARRAF (Pedrabona)	109, 111, 113, 114, 115, 117.	Sitges. Esment el 1159. Existia el 1163.
SANTA CRISTINA, serra de (la Bisbal)	51.	A ponent del terme. Limita l'Alt Camp.
SANTA DIGNA, riera de (Olèrdola)	27.	També dita de la Rovira.
SANTA FE	99, 100 (foto), 105.	Documentada el 1142. Quadra el 1195.
SANTA MARGARIDA, platja de (Sitges)	43.	Sector de Miralpeix, on hi ha el golf.
SANTA MARIA DE LAVIT	94 (foto).	Esmentada l'any 1030.
SANTA OLIVA i el torrent	162 (foto), 163, 164 (foto) a 171.	Esment des de l'any 938.
SANTA SUSANNA/Susagna (Avinyonet)	33, 147, 149, 150 (foto), 151.	Caseriu que és parròquia d'Olivella.
SANTES CREUS (Aiguamúrcia)	21.	
SAUMELL, cal (Font-rubi)	103.	Masia basilical.
SAUMELL, torreta de cal (el Montmell)	121, 124 (foto), 126 (dibuix), 127.	Era un vell mas.
SEGARRULLS, coveta de (Olèrdola)	27.	Amb pintures.
SEGUERA, fondal de la (Olèrdola)	27.	Sinònim de rusc i arna.

(continuarà)

+800 BLOCAIRES A LA PENEDESFERA

En el tercer aniversari de la seva creació la Penedesfera, la comunitat de blocaires de l'Anoia, l'Alt i Baix Penedès i el Garraf, ha superat els 800 blocaires agregats. Tot i la diversificació d'eines TIC, amb un augment continu d'usuaris d'aplicacions de comunicació a internet com Twitter i Facebook que afecta l'actualització i aparició de nous blocs, la xarxa penedesfèrica segueix augmentant. Així, també els twittaires de la Penedesfera superen els 600. Coincidint amb els 3 anys de la reunió constituent a Gelida, llavors com un col·lectiu informal i ara secció de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació de l'Institut d'Estudis Penedesencs, s'ha passat d'un grup a una pàgina al Facebook per facilitar la visibilitat de les idees i opinions ciutadanes. Aquesta xifra continua fent de la Penedesfera el col·lectiu de blocaires més nombrós de Catalunya i també una de les xarxes TIC més actives, amb més de 65.000 apunts importats pel portal dels bloggers i

interessants en el web 2.0 del Penedès. Destaca, respecte a la darrera actualització, l'augment de blocs d'identitats així com de bloccaires anoiencs. L'estadística actual de bloccaires és la següent:

- Número de blocs enllaçats: 804
- Categories amb més blocs: Política (206), Actualitat (152), Blocs d'identitats (108), Literatura (86), Educació (76) i Esports (62)
- Blocs per comarques: Alt Penedès (321), Baix Penedès (164), Garraf (152), Anoia (140) i fora del Penedès (27)
- Poblacions amb més blocs: Vilafranca del Penedès (134), Igualada (82), Vilanova i la Geltrú (78), El Vendrell (66), Gelida (63), Calafell (41), Sitges (38), Sant Sadurní d'Anoia (26), Sant Pere de Ribes (22), La Llacuna (12), Llorenç del Penedès (10) i Cubelles (8)

Plataformes de blocs més utilitzades: **blogger** (455), **wordpress.org** (62), **wordpress.com** (58) i **bloc.cat** (23)

- Idiomes: Català (627), Castellà (158), Anglès (10), Esperanto (4), Francès (2), Galleg (1), Holandès (1) i Suec (1)

Després de 3 anys d'iniciar el llistat de blocs i bloccaires del Penedès, i juntament amb el protagonisme creixent dels twittaires de la Penedesfera i una pàgina nova al Facebook, els reptes de la comunitat continuen amb la divulgació de la societat de la informació i del coneixement. La iniciativa de la **Samarreta Solidària "El Penedès"**, la qual es continua venent en una acció que no té final, és una bona mostra d'aquest objectiu sobre el qual es preparen les 4es Jornades de la Penedesfera, les quals es celebraran aquest any a Igualada el proper 21 de maig.

www.danielgarcia

Joan Solé i Bordes

UNA EDICIÓ DE POSTGUERRA GAIREBÉ DESCONEGUDA

L'accés a la biblioteca i arxiu de Manuel Benach i Torrents¹ ens ha permès no sols poder tenir a l'abast per al seu estudi fons documentals tan importants com el de Pau Milà i Fontanals, sinó realitzar alguna descoberta ben curiosa. Aquest és cas de l'edició, creiem que d'iniciativa municipal de Vilafranca del Penedès i pràcticament desconeguda,² d'un petit volum (130 x 190 mm) amb el títol "Labor municipal desde 17 de octubre de 1941", denominació sols present a la coberta exterior, sota una interpretació barroca de l'escut de Vilafranca. Cal recordar que van ser els anys de Manuel Benach al capdavant de la Casa de la Vila a la capital penedesenca.

Es tracta d'un precedent dels característics volums que construïran el gruix de la col·lecció "Cosas que fueron" de Manuel Benach, a qui suposem també autor dels textos, tots ells evidentment en castellà, i curador de l'edició. Cal dir que la pràctica totalitat d'imatges i gravats que acompanyen el llibre van ser emprats amb posterioritat pel mateix Benach en altres edicions de la seva iniciativa. En aquest cas pensem, però, en un treball editorial d'iniciativa municipal i tiratge molt limitat, realitzat a Artes Gráficas Raiclán SL de Barcelona al mes de desembre de 1943. Tapa dura en cartró aper-

gaminat, interior en paper semicouché de tons grocs, amb un total de 42 pàgines sense numerar però impreses amb notable cura i qualitat, amb indicació del propietari de cada volum -en el cas que ens ocupa Manuel Benach com alcalde-, de manera que hem de pensar que, com a mínim, hi va haver un exemplar per a la resta de regidors municipals, tretze únics exemplars, com s'insinua en un text interior que recollim més avall. Són detalls que ens porten a imaginar un cost significatiu que possiblement resta indicat en els llibres de la comptabilitat municipal d'aquells anys.

A l'interior, per portada consta l'escut municipal abarrocat que es reproduïx també a la coberta, una frase de Torras i Bages sobre el caràcter diví que té l'exercici de l'autoritat i una fotografia dels símbols municipal: la cadira de l'alcalde i les dues maces de plata. La dedicatòria té clars alguns moments de l'exercici del govern municipal:

"Tal como una vez -una sola vez en más de dos años de camino- hicimos un festín en torno a la parra simbólica de la exhibición del vino, hoy, pasados los dos años, celebramos también otro convite, más alado y menos nutritivo, de actos y recuerdos, como entonces, los trece únicos y solos, vamos a banquetear."

La data és la de l'1 de gener del 1944 i la referència d'aquest text sembla ser de la Fira de la Vinya i el Vi del 1943. El primer text interior serveix d'introducció i recorda els dos anys del consistori municipal que va iniciar la seva labor amb les festes "del Cristo Desamparado del Molino de Rovira (21-26 de octubre de 1941) y terminado con la Exposición y Feria de la Viña y el Vino -perenne ya en la Historia- (10-25 de octubre de 1943)". No oblida les obres públiques, l'augment del patrimoni municipal, els pressupostos qualificats d'optimistes, les millores sanitàries, la façana de l'orgue de Santa Maria i el Museu. La prosa va signada no amb el nom sinó amb la carica-

1 Bona part del seu arxiu ha estat finalment adquirit per la Biblioteca de Catalunya, tot i les gestions realitzades des de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès; però una part dels llibres s'han dispersat a través de llibreters de vell de Barcelona on vam localitzar -joioses casualitats de la vida- i adquirir el que avui motiva aquest comentari.

2 No en consta cap exemplar ni a la Biblioteca Torras i Bages ni al Centre de Documentació de la Vinya i el Vi del Vinseum, a qui devem l'escaneig de l'original del qual reproduïm algunes pàgines i del qual en conserven una còpia de consulta disponible.

tura de l'alcalde Benach, i tot seguit la dels 12 regidors, tots ells dibuixats per Del Arco: Martí Güell Cortina, primer tinent d'alcalde; Domingo Via Trabal, segon; Joan Miret Soler, tercer; Joan Ribera Ribera, quart; Pere Regull Pagès, Lluís Piñana Castell, Josep Rosell Saltó, Casimir Saumell Vallès, Gabriel Via Boada, Tomàs Berdier Montserrat, Romà Castell Mestre i Lluís Melo Garcia. Com a complement, una justificació a la caricatura: *"En las cosas del espíritu es mucho mejor y más sano una caricatura-retrato que un retrato fotográfico."*

En un ampli capítol es comenta tot seguit la labor de les diverses comissions, en concret quatre: Hisenda, Governació, Foment i Cultura. Com a complement, set delegacions: arbitris i escorxador, cementiri, camins veïnals, hospital, beneficència, inspectors de mercats i Estació Enològica. Quan s'entra en detalls hom esbrina que la Comissió d'Hisenda va haver d'amortitzar l'emprèstit que s'havia emès l'any 1928 i, després de pagar factures i arreglar la façana de l'orgue, es va cloure l'exercici de 1942 amb superàvit, el mateix que s'esperava fer el 1943. En l'àmbit de Governació es comenten els augments de sou aplicats als treballadors municipals (sense especificar quantitats) així com la convocatòria d'un concurs per proveir les places administratives i subalternes. Es comenten també millores en la vigilància nocturna, les celebracions esmentades de la Vinya i el Vi i del Crist del Molí d'en Rovira, així com les Festes Majors *"y las de la Liberación de los mismos años"*³, i encara es remarca que *"en 1942 se creó la medalla de Vilafranca para los ex-combatientes"*. Un dels capítols més característics era el d'obres públiques: millora del dipòsit de detinguts als baixos de la Casa de la Vila,⁴ pavimentació dels carrers de Sant Bernat, Ribera, plaça de Xavier Llorens, Pou

de la Pina, Coll, Galceran, Puigmoltó i rambla de Nostra Senyora en una petita part, voreres als mateixos carrers, a la rambla de Sant Francesc, a la carretera de Tarragona i al carrer d'Amàlia, passeres a carrers encara no pavimentats com eren els del Parlament, Bisbe Morgades, Vidal, Soledat, Ponent o Santa Clara, clavegueres en carrers que no en tenien, en concret Ribera, Coll, Puigmoltó i Duc de la Victòria. I encara: *"la construcción del 'Obelisco-burladero-farola', en la Rambla de Nuestra Señora, lugar de San Magín, que tiene la triple utilidad de soporte inamovible para las banderas, encauzar las direcciones en el tránsito rodado e iluminar aquel sector descuidado de luz."*

En l'apartat de cultura algunes exposicions bibliogràfiques, el retorn de l'arxiu notarial *"que el huracán de la guerra se llevó"*, algunes accions a l'entorn del Museu i l'anunci de la primera edició popular,⁵ dedicada a la Galeria de Vilafranquins Il·lustres. Com sempre, algun projecte que es va quedar al tinter durant prop de mig segle, com era retolar alguns carrers indicant una mínima nota biogràfica en el cas de personatges com el bisbe Morgades, Menéndez y Pelayo, o institucions com la del carrer de la Beneficència. Pel que fa justament a beneficència es fa esment a la idea *"platónico pensamiento"* de poder comptar amb un sanatori antituberculós, es comenta un conveni pel que fa al servei d'ambulàncies i que es treballa per crear un centre d'higiene als baixos de l'Hospital, amb entrada independent. En aquesta línia també s'esmenta que es va contribuir a ajudar les famílies més necessitades amb motiu de les celebracions de Nadal, Festa Major *"y de la Liberación"*. Es comenta que en dies de molt fred es va habilitar un alberg nocturn en *"un gran caserón"*; l'Ajuntament va acordar concedir una pensió vitalícia al prevere doctor Joan Badia, que havia estat durant molts anys degà del Penedès.

En l'àmbit del cementiri es comenta

3 21 de gener de 1939, entrada de les tropes franquistes a Vilafranca.

4 La denominació popular vilafranquina sempre havia estat "la perrera".

5 Precedent també de la sèrie "Cosas que fueron".

que es va inaugurar el “*mausoleo de los vilafranqueses inmolados en la Cruzada*”, amb el trasllat de les restes dels morts del bàndol franquista el 8 de gener de 1942, amb un altar de pedra que va oferir el senyor Martí Güell. També es van fer millores a la capella i es va reconstruir la secció cinquena que havia patit un enrunament. Un dels aspectes més destacats del pas de Manuel Benach per l'Alcaldia vilafranquina va ser l'adquisició del parc del Tívoli, fins llavors de propietat privada, amb una superfície total de 5.670 metres quadrats, també va ingressar al patrimoni municipal el solar de l'antic convent de les monges Carmelites de clausura amb una superfície de 2.281 metres quadrats, el que posteriorment acolliria l'escola pública Estalella Graells. Es va adquirir també un petit solar a la cantonada dels carrers de Galceran i de la Font que anys després es va urbanitzar situant-hi la font del Carme.

Punt i a part per al tema de cerimonial, actes públics i visites importants. La primera referència que es destaca són les manifestacions que entre el 21 i el 26 d'octubre de 1941 es van celebrar a l'entorn del Crist Desamparat del Molí d'en Rovira. Eren els anys del més eufòric nacionalcatolicisme, de les profecies de la mare Ràfols i les referències a fets miraculosos.

[...] se celebraron impresionantes solemnidades religiosas. Acudieron a la villa: El Cardenal Arzobispo de Sevilla, Dr. Segura, el Ministro de Justicia, don Esteban Bilbao, el Obispo A.A. de Barcelona, el General Esteban Infantes, los Gobernadores Civil y Militar de Zaragoza, el Gobernador Civil de Ávila, el Gobernador Civil de Barcelona, representantes del Ayuntamiento, Diputación y Congregaciones de Zaragoza y Barcelona. Los Obispos de Huesca y Vich y el Cabildo, Presidente de la Audiencia y Fiscal de Barcelona.

“Del Vaticano se recibió el día 26, el siguiente telegrama: ‘Augusto Pontífice, vivamente agradecido homenaje filial ocasión in-

auguración Santuario Santo Cristo Desamparado, deseando incremento vida cristiana fieles. Otorga implorada bendición apostólica Vuestra Eminencia, Prelado, Autoridades, Congregación y asistentes ceremonia. Cardenal Maglione.”

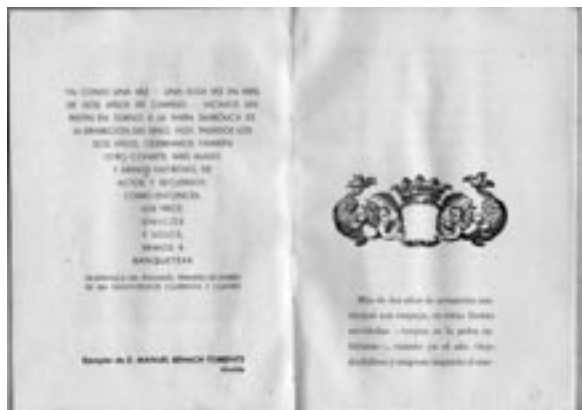
Del 1942 es remarquen diverses visites del governador civil, que va presidir la processó de sant Fèlix d'aquell any, i del 1943 es recorda el pas per la caserna el 23 de maig del capità general de la IV Regió, tinent general José Moscardó.⁶ També es recorda que el 29 d'agost es va inaugurar l'escala gòtica del pati del Museu, que s'havia pagat graó a graó per subscripció popular. La Fira de la Vinya i el Vi mereix dues pàgines de crònica, amb nombrosos detalls i especificació de les visites, entre altres la del cònsol general britànic, que va recordar els soldats morts en el camp de l'honor en posar una corona al peu de la làpida de l'oficial britànic mort el 1813.⁷ Finalment, i com a detall del nou règim, s'esmenta que es va reprendre l'assistència del consistori municipal a l'ofici de la festivitat de sant Ramon de Penyafort, copatró de Vilafranca.

L'edició es clou amb l'anunci de diversos projectes municipals: confeccionar els plànols d'urbanització del passeig del Santuari de la Mare Ràfols, cal suposar que d'acord amb el projecte de basílica que mai no es va arribar a executar; vendre a l'Estat la caserna per poder construir una escola pública de nova planta, la que finalment seria l'Estalella Graells; construcció de voreres i pavimentació de diversos carrers, recuperar la ubicació del padró al carrer de Santa Magdalena, adobar els jutjats i, per suposat, resoldre el tema endèmic de la vila: “*problema del abastecimiento de aguas ha tomado un vivo interés y se están estudiando las soluciones planteadas por una competente comisión*”.

6 La visita va suposar a nivell vilafranquí la desocupació definitiva de les dependències que el Museu de Vilafranca mantenia als baixos de l'edifici militar.

7 Sobre el tema podeu veure: Joan Solé i Bordes “Un oblidat record històric de la Guerra del Francès” a *Del Penedès*, núm. 17. Hivern 2007-08.

A les acaballes, deu pàgines amb imatges dels actes i especialment de la Fira de la Vi-nya i el Vi, imatges que Manuel Benach publicaria després en altres edicions i que en aquest cas, a la vista del caire gairebé privat, havien de voler tenir un sentit més recordatori que de propaganda.

Pàgines 6 i 7.

pàgines 12 i 13.

pàgines 16 i 17.

Pàgines 24 i 25.

Miguel Àngel González Ayala

35 ANYS DE COMISSIONS OBRERES A VILAFRANCA DEL PENEDÈS

Investigar la trajectòria de les Comissions Obreres a l'Alt Penedès no ha estat una empresa fàcil atès el devenir polític i sindical en aquesta zona de l'interior del país, amb característiques pròpies, diferenciades d'altres experiències sorgides durant els anys previs a la mort del dictador i la transició política a la democràcia. Ens ha interessat interpretar l'articulació del sindicat perquè enteníem que quelcom de diferent podríem arribar a suggerir. Mentre a d'altres indrets s'havien bastit experiències obreres clandestines per respondre els embats del verticalisme i la dictadura, a Vilafranca del Penedès no es va articular la unió local de comissions obreres fins que no es van convocar les eleccions sindicals de 1975. L'antecedent més immediat, que va intentar concentrar l'oposició al franquisme, fou l'Assemblea Obrera. Aquest òrgan va servir per teixir complicitats entre les diferents opcions sindicals que es van consolidar a la comarca. A l'Alt Penedès es van establir durant tot el període fins a tres unions locals; a Vilafranca del Penedès, Sant Sadurní d'Anoia i a Sant Pere de Riudebitlles. Però fou el nucli vilafraquí el més destacat i millor organitzat.

Cal incidir en el fet que, entre els anys 1978 i 1982, el sindicat Comissions Obreres va aconseguir mantenir l'hegemonia sindical, i que la única resposta a l'acció d'aquesta formació fou articulada per altres opcions sindicals forjades i arrelades al territori.

Com altres seccions locals, l'estratègia de cara a la celebració de les darreres eleccions del verticalisme passava perquè els militants ocupessin aquesta estructura per dinamitar-la des de dins. Es tractava d'una generació de treballadors que maldava per soscavar la dictadura polititzant els conflictes, amb la intenció d'obtenir millores laborals i majors quotes de llibertats. Vilafranca del Penedès, en el temps de l'esgotament del dictador, patia greus mancances estructurals, amb carrers sense enllumenar i sense xarxa de clavegueram, o sense habitatges assequibles que no resultessin precaris. Molts representants sindicals compartien també militància veïnal al capdavant d'associacions que s'haurien de gestar durant els anys posteriors a la mort del tirà. Tot i que algunes empreses patien els afectes de la crisi econòmica internacional i que les tensions laborals ja s'havien reflectit a la via pública, va ser la mort de Francisco Franco el fet que va originar la intensificació de les protestes polítiques i laborals als carrers de la capital de l'Alt Penedès.

Alhora que es constituïen òrgans unitaris tals com l'Assemblea Democràtica de l'Alt Penedès, s'explicitaven els conflictes sobre el territori, molt sovint obeint a directrius sorgides des de Barcelona o Madrid. Les tensions amb la força policial i la repercussió d'alguns dels esdeveniments més dramàtics d'aquesta transició ni tan pacífica ni tan modèlica van deixar la seva empremta, com en el cas dels Fets de Vitòria, el març de 1976, que suscitaren una jornada de reflexió a la basílica de Santa Maria autoritzada per l'actual bisbe de Girona, Francesc Pardo Artigas, partidari d'obrir els recintes eclesiàstics a tots aquells moviments que patien l'opressió dictatorial. Altres exemples d'expressió popular van estar relacionats

amb la celebració del Primer de Maig, avortada per la presència policial, que acabà originant una manifestació espontània pels carrers vilafranguins; les accions simbòliques al pas de la "Marxa per la Llibertat"; la celebració de la Festa Major vilafranquina del mateix any, durant la qual el periodista Joan Anton Benach va reivindicar els quatre punts de l'Assemblea de Catalunya, fet que li comportà la prohibició de l'alcalde Pere Martí i Domingo de pujar al balcó de la Casa de la Vila; o la recuperació de la celebració de l'Onze de Setembre com a Diada Nacional de Catalunya a la capital vilafranquina.

És en aquest punt que Comissions Obreres comença a ser visible. Tot i que la logística relacionada amb la difusió no fou prou reeixida per manca de mitjans, sí que és cert que la gran majoria de formacions van aprofitar els mitjans de comunicació per expressar les seves opinions entorn de l'actualitat política i sindical. Un dels primers moments en què la veu sindical va presentar un discurs públic en favor d'una abstenció activa va ser a poques setmanes de la convocatòria del Referèndum de la Llei de la Reforma Política que, en teoria, havia de liquidar les institucions del franquisme i que es va convertir en la pedra de toc perquè el règim evolucionés cap a fórmules pretesament democràtiques, sense que hi hagués una ruptura política total.

El 1977 s'esdevingué un any clau des d'un punt de vista polític i sindical; és el temps de la negociació dels convenis a través dels quals els empresaris intentaven canalitzar les protestes obreres malgrat que la presència habitual de la força policial condicionava les negociacions. La primavera va portar canvis de gran rellevància: la legalització del Partit Comunista d'Espanya i de les centrals sindicals; la primera gran tractorada promoguda per la Unió de Pagesos, que col·lapsà les vies d'accés als municipis de la comarca; o la celebració del Primer de Maig amb el conjunt de forces sindicals legalitzades. Les iniciatives democràtiques s'estenien arreu,

apostant per la radicalitat com l'eina per acabar d'una vegada per totes amb els residus del franquisme. En aquest sentit, una de les experiències més reeixides fou la constitució de la Comissió Municipal Democràtica, un òrgan participat per totes les forces polítiques que actuà d'agent fiscalitzador de l'activitat de l'ajuntament protofranquista de Vilafranca del Penedès.

La legalització de les centrals sindicals comportà una major visibilitat. A la tardor es realitzà la presentació oficial de la secció vilafranquina, que aleshores posseïa un local de reunions al carrer de Mossèn Coy. L'obertura del ventall sindical provocà fins i tot moviments intestins dins de la formació obrera, fins el punt que a Vilafranca del Penedès es constituí una secció local de la CSUT, pròpia ideològicament al Partit del Treball. L'aventura fou efímera i la secció es va desfer un any després. No obstant això, aquest fet i uns altres de posteriors ens permeten concloure que les comissions obreres vilafranquines no eren ideològicament heterogènies, tot i que és evident que la influència del PSUC es va deixar notar atès que gran part dels seus representants acabaren practicant la doble militància. Amb la consolidació de les forces legalitzades a la comarca, els anys 1978 i 1979 es van convertir en el període de major mobilització obrera. El sindicat travessà una època de gran afiliació i coordinà la seva acció amb la creació d'un organigrama comarcal per plantejar amb plenitud de forces les seves reivindicacions davant de les empreses i de l'administració estatal. Les jornades de vaga sovintejaren al carrer, i la premsa de l'època mai no deixà de fer-se'n ressò.

En un ambient polític tens i crispat per l'acció violenta d'ETA, els GRAPO i la ultradreta política i militar, s'acarà el referèndum per validar els continguts de la Constitució espanyola. En aquest punt sorgiren diferències ideològiques atès que, entre els membres del sindicat, hi hagué qui es definí a favor del sí alhora que d'altres es

posicionaren a favor del no i de l'abstenció. Tot amb tot, continuem assenyalant que malgrat les divergències polítiques dins de la secció local de les comissions obreres, l'ascendència política del PSUC fou inqüestionable: cara a les eleccions municipals de finals d'abril de 1979, una dotzena de militants van formar part de la llista del PSUC, i dos d'ells contribuïren a formar part en tant que regidors del primer equip de govern d'esquerres elegit democràticament. La celebració de les primeres eleccions municipals marcà el zenit de l'entusiasme de la ciutadania pels afers polítics.

No obstant això, l'agudització de la crisi econòmica incidí irremeiablement en l'economia del territori. Les pàgines de la premsa oferien una realitat de notícies relacionades amb vagues als sectors del tèxtil i de la construcció, que feien referència a una situació de precarietat laboral que afectava els sectors més joves de la població i també les dones. Aquest panorama empitjorà amb els primers anys de la dècada dels vuitanta. Hom posà de rellevància que les formacions sindicals començaven a perdre afiliació, i aquell sindicalisme que s'havia mostrat ofensiu durant els anys previs i immediatament posteriors a la mort del dictador, es convertia en un sindicalisme defensiu. L'objectiu, a més de no perdre els minsos drets sindicals que tant havien costat d'adquirir, passava per mantenir cada lloc de treball com si aquest fos un guany inviolable i sagrat.

L'any 1980 havia servit perquè el sindicat consolidés la seva estructura comarcal a través d'una segona conferència, abans que se celebrassin les eleccions que renovarien la seva hegemonia. Cal remarcar que els efectes de la crisi i l'assimilació de la idea del desencant polític contribuïren a que les eleccions sindicals fossin més fredes i menys participades. D'igual manera, destaquem que les forces sindicals de l'Alt Penedès centraren un nou discurs basat en problemàtiques alienes a l'acció sindical, demostrant un clar compromís

amb les noves preocupacions que s'anaven afirmant sobre l'imaginari col·lectiu del país. Ens referim, en aquest cas, al discurs ecològic i antimilitarista. D'ençà de les primeres eleccions amb la Generalitat restaurada, el govern de Jordi Pujol plantejà la instal·lació d'una gran presó a Subirats que s'uniria al projecte ministerial de projectar una caserna militar al mateix municipi. Aquest fet suscità la creació del Moviment de Defensa del Penedès, una reactualització de l'Assemblea de Catalunya de la qual Comissions Obreres també en formà part. De manera complementària, s'originaren discursos en contra de la incorporació de l'Estat espanyol a l'OTAN projectada per la UCD, o d'oposició a la política de centrals nuclears i al fet que diferents trens carregats amb mercaderies tòxiques transitessin pel litoral mediterrani.

No podem obviar l'any 1981 sense fer esment del intent de cop d'estat del 23 de Febrer, moment en què s'exterioritzà clarament el fantasma del soroll de sabres, instant en què alguns militants del sindicat local acudiren a la seu social per arreplegar fitxes i documents amb la intenció d'amagar-les mentre durés la incertesa. El dia després de l'assonada militar s'havia convocat a Vilafranca del Penedès una Jornada de Lluita contra el tancament d'empreses que fou aprofitada també per respondre cívicament a les distorsions produïdes des de les casernes militars i per uns conspiradors civils que encara no han estat desemascarats. Fou, en realitat, la última gran manifestació d'aquell període a la comarca.

El pes de la conjuntura econòmica requeria sobre l'Alt Penedès amb més atur i més tancaments d'empreses. Els treballadors de la tèxtil MADOFÀ, en veure que l'empresa tancava i que ells no cobrarien les nòmines, optaren per vendre a preu de fàbrica els estocs i la maquinària de la factoria. La Jornada del Primer de Maig arreplegà als carrers vilafranquins tan sols 150 persones, i a nivell sindical sorgiren alguns retrets per la supeditació de comissions obreres als grans pactes econòmics

amb el govern de la UCD. El panorama no millorà l'any 1982, ans al contrari. Potser la única bona notícia fou l'acord entre el govern central, el consistori vilafranquí i les centrals sindicals de la ciutat per tal que els sindicats utilitzessin l'edifici del verticalisme reconvertit en Ateneu Popular Municipal amb les despeses de manteniment pagades sense que, però, en fossin titulars propietaris.

Una vegada més emfasitzarem que la conjuntura de crisi i la sensació de desencant originà la desmobilització obrera. La secció local de Comissions Obreres i la resta d'unions locals de la comarca en patiren les conseqüències. Amb pocs recursos econòmics i una minsa afiliació, es pensà afrontar la urgència potenciant l'organigrama comarcal. Els intents van ser insuficients atès que sobre la situació econòmica va recaure una crisi organitzativa de grans dimensions: els locals sindicals restaven tancats, amb poca presència d'afiliats. L'acció sindical, igualment, brillà per la seva absència sempre i quan no es tractés de recolzar iniciatives simbòliques. De manera complementària, van sorgir controvèrsies entre les seccions de Vilafranca del Penedès i Sant Sadurní d'Anoia, caracteritzades per la manca d'entesa i de coordinació, fins al punt que la formació sadurdivina es decidí a abandonar l'organigrama comarcal. Tot i que des de la CONC s'intervingué per oxigenar l'ambient, la situació s'agreuja encara més. Les eleccions sindicals de 1982, que tornaren a imposar el sindicat com a força sindical hegemònica, comptaren amb ben poca propaganda obrera, atès que ningú es decidí a distribuir-la entre les tres seccions locals de la comarca.

La totalitat del nostre discurs no ha estat elaborada com un conjunt, si no com pedaç més de la història de la capital vilafranquina i de la seva comarca en un període de transformacions profundes i complexes. Hem volgut col·laborar, en definitiva, a bastir un relat que ampliarem l'any 2012 amb la publicació del treball d'investigació "La forja d'un sindicat. Les Comissions Obreres a Vilafranca del Penedès i

comarca (1975-1982)", presentat a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona el 2010 i ampliat amb testimonis orals de militants obrers de la comarca, en un intent d'arribar al moll de l'os d'un període carregat d'ombres i incerteses, encara sotmès a diferents interpretacions.

Manifestació per l'Amnistia, les llibertats polítiques i l'estatut d'autonomia del 17 de juliol de 1976 a Vilafranca del Penedès. La referència és "Diari Tothom. Arxiu Històric Comarcal de l'Alt Penedès.

Joan Cuscó i Clarasó

EN EL CENTENARI DE TOMÀS BERDIÉ I RODOLF LLORENS

Notes per a la presentació del llibre:

Les cançons, la lluna i el sol.

Tomàs Berdié i Montserrat (1910-1979).

Auditori de VINSEUM,

17 de desembre de 2010

Ens trobem aquí per presentar un llibre que clou el nostre homenatge a dues persones cabdals de la cultura d'aquesta ciutat, i del país. Un centenari que, sobretot, ha servit per posar sobre la taula i compartir les seves obres. Un centenari sense cap patina oficial o oficialista, cosa que denota bé el poc interès que el nostre país sent per la cultura i per la gent que hi han dedicat tota mena d'esforços. El poc valor que el nostre país dona a l'educació i a la formació que és en la base de qualsevol sistema democràtic (de la sociabilitat i de la creativitat empenedora i d'alt valor, com es diu avui).

En tot cas, el centenari que avui recordem ha estat impulsat des d'institucions culturals com VINSEUM i l'IEP i ha estat possible per la col·laboració d'altres persones i institucions (l'Escola Municipal de Música Dolors Calvet i l'Auditori Municipal, els intèrprets Carles Sanz, Eugènia Gassull i Eulàlia Ara, l'editorial Fasolcat, el Jordi Romeu, les famílies dels homenatjats....).

Si ajuntem aquests dos fets, podem ben dit que es pot parlar de la cultura catalana com d'una "sòlida fragilitat", de la qual el llibre d'avui n'és una bona mostra.

Reconeixem, mostrant la seva obra i la seva tasca, Tomàs Berdié, Pau Boada i Rodolf Llorens. Tost ells nascuts l'any 1910 i protagonistes del segle XX. Tres protagonistes d'una de les èpoques més contundents de la cultura catalana, i vilafranquina. El període que abraça des del 1926 fins al 1936. Una dècada d'entusiasme i de lluita que, com tantes vegades

ha passat al llarg del segle XX, fou escapçada per la guerra.

Aquest fet ens porta a una segona paradoxa: la de celebrar un centenari i la de saber com mostrar, comprendre i defensar la “sòlida fragilitat” de la cultura contemporània de què parlàvem abans.

El segle XX ha dislocat moltes coses, entre les quals la visió historicista de la humanitat, la idea de progrés, les ideologies... I això, si no estem atents, ens porta a un cul de sac: si volem tractar amb la història i amb els seus protagonistes però no hi ha linealitat històrica (o narrativa), com ens hi acostem? Com en som dignes hereus?

Si no hi ha linealitat en la història: cal celebrar els centenaris? Com? Com cal llegir els autors que ens han precedit? Com retrobem allò que hi ha de bo (el que Walter Benjamin va anomenar “l’Àngel de la història”)? Com apliquem una metodologia adequada? Què escollim per a posar-ho sobre la taula?...

Certament, cal anar a una història discontinua i a cercar els avenços qualitatius que no són progressius ni en una única direcció ni abracen tota la societat. I aquesta no és una tasca fàcil. I implica molta reflexió per als investigadors i per als qui avui ens dediquem a la cultura. No podem fer una història cronològica. No podem fer una història de dates i de dades (erudita), no podem parlar de “generacions” sense fer esment a les individualitats i a la diversitat de cada aportació (divisions estanques o tancades i progressives), no podem parlar del text sense el context... Bé, tot això, ho podem fer, però seria una tasca inútil.

En tot cas, el període situat entre 1926 i 1936, a Vilafranca i a Catalunya, va ser una etapa culturalment activa i rica. Un salt qualitatiu del qual foren protagonistes les persones nascudes els primers quinze anys del segle (Berdié, Llorens i Boada). Un moment amb àngel. I això ens interessa.

Un període lligat a l’art i a l’avantguarda. El 1926 hi va haver la I Exposició d’Art del

Penedès, del 1926 al 1929 a Sitges es publicà *L’amic de les arts*, del 1926 al 1933 a Vilafranca existeix l’Associació de Música, l’any 1928 Gasch, Dalí i Montanyà signen el *Manifest groc* i es creà l’Associació de Música Contemporània de Barcelona, els anys 1929 i 1930 apareix *Hèlix* a Vilafranca, els anys 1933 i 1934 a Lleida hi ha la revista *Art* amb Antoni Garcia Lamolla (també nascut l’any 1910), del 1932 al 1936 actuen els *Amics de l’art nou* (Adln) amb Àngel Ferrant i Joan Prats... En fi, és un període imprescindible per entendre la cultura del país. Molt llibertari, amb molts grups i molts frantiradors, amb aportacions molt diverses i plurals... Però imprescindible per copsar què ha estat els segle XX i d’on venim.

Bon exemple d’això és el que va venir després. La cultura dels trenta primers anys de la dictadura n’és deutora. A Vilafranca el grup *Azul*, els *orsians*, el *Cercle d’Estudis Pendesecons* i els *Grup Universitari del Museu* es relliguen directament amb aquest període. I aquesta és una història que encara s’ha d’escriure. Hi va haver l’exili, i l’hem de conèixer al màxim; però també cal veure què passava al país i com, això, traça una continuïtat (mai lineal ni unidireccional i a voltes dialèctica) cap als nostres dies (amb els seus encerts i errors, les seves aportacions i les seves mancances.). Aquesta és una tasca imprescindible. I ella sola justifica l’acte d’avui.

Diem tot això perquè considerem que el llibre que presentem respon bé a aquestes preguntes i reptes. Que hem escollit uns autors i unes obres que tenen valor en elles mateixes i que ens aporten noves visions sobre la nostra cultura contemporània. Informació que moltes vegades es contradiu amb el seu context, i per això encara és més vàlida. Que ens allunya de la mirada historicista i que ens permet conèixer millor el nostre present (aprendre activament). I considerem que hem fet un treball per contextualitzar aquestes aportacions i per tornar a donar vida a unes obres que s’ho mereixen.

Moltes gràcies a tots els qui hi heu participat i als qui ho heu recolzat.

LLIBRES

Josep Perarnau i Espelt

BEGUINS DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS DAVANT EL TRIBUNAL D'INQUISICIÓ (1345-1346). DE CAPTAIRES A BANQUERS?

Ed. Institut d'Estudis Catalans. Facultat de Teologia de Catalunya. Barcelona – Roma, 2010.

Finalment veu la llum, en un esplèndid i ascètic volum de més de dues-centes pàgines, l'obra a la qual mossèn Perarnau ha dedicat bona part de la seva vida com a historiador medievalista. Tal com explica l'autor en una nota introductòria, el volum és el resultat de la tesi de llicenciatura presentada el curs 1979-1980 i dels diversos treballs posteriors, amb aportacions seves i d'altres autors, amb una segona part que ofereix consideracions sobre el tema en el decurs de tots aquests anys fins a arribar al moment actual.

En un primer espai del llibre, l'autor ens proposa l'anàlisi textual i la reconstrucció del procés inquisitorial contra els beguins de Vilafranca dels anys 1344 i 1345, amb la descripció del manuscrit del procés i la transcripció de tots els documents en llengua llatina, amb extenses i ben agraïdes notes d'edició i interpretació. El capítol segon està dedicat a tota la documentació complementària, amb la transcripció i estudi d'una vintena de documents. Especialment interessant per a qui en vol tenir una perspectiva general és la cronologia del procés, que s'inicia el 15 de maig de 1345 amb l'arribada a Vilafranca del frare franciscà Francesc Joan, fins a l'octubre, amb les primeres acusacions d'heretgia i poc després l'inici de la investigació inquisitorial, amb la consegüent detenció dels beguins de la vila i d'aquí a les conseqüències del procés amb la sentència i confiscació dels béns, que arriba el 25 d'agost de 1345. Tot això permet fer entenedor un procés medieval de notable complexitat que l'autor ens presenta pas a pas i personatge per personatge.

Apuntem encara que en l'excepcionalitat d'aquest treball hi ha no sols l'amplíssim aparell crític i contextual aportat per Mn. Perarnau, sinó també el fet que, per portar endavant aquesta labor, ha desenvolupat una amplíssima recerca en els més importants arxius i fons documentals sobre l'esmentada temàtica, entre els quals hi havia en

el seu moment els originals conservats al Bisbat de Barcelona i al Museu de Vilafranca, en l'actualitat a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès. Aquest aspecte, així com el tema, justifica que l'Ajuntament de Vilafranca hagi volgut contribuir a fer possible una edició que imaginem de distribució prou difícil.

Les reflexions de l'apartat sobre els trenta anys transcorreguts des de la redacció original del treball remarquen la nombrosa bibliografia de caire genèric sobre l'època i l'entorn que s'ha donat en les darreres dècades i que, d'una o altra manera, ha contribuït a remarcar i a resituar aspectes d'un estudi que Josep Perarnau diu que ha vist que era sols un arbre entre un conjunt i que amb el pas dels anys li ha pogut anar esbossant la que seria una primera visió del bosc. L'edició, que es clou amb noves preguntes i interrogants històrics, es complementa amb un índex d'andropònims i títols, un de fons manuscrits i encara un tercer amb una taula alfabètica de mots llatins i catalans que apareixen en els textos. A la fi, un post scriptum en italià de Massimo Miglio.

J.S.B.

Josep Clarà i Antoni Gavalrà

LA FRACTURA MILITAR A LA GUERRA CIVIL (1936-1939) EL CAS DE JUAN FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ

Ed. Andana. Vilafranca 2010.

El fet de disposar de les memòries escrites per un carrabiner -per altra banda persona de remarcable intel·ligència i voluntat d'aprenentatge, tot i les greus mancances de formació derivades de l'època- ha permès als autors seguir i documentar la trajectòria vital d'un personatge que és també imatge de tants altres que, com ell, van fer un camí personal prou difícil en les misèries d'aquell Estat que acabaria veient com les contradiccions de dècades d'endarreriment i latifundisme caciquil acabaven en una guerra civil.

Com es diu en les pàgines d'epíleg, les memòries de Juan Fernández Fernández aporten notes personals fàcilment generalitzables en un període que comprèn gairebé la primera meitat del

segle XX. Més enllà dels fets estrictes, els autors, resseguint les memòries de Fernández i recollint-ne fragments puntuals, ens permeten entendre nombrosos aspectes de la vida, les condicions de treball i les intencionalitats que els van moure a intentar formar-se i millorar les seves condicions de vida. Des de la misèria pagesa andalusa i el treball a la mina, el seu pas per l'exèrcit i la manca de formació, fins al seu ingrés en el cos de carrabiners, amb tot el que comportava aquesta activitat professional, de desarrelament i mobilitat, amb el complement familiar.

El punt d'inflexió és, certament, el cop d'estat del 1936 i les situacions personals que se'n van derivar d'acord amb el punt geogràfic on el 18 de juliol va trobar uns i altres. No cal dir que el seu testimoni ens permet entendre igualment les misèries i el desordre de la Guerra Civil, el caire de revolució que es vivia a la rereguarda i els atacs indiscriminats sobre Catalunya que van caracteritzar els darrers mesos del conflicte. Més enllà del veritable atzucac personal que el tema va suposar per a homes com Juan Fernández, acostumats a l'ordre i la disciplina, la segona part del tema –resseguit amb tota mena de detall i dades pels autors del volum– el conforma la primera postguerra, amb la seva detenció i tot el procés judicial militar al qual se'l sotmet, imatge de l'altra part del desori i les arbitrarietats imposades pels guanyadors en una repressió de la qual el testimoni de Juan Fernández en aquest llibre ens en descobreix també aspectes prou específics.

J.M.L.

Salvador Llorac Santis

25 ANIVERSARI DE L'ASSOCIACIÓ CATALANA D'ENÒLEGS

Ed. Associació Catalana d'Enòlegs. Vilafranca del Penedès, 2010

L'obra és un recull dels vint-i-cinc anys de l'Associació Catalana d'Enòlegs, on l'autor presenta un resum històric molt ben sintetitzat de l'activitat portada a terme per l'associació tan estretament vinculada amb la indústria vinícola.

El nucli i el mateix tractament temàtic ha estat dissenyat per l'investigador penedesenc Salvador Llorac i Santis, el qual, valent-se de la complicitat d'afinitats amb els estudis de química i bromatologia que formen part del seu currículum particular, ha anat desgranant una exposició informativa a partir

de la recerca personal i el buidat documental de l'associació, complementada amb aportacions orals i fotogràfiques dels principals protagonistes que hi han intervingut.

El treball excel·leix en els temes d'investigació, en concret quan es parla de persones que hi han tingut un paper important, pels seus estudis de química experimental (ciències empíriques). També destaca el tractament del món agroalimentari i la part que tracta sobre decrets i disposicions amb què s'ha anat configurant el camí que ha portat a reconèixer l'enologia com una eina de base científica amb identitat pròpia, l'estudi de la qual ha donat lloc, finalment, salvant diferents estadis, a l'opció d'una llicenciatura universitària.

Aquest treball tan important té, però, alguns punts de dispersió en el tractament, com poden ser les notes de peu de pàgina que, en alguns casos, resulten excessivament llargues com a tals i que, per contra, s'hauria agraït veure-les incloses en uns apèndixs biogràfics, quedant només els peus com a fil conductor.

Aprofitant aquesta puntualització, que no pretén ésser recriminàtoria, voldria fer notar algunes reincidències descriptives en aspectes que després trobem altra vegada, potser amb un tracte més ampli però la reiteració dels quals no deixa de sorprendre el lector. Pel qui no hagi viscut més o menys atent el batec d'aquestes agrupacions, no resulta fàcil entreveure la problemàtica que pot originar-se a partir d'unes relacions interprofessionals, de dependència-independència o de connivència amb els objectius professionals, en el marc de competències d'ordre institucional o polítiques que poden donar-se entre comunitats autònomes.

Obviant aquestes menudeses, direm que el llibre esdevé una bona eina de consulta per a tots els que vulguin aprofundir en un tema fortament relacionat amb la vitivinicultura, l'obtenció d'un producte que genera riquesa i benestar social al nostre país.

Tot el treball, i amb ell la il·lusió de la feina, ha estat glossat encertadament per l'autor, en la darrera part, no solament pel que fa a les assemblees ordinàries i extraordinàries celebrades, sinó també en aquella altra, igualment agraïda, dels congressos que s'han celebrat al llarg del període estudiat, juntament amb les principals qüestions tractades.

I com a colofó, l'obra inclou unes notes biogràfiques de cadascuna de les persones que han tingut la responsabilitat en la direcció d'aquesta jove entitat. Per molts anys!

Lluís Eroles Benabarre

Paton Soler**QUI DIA PASSA ANY EMPENY
(2011-1973) TRIA DE CANÇONS**

Edició de l'autor. Vilafranca 2011.

**SONA LA MÚSICA. 24 TONADES
PER A GRALLA**

Amb alguns textos de Joan Cuscó. Ed.Fasolcat. Barcelona 2011. Amb un CD.

BREL EN CATALÀ

CD amb carpeta. Edició de l'autor.

Incansable i intens, el cantautor vilafranquí continua produint material musicopoètic prou interessant, a la vegada que fa síntesi de gairebé trenta anys de camí, adapta Jaques Brel en base a treballs com els de Josep Maria Espinàs, hi aporta noves adaptacions, seves o de Fontxo Blanc, i encara hi inclou una peça d'homenatge al músic belga. I entre un i altre fa incursions en l'àmbit de la música popular amb un recull de 24 composicions per a gralla de les quals és autor i de les quals gaudeixen celebracions festamajorenques com la de les Cabanyes, els Gegants de Vilafranca i encara altres elements del folklore popular penedesenc. Com remarca Joan Cuscó en el text inicial de l'edició, *"les peces de Paton Soler són un repertori lligat a la creació de nous rituals de gegants, de dracs, de colles de falcons..."*. De cada composició se'n recull la partitura i, quan cal, alguns comentaris del mateix autor; el complement és un CD amb una selecció de set d'aquestes peces, en la seva major part arranjades per Joan Cuscó i interpretades pel seu grup de grallers.

El que ens dóna, però, la dimensió de la labor de Paton Soler en l'àmbit musical és el recull, en un volumet de petit format, amb il·lustracions, de mig centenar de cançons triades d'entre la producció del músic i cantautor vilafranquí des de les més recents del 2011 fins a les primeres del 1973, que és com dir prop de trenta anys de labor amb motiu d'haver aconseguit cinquanta anys. Cançons de diversos discos i enregistraments, altres no enregistrades mai i encara una colla d'inèdites i alguna sense música. Ordenades de manera inversament proporcional, de les més recents a les primerenques, el llibre n'aplega la lletra i les referències tècniques, tot plegat en etapes creatives que Paton ha ordenat per colors,

des de l'època rosa fins a la del blau turquesa, passant per referències tan explícites com la caqui, algunes etapes més prolífiques, altres més breus. Tot plegat, un treball ben pacient, constant, mai desanimat, molt sovint popular, amb composicions de senzillesa i simplicitat; peces, però, que marquen tota una trajectòria vital. Hom imagina els músics penedesencs del segle XIX com en Paton cent cinquanta anys després, escampant lletra i música per aquí o per allà, sense esdevenir mai mite ni músic enriquit, sobrevivint tan sols per contribuir a la petita vida del nostre entorn, a la gresca més o menys quotidiana del nostre temps, compositors que han esdevingut populars perquè els seus treballs creatius han passat ja al patrimoni col·lectiu del nostre temps.

J.S.B.

Santi Borrell Giró**ELS DIES A LES MANS**

Edicions de Pedra. Vilafranca del Penedès 2010.

Encert en el títol per a un volum de poemes de temàtica amorosa, en un aplec de factura acurada però espartana en l'edició, amb disseny i il·lustracions d'Alonso Castellanos però amb alguna extravagància formal com la paginació en correspondència a les composicions i no a les pàgines del llibre, o l'ús i desús de les majúscules i la puntuació, punts per a la desorientació del lector en algun moment.

Més enllà de formalismes, Santi Borrell ens proposa composicions breus que juguen amb la metàfora per a desenvolupar el dubte de l'existència en l'estimació. Llenguatge ben simple, vers lliure, sense floritures lingüístiques, amb ús continuat –i en algun moment potser abusat– de l'estructura paral·lelística, o en jocs de paraules que en algun moment semblen anar més a l'al·literació que al contingut, amb anàfores i paral·lelismes que ajuden a manifestar les sensacions que mouen l'autor, però que potser en simplifiquen l'expressió o la fan insistent en excés.

Neta de contingut, la poesia de Sant Borrell ens promet entrar, una vegada més, en la temàtica amatoria sense arguments, sense entorn, sense referents identificables, disposat a aprofundir en el vell tema del joc de sentiments entre dos, amb ambients propis que poden desvetllar un neguit, universal, incondicional, que no té solució, que ja havia estat un menyspreu amorós. Exercici difícil

que, si no es reconduïx, porta al sentimentalisme, però que Borrell sap mantenir, en alguna ocasió amb algun detall anecdòtic com a "Postal de Praga" (p. 17), tot i que sense solució de continuïtat. Ens preguntem llavors si l'autor malbarata una història o si la defuig perquè no li interessa l'anecdota sinó el sentiment, no pas el detall sinó l'essència.

En recursos com la comparança ens sembla sentir-hi la veu de Neruda, en altres és el joc del "tu" fet metàfora com en l'obra del millor Pedro Salinas, en un propòsit que intenta esprémer les seves múltiples possibilitats i que s'acaba diluint en la quarta i darrera part, tot i el caire breu de l'edició aquí un extens poemari de riu en el qual les paraules corren lleugeres i en la seva velocitat diuen poc, manllevem imatges i ens porten a una cloenda del llibre prou destacable que potser en justifica tota la lectura, que deixa entreveure una història veritable tot just apuntada, la història d'amor, desamor i desengany que obre el llibre en el títol i el clou en el darrer vers.

J. S. B.

Lluís Forns i Ventura

RETALLS DE VIDA (I. EL ROS DE CAL MANYÀ. II. UNA PROMESA ÉS UNA PROMESA)

Edició de l'autor. Sant Sadurn d'Anoia 2010.

Resulta gratificant veure que una persona del nostre entorn, amb una d'experiència acumulada durant els anys de la seva vida –una llarga i fructuosa vida, 96 anys viscuts fins avui–, ens sorprèn amb uns "quaderns" memorialístics tan rics i plens de vivències, d'humanitat i d'un encomiable esperit conceptualista intern, a tots els qui, més enllà del tracte personal de veïnatge, no havíem tingut ocasió de mantenir-hi converses que anessin més enllà de les salutacions habituals de cortesia.

Si en el primer dels "quaderns" ens ofería la perspectiva d'uns trets intimistes i familiars d'adolescència, així com d'inquietud per uns ideals inculcats, en part, durant la seva militància en el grup de minyons de muntanya primer i la Federació de Joves Cristians després, en el segon volum se'ns mostra des d'una perspectiva més concordant amb la formació i maduresa personal i professional, però a l'ensens també en una altra d'humanista i familiar, que li va reportar entrar, per la via de

matrimoni amb la pubilla, a la casa d'una família de terratinents respectable de la societat sadurninca de la primeria del segle XX.

Qui llegeixi aquestes "memòries" s'adonará de la subtileza en la manera d'expressar-se de l'autor. Ni un mot ni una frase dubitativa, res fora de lloc però tampoc cap expressió que s'aparti d'un raonament d'arrel cartesiana.

Humanisme: cent per cent; il·lusió davant els reptes quotidians: més encara; impaciència i temperament: bon control.

Noranta-sis anys són anys però no pas incompatibles amb la il·lusió que posa en les coses, circumstància que promet augurar una tercera part d'aquests "quaderns".

Benaurada il·lusió per la feina que encara resta a fer!

Lluís Eroles Benabarre

Fèlix Villagrasa i Hernández

FRANCESC XAVIER LLORENS I BARBA. LA UNIVERSITAT DE BARCELONA I EL PENSAMENT CATALÀ AL SEGLE XIX

Ed. Llibres de l'Índex. Barcelona 2010.

Tot i els mots d'Espriu que enceten l'edició en els quals s'assegura que no hem d'esperar mai deixar record, sembla que per una vegada el temps fa justícia i, gairebé un segle i mig després de la mort d'aquell jove professor de filosofia de la Universitat de Barcelona que, amb cinquanta-dos anys, no ens va llegar pràcticament obra escrita, la figura humana i intel·lectual de Llorens i Barba rep el reconeixement, si més no bibliogràfic, amb diverses edicions que, des de fa més d'una dècada, insisteixen en la petjada que d'ell en va derivar, conjunt del qual aquest treball de Fèlix Villagrasa n'és la peça més notable pel que fa, com a mínim, al personatge històric i el seu entorn. Com remarca el doctor Casassas en les pàgines preliminars, aquesta biografia exhaustiva i seriosa sobre l'il·lustre vilafranquí ens el situa en l'entorn de la seva generació i l'àmbit vilafranquí, però també en l'entorn del que era la Universitat Literària de Barcelona, i remarca la responsabilitat de Llorens i Barba en la consolidació d'una "escola catalana" de filosofia.

Indiquem que estem davant un volum de

recerca aprofundida i no pas de divulgació, un treball intens acompanyat d'innombrables notes i una amplíssima bibliografia final i encara un sempre ben agraït índex onomàstic, amb un total de més de dues-centes cinquanta pàgines. Volum de consulta i de lectura pausada, d'entrada cercant l'entorn familiar i local, la seva vida acadèmica i la incorporació de Llorens al claustre universitari, amb una anàlisi aprofundida del conservadorisme en aquest entorn fins a la revolució del 1868 i la seva tasca docent fins a aquesta data.

Una segona part és dedicada al pensament de Xavier Llorens i Barba en el context filosòfic del seu temps, amb la presència de l'escola escocesa en la filosofia catalana i una anàlisi dels principals aspectes de l'escola filosòfica de Barcelona, així com un seguit de consideracions sobre els textos que ens han quedat de l'il·lustre vilafranquí. Finalment, en una tercera part Fèlix Villagrasa estudia l'entorn social de Llorens i el seu mestratge sobre personatges com Torras i Bages. En síntesi, un treball completíssim i ben interessant punt de referència en la bibliografia que ens ha de permetre entendre els diversos aspectes del segle XIX i la seva incidència sobre els temps actuals.

J.S.B.

Francesc Xavier Llorens i Barba

FILOSOFIA I CONSCIÈNCIA

Estudi i selecció de textos de Joan Cuscó Clarasó. Col. Eusebi Colomer. Facultat de Filosofia. Universitat Ramon Llull. Barcelona 2010.

Si en algunes ocasions els anys acaben fent justícia, en aquesta oportunitat és la mateixa Universitat la que fa justícia recuperant cinc textos certament introbables de qui fou filòsof vilafranquí i professor universitari, de vida breu i producció més breu encara. L'edició, de poc més d'un centenar de pàgines, aporta els textos revisats i ajustats al català, en algun cas amb traducció, per Joan Cuscó, però sense proposar-nos una edició crítica ni anotacions al peu. Com a contrapartida, però, Cuscó ens ofereix un ampli estudi introductori que ocupa la meitat del volum i en el qual contextualitza la biografia de l'il·lustre vilafranquí, les seves línies de pensament i els principals plantejaments filosòfics que després podem seguir en els textos. També analitza pas a pas les principals característiques de cadascun d'aquests textos.

De tot plegat en ressenya Cuscó el pas definitiu que aporta Llorens i Barba en l'assentament de la filosofia contemporània a Catalunya, amb un evident trencament amb les línies filosòfiques que amb anterioritat s'havien fet a la Universitat de Cervera, tot i la discontinuïtat que va suposar la seva mort prou jove, gairebé sense textos editats, i la discontinuïtat final que suposa al segle XX la Universitat franquista. Certament estem davant d'una ben interessant aportació a la bibliografia penedesenca en posar a l'abast aquest conjunt de textos de l'eminent filòsof i professor penedesenc.

J.S.B.

Tomàs Berdier i Montserrat

LES CANÇONS, LA LLUNA I EL SOL (1910- 1979)

Ed. Fasolcat. Barcelona 2010. Amb un CD.

L'excusa de recuperar tres composicions ben desconegudes del músic vilafranquí Tomàs Berdier, que a la vegada s'ofereixen enregistrades en un CD, permet a Joan Cuscó Clarasó com a coordinador de l'edició reivindicar tres personalitats de l'anomenada "generació Hèlix", no sols el músic, també l'escriptor Rodolf Llorens i Jordana com a autor de la lletra de dues de les peces i, com a complement, Pau Boada a la portada. Tres personatges que van veure la seva trajectòria rectificada pels esdeveniments de la història: Berdier i Llorens lluitarien a una i altra banda durant la Guerra Civil, el músic esdevindria membre de l'Ajuntament vilafranquí en l'equip de Manuel Benach, mentre Llorens emprendria el llarg camí vital de l'exili i Boada optaria per un cert exili interior de silenci i labor creativa.

Tot plegat es comenta en un ampli text introductori, amb el complement de les notes biogràfiques i la voluntat específica de reivindicar Tomàs Berdier, amb tota probabilitat el músic més notable de la Vilafranca del segle XX. L'edició acull també les partitures de les tres composicions, l'esmentat CD per a gaudir-ne de la interpretació i encara, a cura de l'historiador Jordi Romeu, un text de divulgació sobre el grup intel·lectual, a l'entorn de la publicació d'avantguarda *Hèlix* i els trets generacionals que els eren específics.

J.M.L.

Rodolf Llorens i Jordana**SERVIDUMBRE Y GRANDEZA DE LA FILOSOFÍA**

Ed. Lleonard Muntaner. Mallorca 2010.

Un nou motiu de celebració en aquest temps de recuperació de documents i edicions és aquest text, l'únic escrit en castellà, a l'exili, per Rodolf Llorens, en el conjunt de la seva producció bibliogràfica. Edició prou acurada, tot i que sense caire crític, amb un interessant text introductori del professor Ramon Alcoberro que recorda la trajectòria vital de l'autor, filòsof republicà en la línia de l'escola filosòfica barcelonina.

S'assegurava en l'àmbit vilafranquí que el volum era una contestació a l'obra de Ferrater Mora i que Llorens havia acceptat elaborar-lo en castellà des del convenciment que havia de ser un volum de referència escolar, però el llibre no va tenir la difusió que calia i Llorens no va poder dedicar-se professionalment a la docència, d'aquí també que la seva producció filosòfica no tingués continuïtat.

L'autor pretén, en paraules de Ramon Alcoberro, mostrar que tota filosofia constitueix, a la vegada i inseparablement, un art erístic i una ciència de la realitat. Ho fa en un volum de prop de dues-centes pàgines acabat de redactar a Caracques el 1948 en base a dues parts de sis capítols. L'enceta preguntant-se què és la filosofia i cercant tot seguit la seva relació amb la ciència, el prejudici clàssic o la interpretació de la història. En una segona part, Llorens es planteja un intermedi literari a l'entorn de la figura del Quixot per tot seguit entrar en temes com el tot o el no res, l'idioma de la filosofia o la passió i la comprensió. En conjunt, no direm pas que estem davant un volum de senzilla divulgació, però tampoc vol ser aquesta una aprofundida obra de pensament, de forma que la seva lectura esdevé agradable o poc feixuga per aquells que des dels anys universitaris no hem entrat a la cova platònica a observar les ombres.

J.M.L.

Joan Cuscó Clarasó**RODOLF LLORENS I JORDANA DE L'AVANTGUARDA A L'EXILI**

Ed. Ajuntament de Vilafranca 2010.

Una edició i una bona eina de divulgació en base a la conferència pronunciada al Saló de Sessions de l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès, en la diada de sant Jordi del 2010, com a homenatge al filòsof vilafranquí en la commemoració del centenari del seu naixement i dels 25 anys de la seva mort,

Cuscó es pregunta d'entrada per què cal recordar Llorens, potser per la seva lligó d'exemple però també d'honestedat, d'aquí que el millor homenatge en paraules de Cuscó sigui el de fer que la seva obra es mantingui viva i estigui a disposició de tothom en edicions recents. Des d'aquest plantejament inicial, l'autor ressegueix la trajectòria de Llorens, l'adolescència i el col·legi de Sant Ramon, el seu pas per la literatura de joventut i l'avantguarda, els fets d'octubre i el seu empresonament, i des d'aquí els esdeveniments de la guerra, l'exili i la seva dedicació al cinema.

Com és d'esperar, una part efectiva de l'exposició de Cuscó va estar dedicada a la vessant i la vocació filosòfica de Llorens i la seva incidència en l'educació, la política, la vida diària o la història. En la trajectòria biogràfica no oblidat la seva extensa labor al Centre Català de Caracques, els seus retorns a Catalunya de forma puntual i encara el paper de la generació Hèlix, així com els estudis inèdits que deixà més o menys apuntats en morir. L'exposició de Joan Cuscó es va cloure amb el plantejament de Llorens sobre l'hegemonia vilafranquina. Tot plegat, com escriu l'autor, l'apropament a l'obra i a la biografia del filòsof exiliat, permet descobrir el seu compromís d'acció amb la vida i amb el país des d'un pensament que defuig l'idealisme per aferrar-se a la realitat i actuar-hi.

J.M.L.

Joan Carles Borrego Pérez**EL PENEDÈS LLEGENDARI**

Ed. Cossetània. Valls 2010.

Decidit divulgador dels diversos elements de la nostra terra penedesenca, autor de volums de rutes i senderisme pels espais naturals i també d'alguna reeixida novel·la, Joan Carles Borrego deu haver anat aplegant al llarg dels anys un seguit d'informació complementària sobre aspectes tradicionals, artístics o històrics de la terra. De tot plegat n'ha publicat, amb una constància veritablement destriable, un conjunt de volums al qual ara s'afegeix aquest aplec de prop d'una seixantena de narracions de caire llegendari, recollides sovint més amb caràcter de divulgació que no pas de ressenya folklòrica tota vegada que en una nota bibliogràfica final esmenta més d'una dotzena de fons documentals on s'acullen bona part d'aquests referents.

L'autor hi ha treballat amb una destacable i agraïda prosa narrativa de voluntat i realització literària, un camí que li permet fer efectiva una clara voluntat de divulgació, de manera que la seva lectura, amb aportacions del mateix autor, esdevé especialment agraïda, exemple de la riquesa de manifestacions populars i tradicionals de la nostra terra. Davant l'ampli conjunt de narracions llegendàries, Joan Carles Borrego ha evitat la dispersió en base a agrupar-les en àmbits temàtics, des dels successos i les anècdotes ridícules, els bandolers, els animals fantàstics o les llegendes a l'entorn de les lluites de moros i cristians, fins als senyors feudals i els pagesos, l'entorn de les fades, follets, princeses i bruixes, i a la costa pirates, sense oblidar les creences religioses o els rectors i la misogínia.

J.S.B.

Francesc X. Puig Rovira**JOSEP JOAN LLORENS DOMINGO
(1938- 2008)**

Ed. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. 2011. Col. Retrat núm. 37.

La sobtada desaparició de Josep Joan Llorens ha refermat el reconeixement a la seva labor professional i humana, un caire que amb voluntat d'homenatge tingué un reconeixement públic el passat mes de gener amb motiu del qual es va lliurar aquesta edició biogràfica en la que Puig Rovira repassa la trajectòria d'aquell jove orfe en els primers anys de postguerra que, amb totes les dificultats i més va acabar deixant una petjada específica en institucions vilanovines i penedesenques com l'escola Cossetània i el Cim, l'Aula de la Gent Gran, la parròquia de la Geltrú, la Biblioteca Museu Balaguer i la Casa d'Empara. Un punt i a part per a la seva tasca professional a Caixa Penedès de la que en el seu moment les pàgines d'aquesta revista se'n van fer ressò en rebre la sobtada notícia del seu malaurat traspàs.

En prop d'una cinquantena de pàgines Puig Rovira en ressegueix amb deteniment els detalls biogràfics, que li serveixen a la vegada per fer un dibuix de l'entorn vilanoví de la postguerra fins als nostres dies, tot veient com des de la labor de personatges com Llorens les dificultats van trobant possibles solucions i les iniciatives van fent camí en aquest espai del nostre temps que configura el Penedès contemporani i en el que Josep Joan Llorens hi va escriure no pas una pàgina memorable sinó nombrosíssims i notables detalls, notes a peu de pàgina, apunts de vida i humanitat.

J.S.B.

Lluís Solsona i Llorens

ARTICLES DE RECERCA HISTÒRICA CASTELLERA

Ed. Cossetània. Valls 2010. Col. L'Aixecador, 19.

En una àmplia i acurada edició de més de dues-centes pàgines amb diverses imatges històriques de moments castellers, Solsona ha resseguit en el decurs d'anys i panys les petjades del fet casteller en una àmplia labor de recerca a la premsa barcelonina i en indrets diversos, labor que li ha permès fer interessants troballes de moments, esdeveniments i detalls inicialment publicades en mitjans diversos i que ara s'apleguen per primera vegada en un volum amb pròleg de l'altafullenc Fontxo Blanc.

L'edició posa així al nostre abans una quarantena de treballs diversos que completen la panoràmica històrica castellera amb referències arbocènques, tarragonines i vallenques, però també de Reus i Altafulla, de Montblanc o de la plaça de Vilafranca, de la moixiganga igualadina, de la Riera i el Catllar o de la Vilanova castellera entre altres. Bàsicament es tracta de referències del segle XIX que ens remarquen, una vegada més, que l'espai històric del fet casteller té encara dades i referències per aportar i que, a hores d'ara, aquells dos mítics volums del "Món casteller" ja en mereixerien un tercer mercès a la labor d'un conjunt d'estudiosos i historiadors que com Solsona han fet de la passió castellera una dedicació de recerca en els fons documentals.

J.M.L.

Josep Mata

PAU BAQUÉS, REPUBLICÀ I RABASSAIRE

Ed. Ajuntament de Subirats. 2010.

Aquest és un llibre que ens ajuda a entendre les dimensions de la guerra civil, no pas des dels plantejaments globals i les contextualitzacions genèriques sinó des de la trajectòria vital d'un pagès de Subirats un rabassaire convençut de la necessitat de millorar les condicions de vida de la pagesia penedesenca i catalana, un home d'ideals que va fer camí en l'àmbit de la Unió de Rabassaires i que va saber mantenir-lo fins i tot després de la guerra, en

el camí de l'exili, que va seguir creient en els seus ideals.

Com remarca Ramon Arnabat al pròleg calia recuperar la figura de Pau Baqués, un home de projecció nacional en l'etapa republicana. Per altra banda l'autor en el pròleg ens insisteix en la necessitat de conèixer quina era la realitat d'aquell temps en l'entorn social i polític de casa nostra i aquesta és una de les bones feines que Josep Mata ha portat a terme en aquesta edició, per altra banda ben acurada i acompanyada de nombroses il·lustracions i elements documentals. Un volum que convida a la lectura i que sap mantenir aquell caràcter de crònica i eina d'aprenentatge que ha de tenir sempre la història.

J.S.B.

Ramon Bernat Mestre

SESLÈRIA. SIMFONIA PER UN ASSASSÍ

Ed. Setzevents 2010.

Una novel·la per a un protagonista tancat per la seva pròpia agorafòbia en una masia penedesenca, reclòs amb la voluntat d'escriure una obra que mai no s'enllesteix, condicionat per les dones que el mantenen, obsessionat per un cert entorn d'espai desconegut i detalls de novel·la gòtica, condicionat per la música, sotmès a un cert joc macabre en el que tots s'enganyen, les coses no són el que semblen i els espais mantenen amagatalls desconeguts, impulsat per uns certs quadres i –obligació específica. acompanyat de l'impulsiu consum de productes alcohòlics.

Tot plegat contribueix a fer d'aquesta nova peça narrativa de Ramon Bernat Mestre un exercici d'obsessions, un aconseguit treball de recerca de les possibilitats físiques en les que els personatges juguen i de com treballar aquest ambient tancat i malaltís. Una prosa com sempre directa, sense problemes, que convida a la lectura constant, però que a l'hora de la veritat ens mostra un treball de plantejament al darrer, una labor que potser no era tan evident en altres obres de l'autor i que aquí permeten cloure el fil argumental sense deixar línies penjades, argumentant els motius de cada situació.

J.M.L.

Caixa Penedès

Som **Caixa Penedès**, un equip de milers de professionals distribuïts en una àmplia xarxa d'oficines i amb un sol objectiu: donar-te solucions que s'adaptin a les teves necessitats. Per a nosaltres, tu ets **Caixa Penedès**.

**SOM PERSONES
AL SERVEI
DE PERSONES.**

www.caixapenedes.com

Caixa Penedès